

ARCHIVNÍ ČASOPIS

4

ROČNÍK 72

ROK 2022

OBSAH

ČLÁNKY

- Pavel Koblasa:** Správa státního pozemkového majetku na území Českého království v letech 1784–1831 v zrcadle archivního fondu Administrace státních statků 357
- Marie Mírková:** Inventarizace rodinných archivů novodobých majitelů velkostatků na příkladu Rodinného archivu Škodů 367

DISKUSE

- Karel Řeháček:** 1+3, 1+5 nebo snad 1+10? 381
- Ivana Houšková:** Reprodukční právo, poplatky za ně a licence 383
- Karel Řeháček:** Masovost, nebo kvalita? Jak na archivní edukaci 21. století? 386

ZPRÁVY

- Ilona Dostálová:** Zahraniční cesty Odboru archivní správy a spisové služby, Národního archivu, Moravského zemského archivu, Zemského archivu a státních oblastních archivů v roce 2021 389
- Ivana Ebelová:** 41. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy: Fenomén „primátor“. Osobnosti v čele měst v 19. a 20. století 394
- Otto Chmelík:** 2. pracovní setkání zemědělsko-lesnických a šlechtických archivářů z českých zemí v Třeboni 399
- Karel Řeháček:** Do archivů? Děkuji, raději ne! Nebo že by snad přece jen ano? 402
- Eliška Hospasková:** Křivolaké cesty *ad fontes*? Zamyšlení nad vztahem současné historické vědy k archivům 406
- Michal Wanner – Mikuláš Čtvrtník:** 9. výroční konference Mezinárodní archivní rady v Římě 409
- Danuše Dostálová:** Seminář západočeských archivářů v Nových Hamrech 429

OSOBNÍ ZPRÁVY

- Jiří Křestan:** Po zásluze oceněná jubilantka Lenka Kločková 432

LITERATURA

- Dalibor Státník:** Zborník spoločnosti slovenských archivárov 2019–2020. 435
- Pavel Koblasa:** T. Huber-Frischeis – R. Valenta – N. Knieling – H. Petschar, *Die Familien-Fideikommissbibliothek des Hauses Habsburg-Lothringen 1835–1918*. 439
- Martin Dolejský:** Bildungsroman“ Karla Teigehe. 440
- Vanda Fouňová:** R. Lunga – J. Roháček, *Umlčené hlasy. Zum Schweigen gebrachte Stimmen. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943*. 444
- Autoři tohoto čísla** 448

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakékoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopií, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

- Pavel Koblasa:** Die Verwaltung des staatlichen Grundbesitzes im Königreich Böhmen in den Jahren 1784–1831 vor dem Hintergrund des Archivbestandes „Verwaltung der Staatsgüter“ 357
- Marie Mírková:** Inventur der Familienarchive neuzeitlicher Großgrundbesitzer am Beispiel des Archivs der Familie Škoda Organisation des Bestandes – Zusammenfassung 367

DISKUSSION

- Karel Řeháček:** 1+3, 1+5 oder vielleicht 1+10? 381
- Ivana Houšková:** Vervielfältigungsrecht und die damit verbundenen Gebühren und Lizenzen 383
- Karel Řeháček:** Massenhaft oder qualitativ hochwertig? Wie soll die Ausbildung im Archivwesen des 21. Jahrhunderts aussehen? 386

NACHRICHTEN

- Ilona Dostálová:** Auslandsreisen der Abteilung für Archivverwaltung und Schriftgutverwaltung, des Nationalarchivs, des Mährischen Landesarchivs, des Landesarchivs und der Staatlichen Gebietsarchive im Jahr 2021 389
- Ivana Ebelová:** 41. internationale Tagung des Archivs der Hauptstadt Prag: Das Phänomen „Oberbürgermeister“. Persönlichkeiten in der Führung der Städte im 19. und 20. Jahrhundert 394
- Otto Chmelík:** 2. Arbeitstreffen der land- und forstwirtschaftlichen und adeligen Archivare aus den böhmischen Ländern in Třeboň 399
- Karel Řeháček:** Auf in die Archive? Danke, lieber nicht! Oder doch? 402
- Eliška Hospasková:** Krumme Wege *ad fontes*? Überlegungen zum Verhältnis der zeitgenössischen Geschichtswissenschaften zu den Archiven 406
- Michal Wanner – Mikuláš Čtvrtník:** 9. Jahreskonferenz des Internationalen Archivrats in Rom 409
- Danuše Dostálová:** Seminar der westböhmischen Archivare in Nové Hamry 429

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

- Jiří Křesťan:** Die verdienstermaßen ausgezeichnete Jubilarin Lenka Kločková 432

LITERATUR

- Dalibor Státník:** Sammelband der Gesellschaft der slowakischen Archivare 2019–2020. 435
- Pavel Koblasa:** T. Huber-Frischeis – R. Valenta – N. Knieling – H. Petschar, *Die Familien-Fideikommissbibliothek des Hauses Habsburg-Lothringen 1835–1918.* 439
- Martin Dolejský:** Der „Bildungsroman“ von Karel Teige. T. Sudzinová, J. Wiendl (eds.): Karel Teige: *Deníky 1912–1925 (Tagebücher 1912–1925).* 440
- Vanda Fouňová:** R. Lunga - J. Roháček, *Umlčené hlasy. Zum Schweigen gebrachte Stimmen. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943. (Requisitionsdokumentation der Glocken der böhmischen, mährischen und schlesischen Grenzgebiete aus den Jahren 1942–1943.)* 444
- Autoren dieser Nummer** 448

CONTENTS

ARTICLES

- Pavel Koblasa:** Administration of State Land Property in the Kingdom of Bohemia between 1784 and 1831 as Reflected in the Administration of State Estate Archival Fond 357
- Marie Mírková:** Inventory of Family Archives of Modern Owners of Large Estates on the Example of the Škoda Family Archive. Organisation of the fond – summary 367

DISCUSSION

- Karel Řeháček:** 1+3, 1+5 or maybe 1+10? 381
- Ivana Houšková:** Copyright, Copyright Fees and Licences 383
- Karel Řeháček:** Quantity, or Quality? How to Approach Archival Education in the 21st Century? 386

REPORTS

- Ilona Dostálová:** Foreign Trips of the Archiving Administration and Filing Service Department, National Archives, Moravian Provincial Archives, Provincial Archives and State Regional Archives in 2021 389
- Ivana Ebelová:** 41st International Conference of the Prague City Archives: the Phenomenon of the Mayor. City Leaders in the 19th and 20th centuries 394
- Otto Chmelík:** 2nd Work Meeting of Agricultural-forestry and Aristocratic Archivists from the Czech Lands in Třeboň 399
- Karel Řeháček:** Into the Archives? I'd rather not, thank you! Or maybe I would after all? 402
- Eliška Hospasková:** Crooked Roads *ad fontes*? Reflections on the Relation of Contemporary Historical Science to Archives. 406
- Michal Wanner – Mikuláš Čtvrtník:** 9th Annual Conference of the International Council on Archives in Rome 409
- Danuše Dostálová:** Seminar of West Bohemian Archivists in Nové Hamry 429

INDIVIDUAL REPORTS

- Jiří Křesťan:** Deservedly awarded jubilarian Lenka Kločková 432

BOOK REVIEWS

- Dalibor Státník:** Collection of the Society of Slovak Archivists 2019–2020. 435
- Pavel Koblasa:** T. Huber-Frischeis – R. Valenta – N. Knieling – H. Petschar, *Die Familien-Fideikommissbibliothek des Hauses Habsburg-Lothringen 1835–1918*. 439
- Martin Dolejský:** “Bildungsroman“ Karla Teigeho (Teige's Bildungsroman). T. Sudzinová – J. Wiendl (eds.): Karel Teige: *Deníky 1912–1925 (Diaries 1912–1925)*. 440
- Vanda Fouňová:** R. Lunga – J. Roháček, *Umlčené hlasy. Zum Schweigen gebrachte Stimmen. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943 (Silenced voices. Requisition documentation of bells of the Czech, Moravian and Silesian border region from 1942–1943)*. 444
- This Issue's Writers** 448

ČLÁNKY ARTIKEL ARTICLES

Pavel Koblasa

ŠPRÁVA STÁTNÍHO POZEMKOVÉHO MAJETKU NA ÚZEMÍ ČESKÉHO KRÁLOVSTVÍ V LETECH 1784–1831 V ZRCADLE ARCHIVNÍHO FONDU ADMINISTRACE STÁTNÍCH STATKŮ

V tomto exkursu si přiblížíme péči o státní majetek a jeho ústřední správu na teritoriu historických Čech v dobách dávno minulých, přesněji na sklonku vlády římsko-německého císaře Josefa II. a za jeho nástupců Leopolda II. a Františka II., posléze Františka I. coby rakouského císaře z habsbursko-lotrinské dynastie. V druhé části příspěvku se pak budeme věnovat popisu archivního fondu s názvem Administrace státních statků, který obsahuje písemnosti vzniklé z činnosti C. k. administrace státních statků v království Českém, německy *K. k. Staatsgüteradministration im Königreiche Böhmen*. Zmíněný fond Administrace státních statků je v současnosti uložen na druhém oddělení Národního archivu (Oddělení fondů samosprávy a státní správy z let 1848–1918), které spravuje archivní soubory centrálních úřadů státní správy a zemské samosprávy z období existence Rakouského císařství a Rakousko-uherské monarchie, taktéž starší fondy českých báňských institucí nebo fondy ústředních správ toskánských a císařských panství.

Bezprostředním důvodem ke vzniku ústřední správy státních statků byla vnitřní politika císaře Josefa II. namířená proti většině řeholních řádů. Za jeho vlády se náhle ocitlo velké množství zabavených statků zrušeného jezuitského řádu a zrušených klášterů dalších řádů a kongregací v rukách rakouského státu. Správa komorních a exjezuitských statků byla zprvu poněkud chaotická, neměla centrální vedení. Stát se brzy musel starat nejen o výše uvedené hospodářské celky, ale přibýly k nim statky zrušených klášterů, statky patřící různým nadacím, pražské univerzitě či českým stavům zastoupeným nejvyšším purkrabstvím. V únoru 1782 došlo ke jmenování dvou administrátorů pro Čechy. Jeden sídlil ve Zbirohu, resp. v Králově Dvoře, druhý v Pardubicích.¹⁾ Oba podléhali striktnímu dohledu C. k.

¹⁾ *Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách, díl I., sv. 2, Praha 2000, s. 79.*

dvorské komory ve Vídni (*K. k. Hofkammer*), která fakticky rozhodovala o naprosté většině záležitostí týkajících se státního majetku. Administrátoři byli formální představitelé s minimálními pravomocemi, kteří udržovali úřad v chodu.

Císař začal brzy propadat bezradnosti, jak dál efektivně řídit vytvořené státní statky. O zrušení dvou komorních (kamerálních) administrací rozhodl v lednu 1784 a podřídil vrchní správu přímo C. k. českému zemskému guberniu. Následovaly delší dohady mezi jednotlivými úřady a císařem o tom, jak správu státních statků nově uspořádat. Císař naléhal na to, aby počet úředníků byl co nejnižší a požadoval slušné hospodářské výnosy. Nelíbilo se mu ani podřízení správy guberniu, které samo mělo už tak velmi širokou agendu. 15. srpen 1784 se pokládá za definitivní datum zřízení administrace státních statků.²⁾ Císař Josef II. rozhodl o tom, že bude fungovat jedna jediná administrace pro konkrétní korunní zemi, někdy pro dvě země zároveň. Českou administrací kancelář tvořili na počátku administrátor Jan Josef Erben s ročním příjmem 4 000 zlatých, dva adjunkti – Josef Stock a Josef Štěníčka, sekretář Josef von Managetta, aktuár Josef Zeiler, revident Benedikt Ditzl, čtyři kancelisté – Georg Gill, Franz von Glanz, Wenzl Glück a Josef Lhotský, a kancelářský sluha Josef Helfert.³⁾ Dne 23. prosince 1784 schválil císař konečně systemizaci úřednických míst při administraci. Nejprve sídlila instituce v Erbenově soukromém bytě (v pražské Celetné ulici číslo 47), od roku 1786 byla usídlena v klášteře servitů na Starém Městě pražském. Od roku 1787 vznikaly paralelně při jednotlivých administracích v rámci monarchie účtárny.

C. k. administrace státních statků v království Českém spravovala sedm typů panství a statků, resp. dohlížela na chod jejich hospodářských a lesních úřadů. Na sklonku vlády Josefa II. se podléhající panství dělila do sedmi skupin – komorní panství (14 správních a hospodářských subjektů), panství ústavů šlechticů (5), panství c. k. studijního fondu, dříve jezuitský majetek (22), c. k. nadační panství (7), panství c. k. náboženského fondu, dříve klášterní državy (40), královské stavovské statky nejvyššího purkrabství (1) a statky c. k. pražské univerzity (1). Při hospodářských a lesních úřadech na jednotlivých panstvích a statcích pracovalo celkem 320 úředníků.⁴⁾ Nutno podotknout, že ne všechny nadace byly zprvu podřízeny dohledu administrace. Zde lze uvést třeba Nadační fond hraběte Millesimo, Špitální nadaci hraběte Sporcka anebo C. k. fond vojenských vysloužilců. Za trvalejší základnu státního majetku v Čechách lze považovat především někdejší komorní panství. Jmenovitě se jednalo o Brandýs (výměra dominikální půdy: 10 413 ha), Hauenštejn (2 194 ha), Králův Dvůr (1 195 ha), Kolín (2 709 ha), Mirošov (6 015 ha), Pardubice (23 596 ha), Poděbrady (10 509 ha), Přísečnici (7 074 ha), Smrko-

²⁾ Václav Černý, *Zřízení administrace státních statků*. In: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře, Praha 1930, s. 241.

³⁾ Ad pozn. 2, s. 242.

⁴⁾ *Schematismus für das Königreich Böhme 1789*, Prag 1789, s. 46–63.

vice (2 209 ha), Toužim (5 152 ha), Točnick (2 679 ha) a Zbiroh (19 387 ha).⁵⁾ Ještě ve státním vlastnictví existovala tzv. montánní lesní panství, jako například na území někdejšího Loketského kraje Jáchymov (5 581 ha) nebo Císařský les (3 038 ha).⁶⁾ Ta ale nespádala pod jurisdikci administrace státních statků, nýbrž pod báňskou správu. V Čechách se dále vyskytoval c. k. dvorský (hradní) erár, k němuž se počítaly malé statky Obora ve Hvězdě (100 ha), ležící u Liboče, a Královská obora (158 ha) nedaleko vsi Bubence. Oba původně spadaly pod správu c. k. zámeckého hejtmana na Hradčanech.

Vzhledem k rozsáhlosti státních statků, čemuž výrazně napomohla nová opatření císaře Josefa II., fungovaly obdobné administrace i v jiných korunních zemích mocnářství, jak již bylo výše uvedeno. Tak postupně povstaly administrace pro sousední Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, Dolní Rakousko (Vídeň), Horní Rakousko a Solnohrady (Linec), Štýrsko (Štýrský Hradec), Halič (Lvov), Tyroly a Vorarlbersko (Innsbruck), Ilýrii (Ljubljana), Přímoří (Terst), Dalmácii (Zadar), Lombardii (Milán), Benátsko (Benátky).⁷⁾ V rozlehlém a specifickém Uherském království se ustavení vrchní správy tamějších státních statků poněkud protáhlo. Zde od devadesátých let 18. století fungovalo nakonec osm královských kamerálních administrací a sedm kamerálních prefektur, které dohlížely na chod státních statků a lesů.⁸⁾

Po ukončení vyčerpávajících napoleonských válek zaměstnávala C. k. administrace státních statků v království Českém dohromady 29 osob. Související C. k. kamerální lesní oddělení při c. k. administraci státních statků (*K. k. Kammeral-Forstdepartement der k. k. Staatsgüteradministration*) mělo pouhé 3 zaměstnance. C. k. administrátorem, jenž řídil celý úřad, byl Jan Prokop Hartmann hrabě z Klarsteina, majitel panství Drahenice, Ctěnice a Sluhy, rytíř Řádu maltézských rytířů, císařský tajný rada a komoří, c. k. plukovník a skutečný dvorní rada. Nejblíže mu ve služební hierarchii stáli první adjunkt Anton Pitsch, druhý adjunkt Franz Josef Pompe a třetí adjunkt Franz Miltner. Útočiště tehdy administrace našla v Praze na Starém Městě, v budově č. p. 461/I (Staroměstské náměstí 28). Lesní oddělení dohlížející na chod kamerálních lesů vedl první lesmistr Ignaz Ehrenwerth spolu s druhým lesmistrem Janem Tomáškem.⁹⁾ Těsně před svým zánikem, konkrétně v roce 1830, sídlila administrace v Praze na Starém Městě, konkrétně v tzv. administrační budově, která nesla číslo popisné 586/I (Celetná 38).¹⁰⁾ Celkem

⁵⁾ Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen, I.–XVI. Band*, Prag 1833–1849.

⁶⁾ Císařský les, německy Kaiserwald, od roku 1974 chráněná krajinná oblast Slavkovský les.

⁷⁾ *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums, I. Theil*, Wien 1828, s. 504–509.

⁸⁾ *Schematismus in clyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum pro anno 1844*, Buda 1844, s. 159–194.

⁹⁾ *Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1818, I. Theil*, Prag 1818, s. 37–39.

¹⁰⁾ Dnes již tato stavba neexistuje. Na jejím místě stojí moderní dům č. p. 988/I s pasáží Broadway.

zde existovalo 25 pracovních míst. Některé pozice ale již tehdy zůstávaly neobsazeny, včetně místa administrátora. Úřad tehdy spravoval první adjunkt Franz Miltner, současně člen C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti pro království České. Vedle dvou adjunktů zde pracoval sekretář, aktuár (současně kamerální agent), registraturní adjunkt, expeditor, dva protokolisté, sedm kancelistů, pět praktikantů, kancelářský sluha a topič. V čele přidruženého c. k. kamerálního lesního oddělení stál lesmistr Jan Tomášek, zároveň zkušený zeměměřič, jemuž byli přímo podřízeni lesní sekretář, praktikant, správce budovy, který současně vedl patronátní účty. Toto oddělení působilo na Starém Městě v domě č. p. 560/I (Celetná 16).¹¹⁾

Již za vlády císaře Josefa II. se začalo diskutovat o tom, zda stát musí nutně vlastnit své majetkové enklávy. Postupně se začal prosazovat názor, že stát v podstatě tyto statky nepotřebuje, neboť státní správa je těžkopádná a náklady na chod jsou neúměrně vysoké, zatímco výnosy nezajímavé. Ukázalo se totiž, že tyto državy přinášely mnohem větší zisky, když se ještě nacházely v soukromých rukách. Císař jednal poněkud ukvapeně, a již v letech 1789–1790 se na jeho popud nevýhodně prodalo několik panství (např. Židovice). Po jeho skonu byly prodeje zastaveny a pracovalo se na zlepšení chodu administrace a na zvýšení zisku z hospodaření. Rovněž rychle odpadly zemské statky, známé tehdy spíše jako purkrabské panství (1 084 ha) nebo statky C. k. tereziánského ústavu šlechticů na Pražském hradě, na něž dohlížela administrace pouze přechodně v době nejtuzší centralizace.¹²⁾ Po vleklých válkách s Francií se rakouskému státu obecně nedostávaly finance, státní dluh rostl, tudíž byly zahájeny po roce 1817, již za vlády císaře Františka I., masivnější prodeje státních panství a statků do soukromého vlastnictví.¹³⁾ Stát zamýšlel ponechat si jen některé nadační statky (Ronov, Hořice, Chvaly, Michle, Tuchoměřice, Choustníkovo Hradiště ad.). Prodeje organizovala dražební provinční komise v čele s guberniálním prezidentem. V německém originále se nazývala *Staats- und Fondsgüter-Veräußerungs-Provinzialkommission*. Veřejných dražeb se účastnili především příslušníci vyšší aristokracie. Zprvu se prodávala zejména bývalá klášterní panství. V roce 1822 tak například Karel Alexander kníže z Thurn-Taxisu získal Chotěšov, 1825 Alfred kníže z Windisch-Graetzu koupil Kladruby, 1826 Klement kníže z Metternich-Winneburgu vydražil Plasy nebo roku 1827 si Friedrich kníže z Oettingen-Wallersteinu pořídil Zbraslav. Současně se stát zbavoval i státních statků sdružených v náboženském či studijním fondu. V roce 1825 tedy kupříkladu koupil solnické panství v hradeckém kraji Antonín Slivka rytíř ze Slivic, 1826 Otto kníže ze Schönburg-Waldenburgu získal Přísečnici, 1836 Gabrie-

¹¹⁾ *Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1831*, Prag 1831, s. 57–58.

¹²⁾ Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen, XIII. Band (Rakonitzer Kreis)*, Prag 1845, s. 200.

¹³⁾ Václav Černý, *Státní statky, jejich správa a prodej v 18. a 19. století*. In: Seriózní historik a archivář v záři zeleného čtyřlístku, Praha 2017, s. 294.

la hraběnka Buquoyová zakoupila Hauenštejn.¹⁴⁾ Se zpožděním, až v průběhu šedesátých let 19. století, přistoupil stát k prodejm velkých komorních panství a zbývajících fondových statků. Tímto způsobem se ocitl v soukromém vlastnictví například Zbiroh, jehož nabyvateli se stali Colloredo-Mannsfeldové. Poděbrady připadly vídeňskému bankéři Sinovi. Brandýs si koupil sesazený toskánský velkovévoda Leopold II. z habsburské sekundogenitury. Králův Dvůr se dostal do vlastnictví Fürstenbergů. Menší Starosedlský Hrádek získala orlická větev Schwarzenbergů.

Jak se snižoval počet státních panství a statků, klesal počet úředníků administrace, až se v nových poměrech ukázalo, že není třeba tuto vrchní správu podporovat coby samostatný úřad vůbec. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 11. května 1830 byly do jednoho úřadu sloučeny dosavadní administrace státních statků, administrace celních důchodků a administrace tabákových důchodků. Tak zahájily ve většině korunních zemí mocnářství činnost c. k. spojené správy kamerálních důchodků (*K. k. vereinigta Cameral-Gefällen-Verwaltung*). Ze zaniklé pražské administrace státních statků byl převzat sekretář Josef Holley a lesmistr Josef Tomášek.¹⁵⁾ Nový úřad měl spravovat mýto, potravní daně, solní, tabákové a kolkové důchody, zbýající státní a fondové statky, taxovní záležitosti. V Čechách zahájil činnost 1. února 1831.¹⁶⁾ Zatímco po založení administrace existovalo v Českém království dohromady 90 státních panství a statků, po jejím zániku jich brzy zbylo pouhých čtrnáct.

Přehled majitelů bývalých státních panství a statků¹⁷⁾

Panství či statek	Výměra (v hektarech)	Kraj (1848)	Vlastník (1773)	Vlastník (1789)	Vlastník (1845)
Bečváry	662	Kouřimský	Loudon	královská komora	Liška
Bělá	viz Plasy	Plzeňský	cisterciácký řád	náboženský fond	Metternich
Brandýs (Brandeis)	10413	Kouřimský	královská komora	královská komora	královská komora
Cerhenice	1210	Kouřimský	hradčanský ústav šlechtičen	hradčanský ústav šlechtičen	hradčanský ústav šlechtičen

¹⁴⁾ Ad pozn. 5.

¹⁵⁾ Národní archiv, Jaroslav Honc, *Ředitelství státních lesů a statků ve Vídni 1873–1918. Inventář*, Praha 1959, s. 12.

¹⁶⁾ *Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách, díl I., sv. 2*, Praha 2000, s. 82.

¹⁷⁾ Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen, I.–XVI. Band*, Prag 1833–1849 – *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1846*, Prag 1846, s. 194–266.

Panství či statek	Výměra (v hektarech)	Kraj (1848)	Vlastník (1773)	Vlastník (1789)	Vlastník (1845)
Čeminy	1776	Plzeňský	benediktinský řád	náboženský fond	Stark
Český Dub (<i>Böhmisch-Aicha</i>)	2678	Boleslavský	augustiniánský řád	náboženský fond	Rohan
Český Krumlov – svatá Klára (<i>Krummau</i>)	133	Budějovický	řád klarisek	náboženský fond	Schwarzenberg
Čížkovice	644	Litoměřický	benediktinský řád	náboženský fond	Dostál
Davle	711	Berounský	benediktinský řád	náboženský fond	Weidenheim
Dejvice (<i>Dehnice</i>)	319	Rakovnický	svatovítská kapitula	náboženský fond	svatovítská kapitula
Doksany (<i>Doxa</i>)	1658	Litoměřický	premonstrátský řád	náboženský fond	Aehrenthal
Dolany	723	Klatovský	jezuitský řád	studijní fond	Černín
Halže (<i>Hals</i>)	384	Plzeňský	paulánský řád	náboženský fond	Kahler
Horní Teplice (<i>Ober-Weckelsdorf</i>)	611	Hradecký	Strakova nadace	nadační panství	Strakova nadace
Hrochův Týnec	1328	Chrudimský	premonstrátský řád	náboženský fond	Schlechta
Cheb – svatá Klára (<i>Eger</i>)	246	Loketský	řád klarisek	náboženský fond	Helmfeld
Chotěšov	8742	Plzeňský	premonstrátský řád	náboženský fond	Thurn-Taxis
Chříč	3646	Rakovnický	novoměstský ústav šlechticů	novoměstský ústav šlechticů	novoměstský ústav šlechticů
Chvaly	703	Kouřimský	jezuitský řád	studijní fond	studijní fond
Karlštejn	3015	Berounský	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů
Kladruby	3792	Plzeňský	benediktinský řád	náboženský fond	Windisch- -Graetz
Kolín	2709	Kouřimský	královská komora	královská komora	Veith
Košumberk	685	Chrudimský	jezuitský řád	studijní fond	Thurn-Taxis
Králův Dvůr (<i>Königshof</i>)	1195	Berounský	královská komora	královská komora	montánní erár
Křesetice	2879	Čáslavský	jezuitský řád	studijní fond	Svoboda
Ledeč	6009	Čáslavský	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů
Libčany	579	Hradecký	Strakova nadace	nadační panství	Strakova nadace
Libědice (<i>Libotitz</i>)	470	Žatecký	karmelitánský řád	náboženský fond	Dietrichstein
Liběšice	3712	Litoměřický	jezuitský řád	studijní fond	Lobkovic
Líšno	866	Berounský	řád servitů	náboženský fond	Pourtales

Panství či statek	Výměra (v hektarech)	Kraj (1848)	Vlastník (1773)	Vlastník (1789)	Vlastník (1845)
Michle	800	Kouřimský	pražská univerzita	pražská univerzita	pražská univerzita
Milíčeves	1243	Bydžovský	jezuitský řád	studijní fond	Althann
Milíkov (<i>Miltigau</i>)	931	Loketský	jezuitský řád	studijní fond	Metternich
Milín	681	Berounský	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů	hradčanský ústav šlechticů
Mirošov (<i>Miröschau</i>)	4092	Plzeňský	královská komora	královská komora	královská komora
Miškovice	154	Kouřimský	benediktinský řád	náboženský fond	Černín
Německé Zlatníky (<i>Deutsch-Schladnig</i> , dnes Slatinice)	17	Žatecký	mostecké bratrstvo Božího těla	náboženský fond	Ottilienfeld
Obořiště	384	Berounský	paulánský řád	náboženský fond	Colloredo- -Mannsfeld
Odolena Voda (<i>Vodolka</i>)	430	Kouřimský	jezuitský řád	studijní fond	Riese
Okrouhlice	1297	Čáslavský	Strakova nadace	nadační panství	Strakova nadace
Opařany	3499	Táborský	jezuitský řád	studijní fond	Paar
Ostředek	729	Kouřimský	jezuitský řád	studijní fond	Červinka
Panenské Břežany	619	Kouřimský	benediktinský řád	náboženský fond	Riese
Panenský Týnec (<i>Jungfrauteinitz</i>)	430	Rakovnický	řád klarisek	náboženský fond	Tuskany
Pardubice	23596	Chrudimský	královská komora	královská komora	královská komora
Pecka	viz Radim	Bydžovský	řád kartuziánů	náboženský fond	Trauttmans- dorff
Petrovice	872	Berounský	jezuitský řád	studijní fond	Oppersdorf
Pivoňka (<i>Stockau</i>)	1175	Klatovský	augustiniánský řád	náboženský fond	Thun- -Hohenstein
Plasy	12999	Plzeňský	cisterciácký řád	náboženský fond	Metternich
Poděbrady	10509	Bydžovský	královská komora	královská komora	Sina
Pohled (<i>Frauenthal</i>)	722	Čáslavský	cisterciácký řád	náboženský fond	Silva-Tarouca
Poříčí	246	Budějovický	dominikánský řád	náboženský fond	Lanna
Praha	1084	Rakovnický	nejvyšší	nejvyšší	nejvyšší

Panství či statek	Výměra (v hektarech)	Kraj (1848)	Vlastník (1773)	Vlastník (1789)	Vlastník (1845)
– purkrabské statky	1084	Rakovnický	nejvyšší purkrabství	nejvyšší purkrabství	nejvyšší purkrabství
Přehořov	897	Budějovický	cisterciácký řád	náboženský fond	Nádherný
Přeštice	482	Klatovský	benediktinský řád	náboženský fond	Schönborn
Přím	1118	Hradecký	jezuitský řád	studijní fond	Riedl
Přísečnice (<i>Preßnitz</i>)	7074	Žatecký	královská komora	královská komora	Buquoy
Radim	2037	Bydžovský	řád kartuziánů	náboženský fond	Trauttmansdorf
Římov	280	Budějovický	jezuitský řád	studijní fond	Lorenz
Sázava	1444	Kouřimský	benediktinský řád	náboženský fond	Lindenkron
Skalsko	581	Boleslavský	řád servitů	náboženský fond	Weitlof
Slapy	3538	Berounský	cisterciácký řád	náboženský fond	Weidenheim
Smiřice	6006	Hradecký	Paar	královská komora	královská komora
Smrkovice	2209	Bydžovský	královská komora	královská komora	Dreßler
Sobčice	439	Bydžovský	řád kartuziánů	náboženský fond	Trauttmansdorf
Soběchleby (<i>Sobochleben</i>)	840	Litoměřický	jezuitský řád	nadační panství	kostel v Šejnově
Solnice	3719	Hradecký	karmelitánský řád	náboženský fond	Slivka
Sovínky	370	Boleslavský	staroměstský teologický seminář	nadační panství	pražský alumnát
Starosedlský Hrádek (<i>Altsattel-Hradek</i>)	1466	Prácheňský	jezuitský řád	studijní fond	studijní fond
Starý Hrozňatov (<i>Kinsberg</i>)	1059	Loketský	jezuitský řád	studijní fond	Nonner
Statenice	548	Rakovnický	benediktinský řád	náboženský fond	Küenburg
Středokluky	869	Rakovnický	jezuitský řád	studijní fond	Nadace císaře Ferdinanda
Střelské Hoštice (<i>Strahl-Hoschtitz</i>)	1493	Prácheňský	jezuitský řád	studijní fond	Obst
Svatý Jan pod Skalou	797	Berounský	benediktinský řád	náboženský fond	Berger
Točnick	2679	Berounský	královská komora	královská komora	montánní erár
Třebovle	288	Kouřimský	benediktinský řád	náboženský fond	Millner
Tuchoměřice	1847	Rakovnický	jezuitský řád	studijní fond	Nadace císaře Ferdinanda
Tuř	2242	Bydžovský	jezuitský řád	nadační panství	Limbeck

Velemyšleves (<i>Welmschloß</i>)	507	Žatecký	jezuitský řád	studijní fond	Treuenwald
Vlčice (<i>Wildschütz</i>)	1035	Bydžovský	Schwarzenberg	královská komora	Silberstein
Volyně	597	Prácheňský	svatovítská kapitula	náboženský fond	svatovítská kapitula
Vyklantice	133	Čáslavský	vlašský špitál v Praze	nadační panství	Puteani
Zahořany	633	Litoměřický	Ogilvi	královská komora	toskánský velkovévoda
Zbenice	692	Prácheňský	benediktinský řád	náboženský fond	Schwarzenberg
Zbiroh (<i>Zbirow</i>)	19387	Berounský	královská komora	královská komora	montánní erár
Zbraslav (<i>Königsaal</i>)	5611	Berounský	cisterciácký řád	náboženský fond	Oettingen-Wallerstein
Žacléř (<i>Schatzlar</i>)	1645	Hradecký	jezuitský řád	studijní fond	Feldstein
Žampach (<i>Schambach</i>)	872	Hradecký	jezuitský řád	studijní fond	Stark
Židovice (<i>Seydowitz</i>)	230	Žatecký	řád magdalenitek	náboženský fond	město Most
Žireč (<i>Schurz</i>)	2338	Hradecký	jezuitský řád	studijní fond	Wagner

A nyní již přistupme ke druhé avizované části příspěvku, k popisu archivního fondu Administrace státních statků, jenž je v současnosti uložen v Národním archivu. Písemnosti nejsou uspořádány, přestože na částečné inventarizaci pracovaly před více než padesáti lety archivářky Státního ústředního archivu v Praze, dr. Alena Sakařová a dr. Ludmila Kubátová. A. Sakařová tehdy pracovala na písemnostech týkajících se Zbirouhu, L. Kubátová se věnovala archiváliím pocházejícím z Ronova nad Doubravou a Michle. V letech 1994–1995 byly z fondu vyřazeny spisy vzniklé z pozdější činnosti spojené správy kamerálních důchodků a zemského finančního ředitelství. Před několika lety se i tento zajímavý fond, který má jednoznačného původce, tj. úřad rakouské státní správy fungující s vlastním aparátem téměř půl století, málem stal obětí znepokojivého trendu dělení fondů. Tehdy bylo navrženo fond zcela rozdělit podle topografického hlediska do státních oblastních archivů, aniž by se respektovala základní pravidla provenienčního principu. Na štěstí se ale podařilo tomuto nápadu zabránit a fond zůstal uchráněn jako logický celek, a může tak sloužit i dalším generacím badatelů.

Základní struktura fondu:

- Knihy
- Registraturní pomůcky
- Reality Pražského hradu
- Komorní (kamerální) statky
- Manipulované spisy, sign. I-XV (1727–1807)
- Manipulované spisy, sign. I-XXVI (1808–1814)
- Manipulované spisy, sign. I-XVI (1815–1832)
- Statky studijního fondu – exjezuitika
- Statky náboženského fondu – zrušené kláštery
- Statky univerzitního fondu, sign. I-XXVII
- Statky světského nadačního fondu, sign. I-XV
- Účetní knihy

Fond Administrace státních statků obsahuje celkem 68 knih a 308 kartonů spisů pocházejících z let 1721–1833. Úředních knih se dochovalo 12, a sice z let 1733–1788. Zájemci zde mohou najít například knihy opisů privilegií měst Zbiroh, Točnick, Králův Dvůr a Mirošov, starší urbáře panství Zbiroh a Králův Dvůr anebo popis panství Mirošov z roku 1745. Registraturních pomůcek nám dodnes zůstalo 56, elenchy pro období let 1776–1831 a indexy z let 1803–1833. Ve spisovém materiálu nalezneme patronátní záležitosti, záležitosti měst, doklady k pronájmům, lesní a honební záležitosti, parcelaci dvorů a rušení roboty, poddanské záležitosti, dokumenty k průmyslovým zařízením, hraniční spory, stavební aktivity, podnikání v hornictví. U vybraných státních statků můžeme studovat materiály spojené s odprodejem nemovitostí, zřizováním železáren a hamrů, chovem dobytka, řemeslnou výrobou, těžbou vápence, dobročinnou péčí. Ojediněle lze najít i personální spisy jednotlivých zaměstnanců. Zachovalo se rovněž 38 účetních knih a ve spisové části řada účetních příloh. S fondem Administrace státních statků přímo souvisejí fondy Spojená správa kamerálních důchodků (1831–1849), Česká státní účtárna (1667–1921) a České gubernium (1748–1849).

Marie Mírková

INVENTARIZACE RODINNÝCH ARCHIVŮ NOVODOBÝCH MAJITELŮ VELKOSTATKŮ NA PŘÍKLADU RODINNÉHO ARCHIVU ŠKODŮ

Rodinné archivy nové šlechty rakousko-uherského soustátí jsou v českých státních archivech dochovány v menší komplexnosti než archivy rodové šlechty. Je to dáno výlučným postavením šlechty do roku 1848, rolemi, které zastávala ve společnosti, a významem, který přisuzovala svým rodinným archivům. Její archivy nesloužily jen jako úložiště právních dokumentů o získaných privilegiích a pozemkovém majetku, ale postupně se stávaly dokladem veřejných zásluh jednotlivých členů rodu a v poslední etapě své existence místem pro uchování především ryze soukromých osobních dokumentů majitelů bývalých panských sídel.¹⁾

Rodinné archivy nových elit rakouského soustátí začaly vznikat teprve v této poslední etapě utváření vyspělých rodinných archivů rodové šlechty ve druhé polovině 19. století.²⁾ Dokumenty osobní povahy těchto původně měšťanských či selských rodin, ze kterých pocházeli úspěšní vědci, advokáti, důstojníci a zejména podnikatelé a průmyslníci, se v ucelenější formě dostaly do státního archivu jen v některých případech. Pokud tito bohatí soukromníci zakoupili velkostatek s někdejší panským sídlem v Čechách či na Moravě a ukládali zde po vzoru svých urozených předchůdců své osobní písemnosti, došlo v letech 1945–1948 k jejich konfiskaci v rámci zámeckých archivů. Společně s fondy velkostatků byly začleněny do sítě zemědělsko-lesnických archivů stejně jako rozsáhlé rodinné archivy starých šlechtických rodů.³⁾

Pozitivní důsledky soustředění tohoto typu archiválií v jedné instituci se projevíly při jejich inventarizaci v poslední třetině 20. století. Ve Státním oblastním archivu v Plzni (dále SOA v Plzni) vznikly kvalitní archivní inventáře k většině

¹⁾ Srov. Jan Kahuda, *Problematika rodinných archivů v Čechách. Příklad rodinného archivu Metternichů. Kapitola z dějin soukromého archivnictví (disertační práce)*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 2015.

²⁾ Většinou se jednalo o rodiny nově nobilitované, ale ne vždy byl zisk šlechtického titulu jejich cílem a součástí společenského vzestupu. Srov. Jan Županič, *Sociální vzestup podnikatelů v Rakouském císařství*. *Historická sociologie*, 1, 2021, s. 49–79.

³⁾ Emanuel Janoušek, *Osudy archivů na zkonfiskovaných velkostatecích a jejich další správa*. *Archivní věstník*, 2, 1947, s. 4–13.

vyspělých rodinných archivů rodové šlechty, které byly součástí zámeckých archivů nacházejících se v západních Čechách. Jejich autoři a autorky s praxí z poválečných zemědělsko-lesnických archivů v nich zohlednili zkušenosti se systematickým zpracováním těchto fondů a pramenů osobní povahy, které v té době stály na okraji odborného zájmu historické vědy.⁴⁾ Inventáře samotné lze považovat za prakticky použitelný příspěvek do teoretické metodické diskuse o osobních fondech a jejich problematice.⁵⁾

Praxe v SOA v Plzni ukázala, že zavedené postupy a schémata lze použít i při inventarizaci rodinných archivů novodobých majitelů velkostatků ať už z řad nové šlechty⁶⁾ nebo měšťanských rodin,⁷⁾ byť mají tyto fondy svá specifika. Pro jejich odlišení od rodinných archivů rodové šlechty se v odborné literatuře někdy používá označení *velkostatkářské rodinné archivy*.⁸⁾ Václav Černý je v roce 1947 nazval archivy *kapitalistických zbohatlíků*.⁹⁾ Lze je také zahrnout pod širší pojem *moderní rodinné archivy*.¹⁰⁾

Na rozdíl od rodinných archivů rodové šlechty nesouvisí zpravidla rodinné archivy novodobých majitelů velkostatků tak úzce s fondy konkrétního velkostatku. Kromě případů, kdy se majitel sám angažoval v jeho správě. Privilegované společenské postavení jejich majitelů totiž nebylo odvozeno od výsadního pozemkového vlastnictví jako v případě rodové šlechty před rokem 1848.¹¹⁾ Přesto byly

⁴⁾ Své zkušenosti publikovali po roce 1990, kdy se česká historiografie začala zajímat o roli šlechty a možnost využívání pramenů osobní povahy. Gustav Hofmann, *Rodinný archiv Windischgrätzů – rozbor fondu*. Sborník archivních prací (dále SAP), 43, č. 2, 1993, s. 441–551; G. Hofmann, *Rodinný archiv Nostitzů rokytnicko-plánských. Dějiny a rozbor fondu*. Západočeský historický sborník, 3, 1997, s. 29–74; Květoslava Haubertová, *O archivářské činnosti F. M. Pelcla. Příspěvek k vývoji rodinného archivu falknovských Nosticů*. SAP, 25, 1975, s. 339–357.

⁵⁾ *Srov.* shrnutí diskuse o názvosloví osobních archivů např. Jaroslava Hoffmannová, *Osobní, rodinné a rodové archivy*. Archivní časopis (dále AČ), 45, 1995, s. 221–228; O pořádacích schématech osobních fondů Radka Edererová – Václav Podaný, *K problematice osobních archivních fondů*. SAP, 34, 1984, s. 310–350.

⁶⁾ *Srov.* Ladislava Váňová, *Rodinný archiv Pergerů, (1768) 1800–1946 (archivní inventář)*. Klatovy 2004; Táž, *Rodinný archiv Landwehrů z Wehrheimu, 1833–1945 (archivní inventář)*. Klatovy 2006. Platné archivní pomůcky SOA v Plzni jsou přístupné na www.inventare.cz

⁷⁾ *Srov.* L. Váňová, *Rodinný archiv Schreinerů, (1727) 1800–1945 (archivní inventář)*. Klatovy 2004; Táž, *Rodinný archiv Müllerů, 1733–1945 (archivní inventář)*, Klatovy 2004.

⁸⁾ Vladimír Voldán, *Šlechtické a velkostatkářské rodinné archivy jako soubory osobních pozůstalostí*. Slovenská archivistika, 4, 1969, č. 2. s. 46–49.

⁹⁾ Václav Černý, *Zachraňujeme archivy velkostatků: Na zámku a v podzámčí*. Český lid, 34, 1947, s. 21–24.

¹⁰⁾ Josef Hanzal, *Moderní osobní a rodinné archivy*. Slovenská archivistika, 10, č. 2, 1975, s. 67–83.

¹¹⁾ SOA v Plzni, Hofmann Gustav, PhDr., karton A3, pojednání „Rodinné archivy“.

soukromé písemnosti majitelů trochu paradoxně často evidovány v rámci fondů velkostatků, a to z důvodu jejich malého rozsahu. Vzhledem ke krátkému časovému úseku, ve kterém moderní rodinné archivy vznikaly, majitelé málokdy přistoupili k jejich systematickému archivnímu zpracování, které bylo obvyklejší u starších částí rodinných archivů rodové šlechty. Spíše než o organicky vzniklé soubory dokumentů s vnitřní strukturou vytvořenou původcem se jedná o soubory osobních pozůstalostí významných členů a jejich příbuzných v nejbližších generacích.¹²⁾

Při jejich inventarizaci se v SOA v Plzni i v současnosti vychází z obecných zásad pro pořádání rodinných archivů vytvořených generací zemědělsko-lesnických archivářů, včetně zažitého pořádacího schématu pro jednotlivé pozůstalosti. Spočívá v důsledně uplatňovaném provenienčním principu, který se projevuje nejen v pečlivém oddělování rodinných písemností od agendy ústředních správ a velkostatků, ale i v pojetí jednotlivých pozůstalostí členů rodiny chápaných jako soubor dokumentů, které jednotlivec, popř. rodina, bezprostředně obdržel, nebo sám vytvořil.¹³⁾ Proto se vytváří samostatná pozůstalost pro každého člena rodiny, k němuž se dochoval byť jediný dokument. Na struktuře rodinných archivů používané v SOA v Plzni se nic podstatného nezměnilo ani po vydání Metodického návodu pro zpracování osobních fondů v roce 2000 ani nových Základních pravidel pro zpracování archiválií v roce 2015.¹⁴⁾

V posledních letech vznikly ve Státním oblastním archivu v Plzni archivní pomůcky k několika rodinným archivům, které byly založeny jako nové fondy při pořádání fondů velkostatků vyčleněním osobních písemností jejich majitelů. Z roku 2016 pochází archivní pomůcka k rodinnému archivu Riedl-Riedenstejnů (Dalovice), obchodnicko-podnikatelské rodiny ze Sokolovska spřízněné s podnikatelským rodem Starcků a rodem Baumgärtnerů z Berlína.¹⁵⁾ O dva roky později byl sestaven inventář rodinného archivu Jaksch-Wartenhorstů (Luhov), nobilitované rodiny, ze které pocházeli dva významní lékaři.¹⁶⁾

Při pořádání rodinných archivů novodobých majitelů velkostatků je třeba vzít v úvahu skutečnost, že do bývalých zemědělsko-lesnických oddělení oblastních archivů se dostala jen část jejich soukromých písemností. V případě podnikatelů a průmyslníků existuje možnost, že jejich osobní písemnosti byly zčásti ukládány

¹²⁾ J. Hanzal, *Moderní osobní a rodinné archivy*, s. 72–73.

¹³⁾ G. Hofmann, pozdější vedoucí klatovské pobočky SOA v Plzni, shrnul své teoretické poznatky o problematice šlechtických rodinných archivů na sklonku 50. let 20. století. SOA v Plzni, Hofmann Gustav, PhDr., karton A3, pojednání „Rodinné archivy“.

¹⁴⁾ Viz základní schéma pozůstalostí použité ve fondu Rodinný archiv Škodů v příloze článku.

¹⁵⁾ *Srov. Vladimír Červenka, Rodinný archiv Riedl-Riedenstejnů, Dalovice [1837]–[1945] (archivní inventář)*. Klášter 2016.

¹⁶⁾ V. Červenka, *Rodinný archiv Jaksch-Wartenhorstů 1810–1935 (archivní inventář)*. Klášter 2018.

spolu s podnikovým archivem. Míra dochování takto ukládaných dokumentů vykazuje větší torzovitost než u bývalých zámeckých archivů.¹⁷⁾ Pokud se osobní dokumenty zakladatelů velkých průmyslových továren dostaly do podnikového fondu, jednalo se většinou pouze o majetkoprávní dokumenty a doklady o veřejné činnosti a nikoli ryze soukromé písemnosti.¹⁸⁾ Jiné soukromé dokumenty, které zůstaly v osobním vlastnictví rodiny, se v dalších letech dostaly do paměťové instituce prostřednictvím potomků rodu darem nebo prodejem. Málokdy se však jednalo o příslušný archiv, často je získala muzea nebo knihovny. Z toho vyplývá současná rozptýlenost písemných pozůstalostí členů jedné rodiny i jednotlivců mezi několika institucemi nebo potomky rodiny.¹⁹⁾

Přestože mají rodinné archivy a písemné pozůstalosti strůjců hospodářského a sociálního rozvoje rakouské monarchie zpravidla malý rozsah, jsou mezerovitě dochované a inventarizované jen částečně, jsou badateli stále více žádané. Představují totiž cenný pramen pro současné trendy historického bádání.²⁰⁾ Právě existence badatelsky přístupných pramenů osobní povahy – korespondence, deníků, pamětí či fotografií dovoluje odpovědět na otázky, které si kladou v poslední době historici v souvislosti s rolí nových elit Rakouska-Uherska v 19. století. Odpovídají na otázky po důvodech jejich jednání a dovolují „pohledět za kulisy“ jejich životních postojů.²¹⁾

Rodinný archiv Škodů: vývoj archivního fondu

V roce 2017 byl autorkou tohoto článku ve Státním oblastním archivu v Plzni inventarizován fond Rodinný archiv Škodů, který vykazuje všechny výše uvedené charakteristiky pozůstalostí nově nobilitovaných rodin rakousko-uherského soustátí. Fond byl založen v roce 2009 v klatovské pobočce SOA v Plzni při pořádání fondu Velkostatek Žinkovy. K soukromým dokumentům Škodů z fondu Velkostatek Žinkovy byly připojeny i starší pozůstalosti členů rodiny vyčleněné při pořá-

¹⁷⁾ Důležitost uchovávání osobních písemností zakladatelů průmyslových podniků zmiňuje Jan Klepl, *O významu podnikových archivů*. Československý průmysl, III, 1947, č. 6, s. 206–208.

¹⁸⁾ Z osobních fondů podnikového oddělení SOA v Plzni srov. např. písemnou pozůstalost člena podnikatelského rodu Starcků Jana Antonína Starcka. Petr Beran, *Písemná pozůstalost Jana Antonína Starcka, 1864–1881 (archivní inventář)*. Sokolov 1984.

¹⁹⁾ Srov. Jarmila Hanzalová, *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Praha 1997; Milada Wurmová, *Vztah archivů k muzeím a knihovnám*. In: SAP, 19, 1969, s. 305–347.

²⁰⁾ Srov. např. příspěvky ve sborníku Jiří Brňovják – Aleš Zářícký (eds.), *Šlechtic podnikatelem – podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.–19. století*. Ostrava 2008.

²¹⁾ Na tento význam rodinných archivů upozornil již Josef Hanzal, *Moderní osobní a rodinné archivy*. Slovenská archivistika, 10, č. 2, 1975, s. 67–83, zde s. 78–79.

dání fondu Velkostatek Kanice. Po zrušení klatovské pobočky SOA v Plzni byl fond převezen na pracoviště Klášter u Nepomuka, kde byl stejně jako v Klatovech ve správě 5. oddělení (tzv. zemědělsko-lesnického) SOA v Plzni. Při inventarizaci fondu v roce 2017 byly spojeny tři části osobních pozůstalostí členů rodiny, které se původně nacházely na různých místech: Ke dvěma částem ze zámeckých archivů v Kanicích a Žinkovech byly připojeny soukromé dokumenty členů rodiny z podnikového archivu společnosti Škoda Plzeň. Přesto i v současnosti zůstávají některé osobní písemnosti v dalších paměťových institucích.²²⁾

Dokumenty z pozůstalosti mužských i ženských členů rodiny Škodů dokládají společenský vzestup rodiny, ze které vzešel jeden z nejvýznamnějších představitelů tzv. gründerské generace průmyslníků rakousko-uherské monarchie – Emil Škoda (1839–1900). Jeho předkové pronikli během necelých dvou staletí ze selského prostředí do okruhu předních měšťanů Plzně a posléze do řad tzv. nové rakouské šlechty. Úspěšné kariéry členů rodu byly podmíněny několika důležitými předpoklady. Na prvním místě sehrály roli osvícené názory Jana Škody (1769–1852), děda Emila Škody a majitele kovářské dílny, který věnoval značné úsilí zajištění kvalitního vzdělání pro své syny. Dva z nich vystudovali lékařskou fakultu vídeňské univerzity a získali uznání ve svém oboru i veřejném životě.

***Kanické dokumenty: MUDr. Josef Škoda (1801–1888)
a MUDr. František Škoda (1804–1881)***

Pozůstalosti dvou lékařů bratrů MUDr. Josefa Škody a MUDr. Františka Škody spolu s pozůstalostmi Františkových synů tvoří nejstarší část současného fondu Rodinný archiv Škodů, která byla původně uložena na zámku v Kanicích. Velkostatek Kanice koupil v roce 1882 otec Emila Škody MUDr. František Škoda a předal jeho správu synovi Robertovi. Do Kanic a do Plzně jezdil MUDr. František Škoda v posledních letech života na návštěvy ke svým dětem a vnukům z Vídně. Na zámku v Kanicích, které po roce 1888 vlastnila jeho dcera Johanna s manželem Eduardem Pergerem, byly po smrti MUDr. Františka Škody uloženy jeho soukromé dokumenty, včetně torza pozůstalostí jeho bratra MUDr. Josefa Škody, jeho nejstaršího syna z prvního manželství MUDr. Karla Škody (1830–1856) a písemnosti rodiny Pivců, ze které pocházela jeho první manželka. V roce 1947 našli pracovníci Národního pozemkového fondu rodinné písemnosti roztroušené v různých místnostech kanického zámku. V tomto roce byly rodinné písemnosti majitelů spolu s archivem velkostatku Kanice převezeny do zemědělsko-lesnického archivu v Horšovském Týně, kde byly předběžně popsány v letech 1949–1950 R. Němcem a J. Anderlovou.²³⁾

²²⁾ Marie Mírková. *Rodinný archiv Škodů (1760) 1811–1945 (archivní inventář)*. Klášter 2017, s. 14. Archivní pomůcka je přístupná on-line na www.inventare.cz.

Nejbohatší z tzv. kanické části rodinného archivu je pozůstalost **MUDr. Františka Škody**.

Po absolvování vídeňské lékařské fakulty působil jako městský lékař v rodné Plzni. V roce 1831 studoval průběh cholery epidemie v Haliči. Po návratu se stal prvním primářem nově zřízené plzeňské městské nemocnice. V létě roku 1848 se stal poslancem plzeňského okresu do říšské rady ve Vídni. V roce 1864 byl vyznamenán řádem císaře Františka Josefa a o rok později přeložen do Prahy, kde byl jmenován místodržitelským radou a zemských zdravotním „šéfem“. Za zásluhy při organizování zdravotnické péče v době prusko-rakouské války obdržel řád Železné koruny III. stupně. V roce 1867 byl přijat do rytířského stavu s predikátem *von Skoda*.²⁴⁾

Majetková situace Františka Škody se velmi zlepšila v roce 1865. Zdědil totiž rozsáhlý majetek po příbuzných své druhé manželky, především po tchýni Alžbětě Říhové. Část finančního kapitálu z dědictví poskytl nepříliš ochotně svému nejstaršímu synovi z druhého manželství Emilovi na koupi valdštejnské strojírny v Plzni. Nejvhodnější způsob zhodnocení financí však spatřoval František Škoda v zakoupení zemědělské půdy. Kromě velkostatku Kanice pro syna Roberta, investoval do pozemků v okolí obce Sérfeny v dnešním Maďarsku v povodí Dunaje. Pro syna Jaromíra při příležitosti jeho sňatku zakoupil roku 1880 statek Lefantovce u Nitry. Kromě toho byl majitelem domu ve Vídni.²⁵⁾

Dochovaná osobní korespondence v pozůstalostech členů rodiny Škodů v původně kanické části fondu Rodinný archiv Škodů svědčí o blízkém vztahu Františka Škody ke všem jeho dětem i bratrům, zejména Josefovi. Z dopisů od syna Emila Škody je patrný střet názorů s konzervativním otcem, který požadoval dodržování jednou stanovených pravidel při nakládání s penězi bez ohledu na podnikatelské příležitosti svého syna. Z korespondence bratrů Františka a Josefa je zase zřejmé jejich odlišné vnímání společenské prestiže. Působení Františka Škody ve formující se státní zdravotní péči dokládá korespondence s představiteli veřejných institucí.²⁶⁾

Druhý syn Jana Škody **MUDr. Josef Škoda** se stal světově proslulým lékařem díky prosazování nových diagnostických metod v interní medicíně a akademické činnosti na vídeňské univerzitě. Spolu s Karlem Rokytanským je Josef Škoda po-

²³⁾ Na zámku v Kanicích byly kromě rodinných dokumentů Škodů uloženy i pozůstalosti Pergerů a s nimi spřízněných podnikatelských rodin Fitzů, Rittlerů a Kaftanů. L. Váňová, *Rodinný archiv Pergerů (1768) 1800–1946 (archivní inventář)*. Klatovy 2004.

²⁴⁾ Nobilitační listina z dubna roku 1867 je součástí fondu. SOA v Plzni, RA Škodů, lip 1; O lékařské kariéře MUDr. Františka Škody více Richard Šidlo, *Med. Dor František Škoda*. Plzeňské lékařství, Sborník 24, 1964, s. 163–176.

²⁵⁾ M. Mírková, *Šlechtictví rodiny Škodů v 19. a 20. století a proměny jeho vnímání ve čtyřech generacích rodu*. Západočeské archivy, 2018, s. 51–61, zde s. 52–54.

²⁶⁾ M. Mírková, *Rodinný archiv Škodů*, s. 27–32.

važován za spoluzakladatele nové vídeňské lékařské školy. Zasloužil se také o potlačování epidemií nakažlivých nemocí. Zasadil se osobně o vybudování vídeňského městského vodovodu, který do města přivedl kvalitní pramenitou vodu. Byl osobním lékařem členů habsburského rodu a léčil několik evropských panovníků. Když v červnu roku 1881 zemřel, byla po něm pojmenována ulice na vídeňském předměstí *Alservorstadt*, kde bydlel.²⁷⁾

Pozůstalost MUDr. Josefa Škody je významná nejen pro dějiny lékařství. V jeho pozůstalosti jsou dochována jmenování čestným členem lékařských společností působících po celé Evropě. Rodinná korespondence dokládá, že svobodný a bezdětný Josef Škoda udržoval vřelý vztah se svým bratrem a jeho dětmi. V dopisech se odráží liberální názory na šlechtické tituly a jiné výsady ale také na možnosti zhodnocení nashromážděného majetku. Dával přednost obchodování na akciové burze, při kterém se zřejmě řídil radami vídeňských Rotschildů, které také léčil. Upřednostňoval investice nejen do plzeňské strojírně svého synovce Emila Škody ale také do dalších velkých průmyslových podniků své doby. Přestože zastávali odlišné názory v tom, jak nakládat se sociálním kapitálem a hmotným majetkem, podařilo se oběma bratrům hmotně zabezpečit budoucí generace rodiny Škodů.²⁸⁾

Podnikový archiv společnosti Škoda: Emil Škoda (1839–1900)

Pozůstalost Emila Škody byla při pořádání rodinného archivu v roce 2017 složena z několika osobních dokladů a dopisů uložených původně v kanické části fondu a jednotlivostí, které se nacházely v různých odděleních podnikového archivu společnosti Škoda Plzeň. Pracovníci propagačního oddělení Škodových závodů v Plzni začali sbírku různých materiálů vztahujících se k osobnosti zakladatele podniku Emila Škody a dějinám rodu Škodů shromažďovat ve třicátých letech 20. století. Významným impulsem k získávání dokladů nejen k vývoji Škodovy továrny, ale i rodiny, ze které zakladatel pocházel, bylo sté výročí narození Emila Škody v roce 1939. V rámci podnikového archivu tehdejších závodů V. I. Lenina Plzeň (Škoda Plzeň) byl v roce 1967 založen samostatný fond Rodinný archiv Škodů. Pro získávání písemností Škodů bylo důležitým impulsem zřízení podnikového muzea v roce 1974. Od vnučky Emila Škody Heřmany Faitové, dcery Johanny Škodové, provd. Wesselé, získali archiváři i originální dokumenty z pozůstalosti členů rodiny Škodů.

Emilovi Škodovi se s pomocí rodinného majetku podařilo postupně vybudovat z původní strojírně podnik zaměstnávající až čtyři tisíce dělníků a dvě stě tech-

²⁷⁾ Karl Heinz Tragl, *Chronik der Wiener Krankenanstalten*, Wien – Köln – Weimar 2007, s. 63–66. V devadesátých letech 19. století byla jeho busta umístěna v arkádovém dvoře vídeňské univerzity. Srov. také Archiv der Universität Wien, Sammlungen: Josef Skoda.

²⁸⁾ M. Mírková, *Šlechtictví rodiny Škodů*, s. 53–54.

niků. Postavil novou slévárnu, strojírnou, ocelárnu, kovárnu, železniční vlečku, zbrojovku a střelnici. Podařilo se mu získat nová odbytiště hlavně v Uhrách, na Balkáně a v Rusku. Ve výrobě kvalitní lité oceli předstihl všechny ostatní rakousko-uherské podniky, což bylo klíčem k získání velkých zbrojních zakázek.²⁹⁾ Přesto Emil Škoda od rakouské vlády žádné zvláštní vyznamenání během svého života nedostal. Rytířský titul zděděný po svém otci užíval jen ve styku s rakouskými státními úřady. Neměl zvláštní vztah ani k pozemkovému majetku získanému otcem. Když se v rodině jednalo o umoření dluhů jeho bratra Roberta Škody, doporučil bez odkladu prodat velkostatek Kanice. V devadesátých letech 19. století sice uvažoval o koupi velkostatku Žinkovy, ale z koupě sešlo, protože požadovaná cena se mu zdála příliš vysoká.³⁰⁾

V pozůstalosti zakladatele plzeňské strojírný Emila Škody jsou prameny osobní povahy ve srovnání s ostatními členy rodu dochovány jen omezeně. Pro zkoumání jeho životních názorů nebo reflexi jeho podnikatelských úspěchů je k dispozici pouze několik dopisů, které adresoval ostatním členům své rodiny, otci, strýci a sourozencům. V samotné písemné pozůstalosti Emila Škody se nacházejí především jeho školní technické výkresy a plány rodinné hrobky Škodů ve Vídni.³¹⁾

Při inventarizaci Rodinného archivu Škodů v roce 2017 byl již původně soukromý podnikový archiv společnosti Škoda Plzeň v péči SOA v Plzni. Společnost Škoda se totiž v roce 2009 rozhodla z ekonomických důvodů ukončit provoz svého podnikového archivu. V roce 2010 vyhověl odbor archivní správy a spisové služby ministerstva vnitřní záležitosti zřizovatele o odejmutí akreditace archivu a stanovil, že bývalý Archiv Škoda Plzeň převezme od roku 2011 SOA v Plzni. Po vzájemné dohodě vedoucích podnikového a zemědělsko-lesnického oddělení SOA v Plzni bylo rozhodnuto přesunout originální osobní archiválie Škodů z podnikového archivu do fondu Rodinný archiv Škodů v péči zemědělsko-lesnického oddělení. Kopie dokumentů a dokumenty se vztahem k Emilu Škodovi byly ponechány v propagačním oddělení Škodových závodů, popř. ve spisech souvisejících s muzeem Škoda.³²⁾

Do fondu Rodinný archiv Škodů byla nově začleněna bohatá sbírka fotografií a grafik z podnikového Archivu Škoda Plzeň. Fotografie a grafiky tvoří samostatnou část fondu, protože nebylo možné vždy jednoznačně přiřadit fotografie do pozůstalostí jednotlivých osob. Tyto archiválie byly řazeny chronologicky a zároveň tak, aby pořadí fotografií a grafik vztahujících se k jednotlivým osobám přibližně odpovídalo pořadí písemných pozůstalostí členů rodiny Škodů popsanych v in-

²⁹⁾ Podrobněji o Škodových závodech Ladislava Nohovcová, *Škodovy závody*. In: Dějiny města Plzně 2: 1788–1918, Plzeň 2016, s. 383–393.

³⁰⁾ M. Mírková, *Šlechtictví rodiny Škodů*, s. 55–56; SOA v Plzni, Rodinný archiv Pergerů, kar. 3, inv. č. 17–18.

³¹⁾ M. Mírková, *Rodinný archiv Škodů*, s. 34–36.

³²⁾ M. Mírková, *Rodinný archiv Škodů*, s. 14–15.

ventáři. Volné fotografie byly řazeny do tematických celků, které většinou tvoří jednu inventární jednotku. V některých případech zahrnuje inventární jednotka více dílčích evidenčních jednotek, např. pokud se z tematického celku dochovalo pozitivní i negativní vyobrazení na různých formách nosiče. Sbírkou obsahuje originální dobové fotografie, které vznikly krátce po pořízení snímku, a zároveň vyobrazení vyhotovené z původního negativu po uplynutí několika desítek let pracovníky Škodových závodů, resp. archiváři pozdějšího podnikového archivu Škoda Plzeň. Sbírkou fotografií patří k badatelsky nejvíce využívaným částem Rodinného archivu Škodů. V roce 2018 byla digitalizována a badatelům se předkládá v této formě.

Žinkovské dokumenty: Karel Škoda (1878–1929) a Emil Škoda ml. (1908–1945)

Třetí část fondu Rodinný archiv Škodů zahrnující osobní dokumenty nejmladších členů rodiny byla původně uložena na zámku Žinkovy. Jednalo se o pozůstatosti Karla Škody, který žinkovský velkostatek koupil v roce 1915, a jeho děti Emila Škody ml., Karla Josefa Škody a Hedwigy Škodové. Tato mladší část rodinných písemností byla jako součást archivu žinkovského velkostatku převzata roku 1945 do Státního oblastního archivu zemědělského v Hořovicích, kde byla v roce 1961 poprvé inventarizována spolu se spisy velkostatku a ústřední správy Škodů.³³⁾

Karel Škoda (1878–1929), jediný syn Emila Škody, se stal dědicem otcova majoritního podílu ve Škodových závodech a od roku 1909 i generálním ředitelem. Již před vypuknutím války se snažil uložit své jmění do pozemkového majetku. V roce 1912 zřídil ve Vídni v těsném sousedství sídla generálního ředitelství Škodových závodů kancelář ředitelství svých soukromých statků. Postupně nakoupil statky dolnorakouský Gaaden, Žinkovy a Malesice v okolí Plzně, slovenské Medzilaborce a štýrský Liezen.

Po vypuknutí světového konfliktu značně vzrostl význam Škodových závodů a spolu s tím i osobní postavení Karla Škody. V březnu roku 1915 byl povýšen do stavu svobodných pánů a na podzim téhož roku byl jmenován generálem inženýrem rakouského námořního dělostřelectva.³⁴⁾ Konec války znamenal zásadní přelom ve Škodově životě. Po vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 se rozhodl odjet do Švýcarska. Byl si vědom, že jeho další setrvání ve Škodových závodech je neudržitelné a přistoupil na prodej svého podílu akcií. V dalších letech se věnoval udržení chodu svých velkostatků, jejichž hospodářství bylo poznamenáno průběhem pozemkové reformy.³⁵⁾

³³⁾ L. Váňová, *Velkostatek Žinkovy 1700–1947 (archivní inventář)*. Klatovy 2008

³⁴⁾ František Janáček, *Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce 1859–1918*, Praha 1990, s. 246–250; L. Nohovcová, *Škodovy závody*. In: *Dějiny města Plzně 2*, s. 400–410.

Pozůstalost Karla Škody byla při inventarizaci fondu doplněna o osobní korespondenci původně evidovanou v archivním fondu Ústřední správa Škodů. Osobní záležitosti Karla Škody spravovala od roku 1912 privátní kancelář, která měla sídlo ve Vídni ve stejné budově jako ředitelství jeho statků. V zastoupení Karla Škody korespondenci vedl zpravidla jeho sekretář. Oddělit proto jednoznačně osobní písemnosti od úředních bylo někdy obtížné.

Část archiválií vztahující se k pozůstalostnímu řízení po Karlu Škodovi, zemřelém v roce 1929, byla přeřazena do fondu Rodinný archiv Pergerů, který byl také uložen na zámku v Kanicích, kde pravděpodobně došlo k promíchání některých písemností. Byly totiž určeny JUDr. Rudolfu Pergerovi, který vystupoval jako poručník nezletilých dětí Karla Škody.

Pozůstalost Karla Škody je poměrně dobře dochovaná. Korespondence se členy široké rodiny reflektuje např. radikální proměnu sociálního postavení rodinných příslušníků v průběhu první světové války a zánik rakousko-uherské monarchie. Reflexi bojů na frontách první světové války obsahují osobní dopisy od Karlova bratrance Františka Škody a dalších vojáků rakouské armády. Pro dějiny Škodových závodů je zajímavá korespondence Karla Škody z doby jeho cesty kolem světa v letech 1904–1905.³⁶⁾

Nejstarší syn Karla Škody **Emil Škoda ml. (1908–1945)** se zděděných velkostatků ujal v roce 1931 po návratu ze studií na univerzitě v Oxfordu. Hovořil plynně německy, francouzsky, anglicky a česky. Správu majetku řídil sám ze zámku v Žinkovech, kde pobýval především. Pečoval o rodinné písemnosti a poskytoval informace zájemcům o rodovou historii. Pořizoval kopie dokumentů z vídeňských archivů vztahujících se k jeho předkům. O jejich osudech publikoval články v tisku. V roce 1940 požádal Emil Škoda v obavách před zavedením vnucené správy na jeho majetek, kterou mu bylo vyhrožováno, o říšskoněmeckou státní příslušnost. Jako německý státní příslušník absolvoval vojenskou službu u střeleckého pluku wehrmachtu v Berlíně jako překladatel. V roce 1944 vstoupil, zřejmě z obavy o osud svého majetku, do NSDAP. Krátce po zatčení v červnu roku 1945 zemřel Emil Škoda ve sběrném táboře. Jeho majetek skonfiskovali bez náhrady ve prospěch československého státu dle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.³⁷⁾ Rozhodnutí o konfiskaci v roce 1945 se bez úspěchu pokoušela zvrátit Emilova sestra Hedwiga Škodová. V roce 1946 se jí podařilo vyvézt osobní nábytek z Československa. V roce 1947 se obrátila na pražského arcibiskupa Josefa Berana s žádostí o pomoc, kterou jí měl přislíbit. S sebou si zřejmě odvezla i některé rodinné dokumenty.³⁸⁾

³⁵⁾ M. Mírková, *Velkostatkář Karel Škoda a první Československá republika*. Západočeské archivy, 2012, s. 131–141.

³⁶⁾ SOA v Plzni, Rodinný archiv Škodů, s. 37–39.

³⁷⁾ Karel Řeháček, *Konfiskace majetku Emila Škody po roce 1945*. In: Západočeské archivy, 2012, s. 142–148.

Také v případě pozůstalosti Emila Škody ml. bylo třeba oddělit jeho korespondenci v osobních záležitostech od dopisů týkajících se chodu ústřední správy. Emil Škoda pobýval od roku 1934 trvale na zámku v Žinkovech a veškeré záležitosti svého majetku i osobní záležitosti vyřizoval osobně.

Všechnu svou přijatou korespondenci, většinou i s kopiemi odeslaných dopisů, řadil chronologicky v jednom celku. Záležitosti, které považoval za soukromé, označoval zpravidla přímo na jednotlivé dopisy slovy „*osobní*“ nebo „*osobní korespondence*“. Korespondence Emila Škody ml. svědčí o jeho bohatých kontaktech s vysokou i nižší šlechtou v období první republiky a protektorátu, o jeho zájmu o dějiny vlastního rodu, o jeho širokých charitativních aktivitách, ale především o péči o zděděný majetek.³⁹⁾

Pořádání fondu – shrnutí

Původní fond Rodinný archiv Škodů měl 1,58 bm. Inventarizovaný fond má nyní celkem 2,36 bm. Do fondu byly nově zařazeny archiválie z fondů bývalého podnikového archivu společnosti Škoda Plzeň a z fondu Ústřední správa Škodů. Nově vymezený fond obsahuje 1 listinu po roce 1850, 2 rukopisy, 8 kartonů, 17 technických výkresů, 2 kresby, 9 grafických listů, 355 fotografií na papírové podložce, 11 alb fotografií, 16 fotografických desek, 25 listových filmů a 13 jiných archiválií. Archiválie ve fondu pocházejí z období (1760) 1811–1945. Jazykem písemností evidovaných v rodinném archivu je čeština, němčina, angličtina, francouzština a latina. K inventárnímu seznamu byly vypracovány rejstříky osobní, zeměpisný a věcný. Archiválie vztahující se k dějinám rodiny Škodů se nacházejí v dalších fondech SOA v Plzni. Jedná se většinou o kopie nebo opisy originálních dokumentů, které pořizovali pracovníci podnikového archivu Škoda a později muzea Škoda. Prameny k dějinám Škodů se nacházejí v jiných institucích. Po skončení druhé světové války byly plzeňským městským muzeem převzaty některé jednotliviny především z pozůstalosti dcer Emila Škody nebo plány plzeňského domu Škodů. V současnosti jsou uloženy v Archivu města Plzně ve fondu Rodinný archiv Škodů (EL NAD 320). Přehled uložení archiválií k dějinám Škodů v jiných fondech SOA v Plzni a v jiných institucích tvoří přílohu úvodu archivní pomůcky.

Vzhledem k tomu, že archivní pomůcka byla vyhotovena před implementací programu Elektronické zpracování archiválií (ELZA) v SOA v Plzni, bylo při pořádání archiválií nově vymezeného Rodinného archivu Škodů postupováno podle starších metodických pokynů. Ovšem evidenční jednotky již byly vymezeny podle

³⁸⁾ Na základě jejích privátních písemností vznikla kniha o jejím působení v katolickém laickém hnutí a její účasti na druhém vatikánském koncilu. Quido Bausenhart, *Eine Frau im Konzil: Hedwig von Skoda*. Hamburg 2017, s. 50–51.

³⁹⁾ M. Mírková, *Rodinný archiv Škodů*, s. 14–15.

2. kapitoly Základních pravidel pro zpracování archivního materiálu z roku 2015. Archivní inventář fondu Rodinný archiv Škodů byl v roce 2022 přepsán do databázového programu ELZA a opatřen odkazy na záznamy archivních entit v systému CAM (Centrální archivní modul) podle hesel v původně vytvořených rejstřících. V roce 2022 byl totiž v programu ELZA inventarizován fond Ústřední správa Škodů, na nějž byly rovněž navázány záznamy archivních entit, mnohdy takové, které se vyskytují i ve fondu rodinného archivu. Mnohé záznamy entit byly také vytvořeny zcela nově.

Rozptýlenost v uložení osobních fondů a jejich souvislost s dalšími archivními fondy může pomoci překonat širší používání elektronických systémů pro zpracování archiválií. Důsledné vytvoření záznamů archivních entit pro jednotlivé osoby a korporace usnadní orientaci ve složitých příbuzenských vazbách rodiny i veřejných nebo majetkových aktivitách.

Příloha

Schéma rodinných archivů používané v SOA v Plzni

1. **záležitosti celého rodu** (generalia)
2. **pozůstalosti členů rodu**
3. **pozůstalosti spřízněných rodin**
4. **sbírka fotografií** (nelze-li je efektivně zařadit do jednotlivých pozůstalostí)

Základní schéma pozůstalostí použité ve fondu Rodinný archiv Škodů

A. Osobní záležitosti

- a. **doklady** (např. křestní, oddací a úmrtní listy – včetně druhopisů dokladů předků pro doložení rodového původu, lékařské posudky, cestovní pasy, domovské listy, závěti)
- b. **památky** (např. rukopisy básní, pozvánky, památeční tisky, školní práce, kresby, rodinné paměti)

B. Soukromá korespondence

- a. **členové rodiny** (řazené podle stupně příbuznosti a chronologicky)
- b. **přátelé a známí** (řazené abecedně)
- c. **koncepty odeslané korespondence** (pokud nebyly ukládány s přijatou korespondencí)

C. Veřejná činnost

- a. **doklady** (diplomy a jmenovací listy, průvodní dopisy k nim)
- b. **korespondence v profesních a úředních záležitostech**

D. Majetkové záležitosti

- a. **majetkoprávní záležitosti** (žaloby, korespondence s advokáty, soupisy a ocenění majetku, účetní doklady)

b. korespondence v majetkových záležitostech (s advokáty, správci statků, státními úředníky)

Pozn.: Ani jedno z uvedených schémat není pevně dané. Jde o nepsanou základní kostru, která může být dle potřeby zužována, obměňována i rozšiřována. Série na nejnižších úrovních jsou pak zvláště u rozsáhlejších pozůstalostí nadále členěny do nižších sérií dle konkrétních potřeb.

ZUSAMMENFASSUNG

INVENTARISIERUNG DER FAMILIENARCHIVE NEUZEITLICHER GROSSGRUNDBESITZER AM BEISPIEL DES BESTANDES FAMILIENARCHIV ŠKODA

Die Familienarchive der neuen Eliten der Habsburgermonarchie entstanden erst in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Erfolgreiche Wissenschaftler, Juristen, Offiziere und vor allem Geschäftsleute und Industrielle waren die Urheber dieser Archivbestände. Im Gegensatz zu den Familienarchiven des alten Familienadels weisen sie einen höheren Anteil an privaten, persönlichen Dokumenten auf, sind kleiner, meist lückenhaft erhalten und oft unbearbeitet. Dennoch werden sie in letzter Zeit von Forschern zunehmend nachgefragt.

In den Staatsarchiven der Tschechischen Republik werden die Familienakten dieser Familien aufbewahrt, wenn sie einen Großgrundbesitz mit einem ehemaligen Herrnsitz in Böhmen oder Mähren erworben haben. Hier bewahrten sie nach dem Vorbild ihrer adligen Vorgänger ihre persönlichen Dokumente auf. In den Jahren 1945–1948 wurden diese Dokumente zusammen mit anderem Eigentum ihrer Besitzer konfisziert. Die Archivalien wurden zusammen mit den Beständen des Großgrundbesitzes in das Netz der land- und forstwirtschaftlichen Archive aufgenommen. Alle diese Aspekte sind im Familienarchiv von Škoda zu finden. Das Familienarchiv dokumentiert den sozialen Aufstieg der Familie, die mit Emil Škoda einen der bedeutendsten Vertreter der so genannten Gründergeneration von Industriellen der österreichisch-ungarischen Monarchie hervorbrachte. Bei der Inventarisierung des Bestands wurden drei Teile der persönlichen Nachlässe der Familienmitglieder zusammengefasst. Sie befanden sich ursprünglich an verschiedenen Orten – in zwei Schlossarchiven und im Betriebsarchiv der Škoda-Werke in Pilsen. Bei der Inventarisierung des Familienarchivs von Škoda wurde das von den ehemaligen Archivaren der Land- und Forstwirtschaft erstellte Ordnungsschema verwendet, das auch im Staatlichen Gebietsarchiv in Pilsen für Familienarchive verwendet wird. Es besteht in einem konsequent angewandten Provenienzprinzip. Auch nach der Veröffentlichung der Grundregeln für die Bearbeitung von Archivalien im Jahr 2015 und der Einführung des ELZA-Programms hat sich an seiner Struktur nichts geändert.

Překlad Marie Mírková

SUMMARY

**ORDERING FAMILY ARCHIVES OF MODERN OWNERS OF LAND ESTATES
ON THE EXAMPLE OF THE ARCHIVAL FOND FAMILY ARCHIVE ŠKODA**

The family archives of the new elites of the Habsburg monarchy began to be created mainly in the second half of the 19th century. Their originators were successful scientists, lawyers, officers and especially businessmen and industrialists. In contrast to the family archives of the traditional nobility, they have a higher percentage of private personal documents, are smaller in size, usually very incompletely preserved and often unordered. Nevertheless, they have recently become more demanded by researchers.

Family documents of these families are usually stored in the state archives in the Czech Republic in the case that these wealthy families purchased a large land estate with a former manor in Bohemia or Moravia. Following the example of their noble predecessors, they stored their personal documents in these manors. The archives were confiscated by the state in the years 1945–1948 along with the other property of their owners. Together with the archival fonds of the land estates, they were taken over by the agricultural and forestry archives. The archival fond Family Archive Škoda has all above mentioned characteristics. The Family Archive Škoda documents the social rise of the family from which Emil Škoda, one of the most important representatives of the so-called founders' generation of industrialists of the Austro-Hungarian monarchy, emerged. Three collections containing the written legacies of the family members were brought together during the ordering of the archival fond. They were originally located in different places – in two castle archives and in the corporate archives of the Škoda Plzeň (Pilsen) company. During the ordering of the archival fond Family Archive Škoda, was used the ordering scheme created by generations of agricultural and forestry archivists, which is still used in the State Regional Archives in Plzeň for family archives. It is based on a consistently applied provenance principle. Nothing has changed in its structure even after the publication of the Basic Rules for the Ordering of Archival Documents in 2015 and the implementation of the ELZA software.

Překlad Marie Mírková

DISKUSE DISKUSSION DISCUSSION

1+3, 1+5 NEBO SNAD 1+10?

Říká se, že cesta do pekel bývá dlážděná dobrými úmysly. Snahy o snížení rozpočtových schodků naordinováním odtučňovací kúry pro administrativně přebujelý stát jsou jistě legitimní a voličská veřejnost je po politicích hlasitě vyžaduje. Hledání úspor v rozpočtech ministerstev a dalších ústředních i regionálních státních úřadů je jednou z nich a zejména restrikce výdajů na mzdy a platy státních úředníků jsou v očích veřejnosti z mnoha důvodů (zhusta ovšem iracionálních) nejpoblábnější. Z hlediska státu se však nejedná o cestu nejjednodušší ani nejlevnější. Nejde totiž pouze o vyplácení náhrad plynoucích ze služebního poměru nadbytečných úředníků, ale především o nastavení takové organizace úřadů, která by umožnila plnit jejich úkoly i se stále omezenějším počtem zaměstnanců.

V návaznosti na novelu zákona o státní službě se v poslední době hovoří i o změnách vládního nařízení, které mj. stanovuje počet zaměstnanců potřebný k existenci samostatných oddělení. Současný model 1+3 (tedy vedoucí oddělení a minimálně tři jeho zaměstnanci) by se měl údajně změnit na 1+5, v některých úvahách dokonce do podoby 1+10. Dopady těchto změn by byly v českém archivnictví závažné a v důsledku by znamenaly likvidaci státních okresních archivů jako doposud relativně svébytných regionálních pracovišť, byť od roku 2002 vnitřních organizačních jednotek státních oblastních či zemských archivů.

Jelikož o těchto úvahách v poslední době stále častěji slycháváme i od těch nejkompetentnějších osobností našeho oboru, není od věci tento problém přednést k diskusi celé archivní obci, zejména té její „státní“ odnoži. Pokud vezmu v potaz poměry ve svém domovském archivu, variantu 1+10 by „přežila“ pouze tři oddělení, zbytek vnitřních organizačních jednotek by bylo zapotřebí buďto sloučit s jinými, anebo prostě zrušit. Obě tyto varianty však představují natolik revoluční počín, že jej nejspíš jen málokdo dokáže domyslet do všech praktických důsledků.

Pokud bych ve svém domovském archivu přistoupil ke slučování teritoriálně, případně třeba agendově blízkých vnitřních organizačních jednotek, ušetřím možná polovinu míst vedoucích oddělení, resp. rozdíl mezi 12. a 13. platovou třídou a příslušné příplatky za vedení. Vzhledem k tomu, že samotné kolegyně a kolegy budu chtít v archivu udržet, protože místa vedoucích skutečně nezastávají jen tak z nějakého vrchnostenského plezíru, úspory nijak závratné nebudou. Jenže jak moc motivovaní tito zaměstnanci asi tak budou, když onou suspenzí zdaleka nepřijdou jen o část své výplaty? Archiv tím dohromady ušetří řádově vyšší desítky tisíc korun ročně, ovšem zcela jistě tím utrpí organizace a kvalita práce nejen těch

„postižených“ vnitřních organizačních jednotek, ale i těch, jejichž vedoucí se bude muset věnovat i svým novým zaměstnancům „odvedle“. Bude ho to stát čas, energii a častější cestování také určitě nebude zadarmo. Stojí to za to?

Anebo můžeme jít cestou zrušení všech samostatných oddělení a jejich dosavadní vedoucí nahradíme jakýmsi pověřenci či zmocněnci ředitele. Přínos tohoto řešení by byl jednoznačně pozitivní zejména v tom, že by se ukřivdění a naštvání cítili alespoň všichni bez rozdílu. Ředitelům archivů by odpadlo dilema hodné Styronovy Sophie, ovšem těch demotivovaných a frustrovaných zaměstnanců by měli najednou dvojnásobek. Rovněž úspory by byly dvojnásobné, byť v celkovém součtu a z pohledu komplexního mzdového rozpočtu směšně nevýznamné. Ředitelé archivů a jejich zástupci by však naopak brzy v tomto jednostupňovém systému řízení uzráli k pobytu na koronární jednotce nebo v Bohnicích, v případě západních Čech možná v bližších Dobřanech. Stojí to skutečně za to?

Chápu, že úspory je třeba hledat a také najít. Ovšem mantra o tom, že bezduchými plošnými škrty docílíme blahobytu, už snad byla překonána relativně nedávnou praxí. Za organizaci služebních úřadů jsou podle zákona o státní službě odpovědní jejich vedoucí, kteří se vesměs snaží o optimální nastavení úřadování tak, aby bylo funkční a aby respektovalo fiskální realitu a možnosti státu. Tak to ředitelé archivů odpovědně zvažovali i v návrhu systemizace na rok 2023, kde museli vyjít s přidělenými finančními prostředky. Někde skutečně přistoupili ke slučování, jinde k rušení, v dalších případech však pomohly i změny v náplni práce konkrétních zaměstnanců. A tak se stalo i to, že poslední uváděné řešení vedlo třeba k potřebě zaplatit tyto zaměstnance více, tedy že se paradoxně žádalo o zvyšování některých platových tříd. I takovou podobu totiž mohou mít skutečně promyšlené snahy o smysluplnou reorganizaci úřadování, protože plošné akce málokdy vedou k optimálním výsledkům.

I proto nakonec toto své zamyšlení předkládám odborné veřejnosti k diskusi. Nedávno jsem na stránkách Archivního časopisu vzpomínal na 20 let existence velkých oblastních (zemských) archivů.¹⁾ V článku jsem vyjádřil naději, že někdejší příkopy mezi okresy a oblastmi jsou již snad po těch dvou dekadách zahlazené. Teď se ale obávám, abychom je neuváženě znovu nezačali hloubit. Z dětství si vybavuji výjev z jakési pohádky, kde Josef Kemr s výrazem a dikcí pro něj typickými cosi nebo kohosi hodnotí či kárá slovy: „*Pro pár špinavých zlatáků, pro falešnou slávu...*“ A já vlastně ani nevím, proč zrovna tohle mne v souvislosti s tím, co píšu, napadá. Jen mám prostě strach z toho, abychom neuváženými změnami neudělali víc nevratných škod, než si ve stavu, v jakém se aktuálně nacházíme, jako společnost i jako obor, můžeme dovolit.

■ Karel Řeháček

¹⁾ Karel Řeháček, „*My*“ a „*oni*“ po dvaceti letech. Archivní časopis, 72, 2022, 1, s. 28–29.

REPRODUKČNÍ PRÁVO, POPLATKY ZA NĚ A LICENCE

Dovolte mi, abych se krátce zamyslela nad možností pořizování digitálních reprodukcí analogových archiválií a na to navazujícími problémy.

Státní archivy (dále jen „archivy“) poskytují v badatelích možnost nahlížení do archiválií a současně má veřejnost možnost nahlížet na nejrůznějších webových stránkách archivů do digitálních reprodukcí archiválií. Zatímco v badatelích si badatel může pořídit vlastní digitální reprodukci archiválie, digitální reprodukce zveřejněné na webových stránkách archivu byly pořízeny většinou samotným archivem.

Za obecnou možnost pořizování digitálních reprodukcí archiválií v badatelně badatel neplatí, neplatí ani částku za každý jednotlivý snímek. Zda je to správné, je zbytečná otázka, protože zpoplatnění, byť symbolické, by se zcela určitě nesetkalo s mlčenlivým pochopením badatelů. Pokud by si badatel přál, aby digitální reprodukci pořídil archiv, je to možné a pořízení digitální reprodukce by bylo zpoplatněno podle ceníku služeb, který je zakotven v § 40 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Každý archiv zveřejňuje svůj ceník služeb, prováděcím právním předpisem k zákonu č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů je stanovena jen maximální výše úhrad.

Digitální reprodukce - fotografie a skeny archiválií pořizované archivem i badatelem (tedy fotografie a skeny pořízené „z blízka“ a bez dalších objektů kromě dané archiválie) nejsou autorskými díly. Těžko totiž tvrdit, že se jedná o autorské dílo, když „tvůrčí činnost“ fotografa či skenujícího je zaměřena právě na to, aby fotografie či sken zachycovaly archiválii v čitelné podobě a nic jiného. Musíme také přihlídnout k tomu, že snímky jsou pořizovány badateli, ale zejména archivy v ohromných množstvích a jakékoliv přizpůsobování přístroje pořizujícího fotografii či sken každému jednotlivému snímku není běžné. Jiná by ovšem byla situace u ateliérového snímku trojrozměrného předmětu pořízeného pracovníkem archivu. Pak by se pravděpodobně jednalo o zaměstnanecké autorské dílo.

Digitální reprodukce zveřejněné na webových stránkách archivu ve svém souhrnu, například obsah Porty fontium, jsou autorským dílem chráněným zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „autorský zákon“) jako databáze. Podle § 90 uvedeného zákona přísluší jejímu provozovateli jako pořizovateli databáze zvláštní práva k databázi. Tato práva se koncentrují na celý obsah databáze nebo její kvalitativně nebo kvantitativně podstatné části. Vůči zájemci o deset skenů z databáze proto nelze postupovat podle § 90 autorského zákona.

Digitální reprodukce pořízené badateli jsou majetkem těchto badatelů. Digitální reprodukce pořízené archivy jsou však stále majetkem státu a stát musí chránit svůj majetek před zneužitím, které by mohlo spočívat například v jeho použití

k propagaci nepřípustných názorů, nevhodné reklamě atd. Proto je otázkou, zda a jak lze zabránit badatelům ve stahování digitálních reprodukcí z databází, zda digitální reprodukce označovat vodoznaky, aby bylo alespoň jasné, že nebyly pořízeny badatelem, ale staženy z databáze, a vodoznakem bylo částečně bráněno jejich dalšímu nevhodnému použití.

Měl by mít stát možnost bránit využití digitálních reprodukcí pořízených badateli k určitým účelům, nebo by jej vůbec nemělo zajímat, jak budou užity?

Určitá část badatelů bezpochyby použije digitální reprodukce jimi pořízené i digitální reprodukce zaplacené podle ceníku služeb jak se jí zlíbí, bez jakéhokoliv dotazu archivu, zda tak může učinit. Archivy se občas dozvědí, že tak badatel učinil, ale co mohou ve skutečnosti dělat, když nesouhlasí se způsobem, jakým je digitální reprodukce užita? Do stejné situace by se archiv dostal i v případě, že by badatel žádal archiv o souhlas s užitím digitální reprodukce a archiv mu tento souhlas nedal a badatel digitální reprodukci přesto užil.

Předpokládejme ale, že badatel žádá archiv o souhlas s užitím digitální reprodukce, kterou si sám již pořídil, nebo za jejíž pořízení archivu zaplatil podle ceníku služeb, a archiv souhlasí. Má archiv pouze souhlasit, nebo za jakýkoliv typ užití chtít úhradu? Pro souhlas bez úhrady hovoří fakt, že digitální reprodukci získal badatel legálním způsobem a v ceníku služeb či vzorovém badatelském řádu není nic o úhradě za užití. Ve vzorovém badatelském řádu je uvedeno jen to, že badatel užívá informace získané z archiválií pouze k účelu uvedenému v badatelském listu. Není uvedeno nic o tom, jak může užívat digitální reprodukci, takže omezení užití digitální reprodukce jen k účelu uvedenému v badatelském listu není možné žádat.

Vzorový badatelský řád navíc jaksi mlčky předpokládá, že veřejnost chce získávat reprodukce za účelem jejich využití ve vědeckých nebo jiných pracích a za účelem případného publikování těchto prací. Vzorový badatelský řád nepředpokládá, že by digitální reprodukce byly získávány za účelem zisku nebo propagace, přitom tyto účely nelze považovat za sporadické.

Vratme se ale k otázce úhrady. U publikované práce nás navádí vzorový badatelský řád, že badatel má jím publikovanou práci, která vznikla na základě nahlížení do archiválií uložených v archivu, zaslat příslušnému archivu v podobě jednoho výtisku či v PDF formátu či jen zaslat bibliografické údaje. Sice se ve vzorovém badatelském řádu hovoří jen o informacích z archiválií (nikoliv o publikování digitálních reprodukcí archiválií v publikaci), ale lze vyjít z toho, že v případě publikování digitálních reprodukcí lze oprávněně žádat výtisk, v případě publikování většího počtu digitálních reprodukcí lze žádat více výtisků pro knihovnu archivu.

Jak však postupovat v celé bohaté škále dalších případů? Představme si jen dva.

První případ: Badatel tvrdí, že chce jím pořízené digitální reprodukce užít k nekomerčním účelům, které popsal tak, že digitální reprodukce chce užít v publikaci populárně naučné, která bude vydána a následně bude ke koupi v síti knihkupectví. Badatel tvrdí, že neočekává zisk, čemuž lze při současné situaci na trhu i věřit.

Jak se má zachovat archiv, když nechce bránit v otištění digitálních reprodukcí a badatel mu slibuje zaslání dvou publikací? Bude postačovat, když na písemný dotaz badatele archiv písemně odpoví, že s publikováním digitálních reprodukcí souhlasí a očekává zaslání dvou knih? Bude postačovat takto uzavřená smlouva? Nebo bude archiv raději postupovat tak, že uzavře s badatelem krátkou smlouvu, ve které vymezí počet a popíše reprodukce, uvede přesné znění citací, vymění si zaslání dvou publikací v daném termínu a výslovně si ujedná, že k jakémukoliv dalšímu publikování digitálních reprodukcí musí dát opět souhlas? Nebo má archiv kromě dvou publikací žádat i promile ze zisku z prodeje knihy (ovšem jen v případě, že by zisku skutečně bylo dosaženo a že lze předpokládat, že digitální reprodukce značně podnítlí zájem veřejnosti o koupi)?

Druhý případ: Nejružnější badatelé jako zaměstnanci velké obchodní společnosti docházeli mnoho let do badatelny archivu, aby pro svého zaměstnavatele vyhledávali informace v archiváliích. Badatelé pořizovali snímky archiválií sami, digitální reprodukce velkoformátových archiválií si nechávali pořizovat archivem a podle ceníku úhrad za ně i platili a do badatelských listů vždy vyplňovali, že zaměření nahlížení je vědecké, občas připsali, že jde o zjištění konstrukce výrobků, které mají být nyní servisovány. Obchodní společnost časem expandovala a prodává své výrobky a nabízí své služby na mnoha kontinentech. Tomu odpovídají její webové stránky, Facebook, Twitter atd. Obchodní společnost osloví archiv s žádostí o uzavření licenční smlouvy, protože by chtěla k vlastní propagaci sama užívat na celém světě bez časového omezení digitální reprodukce pořízené v archivu jejími zaměstnanci, digitální reprodukce zaplacené společností podle ceníku služeb a digitální reprodukce pořízené archivem a zveřejněné na jeho webových stránkách a mít možnost všechny tyto digitální reprodukce dále poskytovat novinářům. Obchodní společnost zašle archivu i návrh licenční smlouvy, který upravuje i návrh úpravy podlicence. Z návrhu smlouvy se zdá, že licence by měla být poskytnuta ke všem typům digitálních reprodukcí. Ale je to správně, když část digitálních reprodukcí pořídili zaměstnanci obchodní společnosti a část byla společností zaplacená, byť tehdy bylo předpokládáno jiné užití? Nemělo by jít o nepojmenovanou smlouvu obsahově podobnou smlouvě licenční? Když bude archiv za digitální reprodukce dosud umístěné na jeho webových stránkách žádat podle ceníku úhradu za jejich poskytnutí, má žádat i úhradu za poskytnutí možnosti užívat digitální reprodukce k propagaci obchodní společnosti? A jak má tuto úhradu vyčíslit? Má jít cestou jednorázové platby, nebo raději cestou každoročního vyčíslování užití jednotlivých reprodukcí? Nebo může od obchodní společnosti žádat jako protihodnotu naturální plnění, protože obchodní společnost může poskytnout výrobky, které archiv pravidelně nakupuje? Má archiv zcela rezignovat na citace zdroje digitálních reprodukcí, protože na Facebooku a Twitteru by jejich vkládání bylo složité?

Nastínila jsem jen některé otázky a záměrně si je ještě velmi zjednodušila, například vůbec jsem neřešila otázku, zda archiválie, ze které je pořizována digitální reprodukce, je sama autorským dílem, zda ve druhém případě je obchodní spo-

lečnost nástupkyní společnosti, z jejíhož archivního fondu jsou ponejvíce pořizovány digitální reprodukce atd. Obecně bych vůbec nezavrhovala ani zjevně komerční a propagační využití, ale je třeba se zamyslet nad úhradou za ně a ku příkladu přípustností časově neomezených „licencí“.

Největším problémem je však nejednotnost praxe archivů a dalších státních paměťových institucí, která vede v praxi k problémům v archivech a je příčinou roztrpčení badatelů.

■ Ivana Houšková

MASOVOST, NEBO KVALITA? JAK NA ARCHIVNÍ EDUKACI 21. STOLETÍ?

České archivy měly po roce 1989 dlouhou dobu hodně práce samy se sebou, takže chvíli trvalo, než se mohly smysluplně začít věnovat i vnějšímu světu. Tím ovšem nemyslím masový nápor badatelů a žadatelů různého typu, který byl zejména pro poslední dekádu minulého tisíciletí typický a který stál archivárky a archiváře obrovské množství sil. Na to, jaké interní poměry ve většině archivů tehdy panovaly, se skutečně jednalo o úctyhodný výkon. Po útlumu porevolučního boomu, potřebné vnitřní obrodě a částečně i přirozené generační výměně si tak archivnictví jako celek mohlo dovolit začít řešit i další úkoly, plynoucí ze společenské poptávky a nakonec i z vlastní invence zaměstnanců různých typů archivů. Plody těchto aktivit už jistou dobu sklízíme, někdy příjemně sladké, jindy trochu trpčí, ale takový je prostě život nejen archivní.

Jedním z významných aspektů porevolučního archivnictví je i jeho otevření okolnímu světu. I zde dlouho hledalo a stále hledá optimální cestu, ovšem zdá se, že jde správným směrem. Pojmy jako archivní pedagogika, archivní edukace či nejnověji archipeditika se v řeči archivářů skloňují stále častěji. Že se jedná o skutečně cool trend, naznačuje i zařazení této problematiky na jednání 19. celostátní archivní konference, která se v květnu příštího roku uskuteční v Pardubicích, a nakonec i pracovní program nově zřízené stálé metodické skupiny pro postarchivní péči, která vznikla z podnětu ředitele Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra.

Na pardubické konferenci si budou patrně účastníci zmíněné sekce mj. vyměňovat i své bohaté zkušenosti s archivní edukací, protože ani v tomto se archivy pochopitelně nenacházejí v bodě nula. Minimálně v souvislosti s Mezinárodním dnem archivů (MDA) se každoročně otevírají dveře mnohých pracovišť, která zvou na prohlídky veřejných i nepřístupných prostor zájemce z řad široké veřejnosti. Pokud je to jen trošku možné, přijímají i mimo MDA žakovské a studentské exkurze a nezapomínají ani na studenty dříve narozené, v některých dokonce probíhá

i výuka, kterou realizují či alespoň spoluzajišťují archiváři. Část archivů se věnuje výstavní činnosti, ty šťastnější ve vlastních prostorách, další při tom třeba spolupracují s externími partnery, v poslední době je populární i vystavování virtuální. Cílem všech zmíněných aktivit je prezentovat bohatství archivů a práci archivářů, restaurátorů a dalších zaměstnanců, ale také vychovat si co nejlépe jejich kompetentní konzumenty.

Na to posledně zmíněné je třeba, podle mého soudu, položit důraz hlavně. Vycházejme při tom z poslání i z možností archivů a nesnažme se pouze kopírovat ostatní paměťové instituce. Nápodoba popisu knihovních fondů se v oblasti zpracování archiválií tak úplně nepovedla, tak nedělejme totéž ve sféře archivní edukace, byť se nám mohou některé metody a postupy našich kolegů knihovníků, muzejníků či galeristů jevit jako inspirativní. Na nedávném mnichovském workshopu věnovaném digitálním pramenům, na jehož organizaci se podílel i Státní oblastní archiv v Plzni, se muzejní edukaci zajímavě věnovala Susanne Bischler s „jejím“ Muspadem, ovšem i z tamní prezentace bylo zřejmé, že muzea a archivy (potažmo galerie) jsou v tomto směru institucemi dosti odlišnými.

Je tomu tak z mnoha důvodů, časových i prostorových, ale především tak nějak meritorních. Nechci spekulovat o motivaci muzejníků a galeristů k těmto aktivitám, ale nemohu se zbavit třeba myšlenky o zvýšení návštěvnosti. Abych nebyl nespravedlivý, nechci tvrdit, že se jedná (jen) o návštěvnost okamžitou, ale především o vklad do péče o návštěvnost budoucí. A protože se traduje, že co se v mládí naučíš, později jako když najdeš, nabízí se muzejníkům a galeristům možnost edukovat klienty již od předškolního věku, vcelku masově, protože vhodných prostor k tomu mají oba typy institucí poměrně dostatek. K tomu přidejme i relativní časovou volnost jejich zaměstnanců (muzea i galerie přece jen málokdy řeší lhůty plynoucí ze správního řádu) a především atraktivní exponáty, jejichž výběrem lze motivovat návštěvu prakticky jakékoliv věkové skupiny klientů. U nás v Plzni se před léty velké návštěvnosti těšila třeba výstava legendárních angličáků, paleontologové mohou děti i dospělé potěšit třeba sádrovými odlitky kostí, z nichž je možno sestavit kupř. dinosaura, a navíc si je i výtvarně upravit k obrazu každého jedince, pro ty nejmenší jsou v muzeích či galeriích k dispozici omalovánky a výtvarné koutky, prostě kreativité muzejních či galerijních pedagogů se meze nekladou a je to tak dobře, jak se třeba u nás v Plzni nedávno ukázalo na workshopu pořádaném zdejším muzeem loutek.

Někdy se mně z diskusí o problematice archivní edukace zdá, že chceme jít cestou podobnou, a byť v mém domovském archivu vydáváme z pozůstalosti třeba i čtenářsky oblíbené pohádky, muzejním ani galerijním směrem bych jít nedoporučoval a nechtěl. Skutečně bych se spíš zaměřil na výchovu kultivovaných a poučených zájemců o archiválie a snažil se jim představovat nejen je samotné, ale i různé způsoby práce s nimi a možnosti, které tyto formy nabízejí. Ve své dosavadní praxi pedagoga základní, střední i vysoké školy i celoživotního vzdělávání se mně výše uvedené již mnohokrát bohatě vrátilo. Je to však o ochotě věnovat tomu čas a úsilí, samozřejmě i v době mimopracovní neboli v čase, kdy jiní pijí kávu, jak

mne kdysi moudře poučil jeden můj nadřízený, protože věnovat se archivní edukaci na plný úvazek pokládám tak trošku za utopii. A také je třeba vybrat si k tomuto účelu vhodné partnery z řad aktivních a rovněž náležitě edukovaných pedagogů, pokud tím pedagogem nejsem sám, protože jejich úkolem je žáky a studenty na návštěvu archivu a práci s archiváliemi v předstihu připravit. Pokud k tomuto nedojde, stane se z ní běžná exkurze založená na principu průtokového ohříváče vody: školní třída přijde, proteče a zase odejde, na konci archivem stejně nepolíbená jako na začátku. A to je škoda: času, úsilí a energie všech spolupracujících stran.

S žáky a studenty všech věkových kategorií je po základní edukaci možné pracovat na vyšší úrovni, třeba hromadně projektově, individuálně badatelsky či na bázi rovněž často zmiňovaného dobrovolnictví. Jde jen o to, aby se v nich archiv zachytil drápkem, abychom vzbudili jejich zájem o archiválie a historii, jejíž podobu nám dokáží zprostředkovat. Není třeba, aby se ze všech stali badatelé, a už vůbec není nutné budovat další armádu historiků. Nemalou přidanou hodnotou by bylo už to, aby co nejširší spektrum českých, moravských a slezských vzdělavců mělo o archivech minimálně základní povědomí, ještě lepší by byl jejich na vlastní zkušenosti vybudovaný pozitivní vztah k nim, úplně nejlepší pak respekt k archivním a jiným historickým pramenům a úsilí je objevovat a chránit jako významné doklady naší společné minulosti. Tím by naše archivní edukace splnila cíle maximálně, jelikož bychom se podíleli na výchově k občanství a komunitní pospolitosti. A to přece vůbec není málo.

Naivní idealismus? Možná, ale s dosti pragmatickým jádrem. Tím vším totiž pomáháme v neposlední řadě i sami sobě. Moc jiných možností k naší vlastní prezentaci totiž nemáme, sdělovací prostředky zaujmeme jen čas od času nějakou senzací, heraldické omalovánky také tak úplně kreativní nejsou, vyrábět pečeti či mramorované papíry nás rovněž dokola uspokojovat nebude a i psaní husím brkem je aktivitou spíše volnočasově zábavnou než edukativní. Alespoň část archivně edukované občanské společnosti naopak může přispět ke zviditelnění archivnictví víc, než desítky monografií či odborných studií, nacházení zajímavých dokumentů a dobrovolnická spolupráce s archivy v péči o ně třeba přinese zisk i v podobě rozšiřování národního archivního dědictví o artefakty, které by jinak nepřežily. A to také není tak úplně k zahazení a za náš čas, úsilí a energii to rozhodně stojí. Chce to ale naši aktivitu a především její promyšlené zacílení tam, kde má opravdu smysl. Masovost pro nás správnou volbou není, takže honba za počty „badatelů“ v návštěvních knihách ani archivní „výplň“ vyučovacích hodin tou ideální cestou nejsou.

■ Karel Řeháček

ZPRÁVY

NACHRICHTEN

REPORTS

ZAHRANIČNÍ CESTY ODBORU ARCHIVNÍ SPRÁVY A SPISOVÉ SLUŽBY, NA, MZA, ZA A STÁTNÍCH OBLASTNÍCH ARCHIVŮ ZA ROK 2021¹⁾

Estonsko (Republika Estonsko)

Mgr. Karolína Šimůnková (Národní archiv)

Mgr. Zbyšek Stodůlka (Národní archiv)

Ing. PhDr. Milan Vojáček, Ph.D. (Národní archiv)

Tallin, 10.–14. 10. 2021

Národní archiv Estonska

Zahraníční cesta delegátů se uskutečnila za účelem jednání na Fóru DLM (Document Lifecycle Management). Cesta byla hrazena z grantu BVMV – Analýza a zpracování osobních údajů v archiváliích.

Mgr. Pavlína Nimrichtrová (Národní archiv)

Mgr. Martin Rechterik (Národní archiv)

Tallin, 10.–14. 10. 2021

Ministerstvo financí a Ministerstvo pro komunikaci republiky Estonsko

Mgr. Rechterik a Mgr. Nimrichtrová se setkali s členy Fóra při příležitosti konání konference DLM v Tallinu.

Maďarsko (Maďarská republika)

Mgr. David Valůšek (Státní okresní archiv Zlín)

Šoproň (Sopron), 24. 8.–27. 8. 2021

Mgr. Valůšek navštívil Šoproň v Maďarsku za účelem účasti na konferenci „Ma-

¹⁾ Přehled zahraničních cest vychází z údajů, které obdržel odbor archivní správy a spisové služby MV ČR od archivů.

gyar *Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlés 2021*“. Setkání maďarských archivářů a pozvaných hostů (Česká republika, Rakousko, Slovensko, Polsko, Chorvatsko, Srbsko, Rumunsko a Ukrajina) se uskutečnilo po dlouhé pauze způsobené epidemiologickými opatřeními. Hlavním tématem mezinárodní sekce byla debata o tom, jak epidemie ovlivnila pracovní podmínky a činnost archivů v různých zemích.

Mgr. Karel Halla (Státní oblastní archiv v Plzni)

Šopron (Sopron), 24. 8.–27. 8. 2021

Mgr. Halla se jako místopředseda (od října 2021 předseda) České archivní společnosti zúčastnil konference Sdružení maďarských archivářů v Sopronu.

PhDr. David Hubený, Ph.D. (Národní archiv)

Pétekosteli (Pécs), 16.–19. 9. 2021

Universita Pétekosteli (Pécsi Tudományegyetem)

PhDr. David Hubený, Ph.D., se v Maďarsku aktivně účastnil mezinárodní konference „*Post-war Period in Central and Eastern Europe and in World – Continuities and Discontinuities*“ s příspěvkem s názvem „*Budování československého četnictva na Podkarpatské Rusi*“ („*The Formation of the Czechoslovak Gendarmerie in Carpathian Ruthenia*“.) Mezinárodní konference byla připravena ve spolupráci s Univerzitou Pétekosteli a Západočeskou univerzitou v Plzni.

Německo (Spolková republika Německo)

PhDr. Karel Řeháček, Ph.D. (Státní oblastní archiv v Plzni)

Mgr. Milan Augustin (Státní oblastní archiv v Plzni)

Pasov (Passau), 23.–24. 7. 2021

Hlavním a společensky důležitým účelem zahraniční cesty Dr. Řeháčka a Mgr. Augustina byla účast na slavnostní ceremonii předání nejvyššího bavorského archivního ocenění „*Bayerischer Janus 2021*“ v bavorském Pasově. Během této akce bylo uděleno vyznamenání bývalému dlouholetému řediteli archivu Mgr. Petru Hubkovi. Toto ocenění je významné i proto, že je výsledkem dlouholeté spolupráce plzeňského archivu s bavorskou stranou a je z pohledu jeho zahraničních nositelů zcela ojedinělé (Mgr. Hubka je historicky prvním cizincem, který jej získal).

Státní oblastní archiv v Plzni se již od roku 2009 aktivně podílí na odborné spolupráci s bavorskými partnery a tato spolupráce probíhala i v roce 2021. Její hlavní základ spočíval v dokončení odborného projektu č. 211 - Moderní zpřístupňování historických pramenů, na němž se archiv podílel ve spolupráci se zahraničními partnery, tj. Generálním ředitelstvím bavorských státních archivů v Mnichově a s Univerzitou Erlangen Norimberk.

PhDr. Jakub Šlouf, Ph.D. (Národní archiv)

PhDr. Miroslav Šepták (Národní archiv)

Roman Novák (Národní archiv)
Bad Füssing, 29. 7. 2021
Bad Füssing, dům Marlene Krylové
Zahraniční cesta Dr. Šloufa a Dr. Šeptáka se uskutečnila za účelem převzetí a převozu archivního fondu Karla Kryla.

PhDr. Jakub Šlouf, Ph.D. (Národní archiv)
Roman Novák (Národní archiv)
Mnichov (München), 17. 8. 2021
Dům prof. Dr.Sc. Karla Máchy, CSc.
Delegáti vyzvedli v Mnichově archiválie Dr.Sc. Karla Máchy, CSc., a převezli je do České republiky.

Mgr. Karel Halla (Státní oblastní archiv v Plzni)
Mgr. Milan Augustin (Státní oblastní archiv v Plzni)
Mnichov (München), 17.–19. 8. 2021
Delegáti se zúčastnili na základě vzájemné spolupráce závěrečné hodnotící schůzky projektu „*Moderní zpřístupňování historických pramenů*“ v Mnichově.

PhDr. Zdeňka Kokošková (Národní archiv)
Mgr. Monika Sedláková (Národní archiv)
PhDr. Pavel Dufek, Ph.D. (Národní archiv)
Mgr. Zora Machková (Národní archiv)
Berlín (Berlin), 6.–10. 9. 2021
Bundesarchiv Berlin Lichterfelde und Reinickendorf, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Brandenburgisches Landeshauptarchiv Postupim.
Delegáti a delegátky uskutečnili zahraniční služební cestu za účelem studijního pobytu v rámci reciproční výměny s německou stranou. Hlavními tématy studia byla nacistická okupační správa v PČM a její představitelé (projekt Z. Kokoškové a M. Sedlákové), dále zpracování archivních souborů pocházejících z období totalitní vlády Jednotné socialistické strany Německa (SED) v Německé demokratické republice (1949–1989) a zkoumání dokumentů o politicko-hospodářské spolupráci mezi NDR a ČSR/ČSSR (výzkum P. Dufka a Z. Machkové).

Mgr. Karel Halla (Státní oblastní archiv v Plzni)
Plauen v Sasku (Plauen in Sachse), 11. 9. 2021
Mgr. Halla se zúčastnil sympozia „*Musikwissenschaftliches*“ v saském Plauen.

Mgr. Karel Halla (Státní oblastní archiv v Plzni)
Mgr. Milan Augustin (Státní oblastní archiv v Plzni)
Waldsassen, 2. 11. 2021
Amberg, 3. 11. 2021
Mgr. Karel Halla se 2. listopadu 2021 zúčastnil jednání ve Waldsassenu a o den

později společně s Mgr. Milanem Augustinem projektové schůzky v Amberku. Zástupci archivu se aktivně účastní přípravy nových přeshraničních projektů, zejména přípravy dokumentace již schváleného projektu „*Na cestě k digitální vlastivědě*“, který bude nadále probíhat ve spolupráci s Generálním ředitelstvím bavorských státních archivů v Mnichově.

Mgr. Miroslav Eisenhammer, Ph.D.

Silberbach, 17.–19. 11. 2021

Mgr. Eisenhammer se v německém Silberbachu aktivně účastnil odborné konference.

Rakousko (Rakouská republika)

Mgr. Josef Kopecký (Státní oblastní archiv v Hradci Králové)

Vídeň (Wien), 5.–9. 7. 2021

Osterreichisches Staatsarchiv (Rakouský státní archiv)

Kriegsarchiv (Válečný archiv)

Mgr. Kopecký se během služební cesty do Rakouska seznámil se systémem rakouského archivnictví včetně chodu badatelný a úrovně archivních pomůcek. Badatelský zájem se soustředil především na dějiny východočeského c. a k. pěšího pluku č. 98 „*von Rummer*“. Získané poznatky o válečném nasazení tohoto pluku budou využity v připravované studii, která bude publikována ve Sborníku prací východočeských archivů. Mgr. Kopecký se rovněž věnoval studiu archivních pomůcek přístupných pouze v badatelně rakouského archivu. Cesta přinesla řadu zajímavých a cenných poznatků ke studovanému tématu. Badatel přivezl přes tři tisíce digitálních snímků archiválií.

Mgr. Michal Severa (Státní oblastní archiv v Hradci Králové)

Vídeň (Wien), 12.–16. 7. 2021

Osterreichisches Staatsarchiv (Rakouský státní archiv)

Allgemeines Verwaltungsarchiv (Všeobecný správní archiv)

Kriegsarchiv (Válečný archiv)

Österreichische Nationalbibliothek (Rakouská národní knihovna)

Mgr. Severa navštívil Rakouský státní archiv, kde navázal na předchozí zahraniční služební cesty studiem pramenů k dějinám evangeliků v Čechách v 18. a 19. století a studiem bohemik k východním Čechám. Na začátku výzkumného pobytu se krátce setkal s ředitelem Rakouského státního archivu HR Priv.-Doz. Dr. Helmutem Wohnoutem, s nímž hovořil o svých výzkumných cílech, ale také o obecných otázkách českého a rakouského archivnictví. Výzkum probíhal v oddělení Všeobecného správního archivu (výsledky výzkumu budou zahrnuty nejen do disertační práce, ale i do dílčích publikací). Mgr. Severa bádal také v oddělení Válečného archivu, kde studoval mapy vojenských operací na Litomyšlsku z druhé

poloviny 18. století. Studium relevantní literatury probíhalo rovněž v Rakouské národní knihovně.

Ing. PhDr. Milan Vojáček, Ph.D. (Národní archiv)

Mgr. Jan Kahuda, Ph.D. (Národní archiv)

Vídeň (Wien), 6.–10. 9. 2021

Rakouský státní archiv, Archiv Školského spolku Komenský, Rakouská národní knihovna

Zahraniční cesta Ing. Milana Vojáčka, Ph.D., a Mgr. Jana Kahudy, Ph.D., do Rakouska se uskutečnila za účelem pokračování ve výzkumných projektech dějin československého archivnictví (*Stimmungsberichte* – pro Čechy v první polovině 19. století), konzultací k problematice digitálního archivu a za účelem další budoucí spolupráce. Obnovily se kontakty s rakouskými partnery v době po pandemické krizi, kdy vzájemný vědecký styk nemohl být realizován. Cesta splnila stanovené cíle a vedla zejména k utužení vzájemných vynikajících vztahů mezi Národním archivem a Rakouským státním archivem.

Mgr. Karel Halla (Státní oblastní archiv v Plzni)

Innsbruck, 19.–21. 10. 2021

Mgr. Halla se zúčastnil 41. rakouského archivního sněmu v Innsbrucku.

Slovensko (Slovenská republika)

Mgr. Jan Stoklasa (Státní okresní archiv Jihlava)

Bc. Miloslav Tůma (Státní okresní archiv Jihlava)

Šála, 9. 9.–10. 9. 2021

Delegáti se na Slovensku zúčastnili konference „*Hospodárstvo v dejinách regionu*“, na které vystoupil Mgr. Stoklasa s příspěvkem „*Kláštérní velkostatek premonstrátů v Nové Říši v letech 1918 až 1938*“. Přínosem bylo především pokračování partnerských vztahů dvou okresních archivů – Soka Jihlava a Archiv Šála.

PhDr. Václav Rameš (Státní oblastní archiv v Třeboni)

Mgr. Markéta Hrdličková (Státní oblastní archiv v Třeboni)

Ing. Kamila Hrabáková (Státní oblastní archiv v Třeboni)

Bratislava, 26.–27. 10. 2021

Štátny archív Bratislava (Státní archiv Bratislava)

Návštěva ve Státním archivu Bratislava – prohlídka archivu spojená s představením nejzácnějších archivních dokumentů a navázání nových forem spolupráce s ředitelkou instituce v oblasti archivnictví a provozně ekonomické činnosti. PhDr. Lenkou Pavlíkovou. Z pověření ministra vnitra a odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra předal PhDr. Václav Rameš Ivanu Vojtěchu Hudcovi významné rezortní vyznamenání – medaili za zásluhy o rozvoj česko-slovenského archivnictví.

PhDr. Karel Řeháček, Ph.D. (Státní oblastní archiv v Plzni)

Prešov, Košice, 23. 8.–3. 9. 2021

Dr. Řeháček absolvoval ve dnech 23. 8.–3. 9. 2021 odbornou stáž ve státních archivech v Prešově a Košicích.

Zahraniční služební cesty odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra

V roce 2021 nebyla uskutečněna žádná zahraniční služební cesta odboru.

Pravidelné plánované konference a zasedání Evropského výboru národních archivářů (EBNA) a Evropské archivní skupiny (EAG) se konaly v prvním pololetí 2022 v Portugalsku a ve 2. pololetí ve Slovinsku formou videokonferencí. Hlavními tématy on-line konferencí byla zejména řešení společné evropské agendy. Referáty byly zaměřeny na spolupráci v rámci mezinárodních projektů e-ARK, na souhrny výstupů z pracovní skupiny Archiving by Design, využívání softwaru při rozpoznávání historických záznamů a dále na zkušenosti se zpřístupňováním archiválií badatelům při omezeních během pandemie koronaviru. Další důležitá témata se týkala elektronického archivnictví, implementace GDPR, využívání otevřených dat a zpřístupňování digitalizovaných archiválií (situace, postupy, best practice).

■ Ilona Dostálová

41. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ARCHIVU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY: FENOMÉN „PRIMÁTOR“. OSOBNOSTI V ČELE MĚST V 19. A 20. STOLETÍ

Jak je již nepsaným zvykem, i v letošním roce se konala v prvním říjnovém týdnu (4. a 5.) v pořadí již 41. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy, pořádaná ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky, Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy, Filozofickou fakultou Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Instytutem Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Místo jednání bylo vzhledem k tématu zvoleno více než symbolicky – primátorská rezidence na Mariánském náměstí Starého Města pražského.

Konferenci, rozdělenou v rámci dvou jednacích dní do osmi bloků, (po dvou dopoledních a dvou odpoledních v rámci každého dne), zahájila úvodním referátem **Olga Fejtová** z hlavní pořádací instituce, která přiblížila posluchačům hlavní

motiv stojící za volbou daného tématu, a sice práce na dlouholetém projektu tzv. Slovníku radních, zahájeného již v osmdesátých letech minulého století. Upozornila na skutečnost, že zatímco raně novověké městské rady jsou jak v pražských městech, tak i mimo ně v centru badatelského zájmu, o systematickém výzkumu městské správy, resp. samosprávy 19. a 20. století to ani zdaleka neplatí. V souvislosti s podáním základního přehledu vývoje moderní městské samosprávy od roku 1784 až do roku 1989 nastínila řadu otázek, na něž je potřeba hledat odpověď – at již jde o volbu starosty, resp. mechanismus volby výběru kandidátů, o jejich roli v nacionálních střetech, či jakou úlohu sehrávali při plnění náročných úkolů spojených s výkonem své funkce ve spojení se správou města a další aspekty. Poté již následovaly jednotlivé příspěvky. V prvním z nich, *Volba s posvěcením císaře. Potvrzování volby primátorů statutárních měst v Čechách v letech 1850–1918*, se **Martin Klečacký** zaměřil na představení procesu volby primátorů statutárních měst, k nimž náležely v rámci Českých zemí vedle Prahy Liberec, Brno, Olomouc, Opava, Jihlava, Znojmo, Uherské Hradiště, Kroměříž, Bílsko a Frýdek. Ve svém výzkumu sledoval ovšem nejen tato města, ale všech 33 statutárních měst v rámci Předlitavska, v nichž se ve sledovaném období uskutečnilo celkem 533 voleb, avšak pouze ve dvanácti případech nedošly volby potvrzení panovníka. V druhém příspěvku prvního jednacího bloku (*Málo jich, aneb evangelíci v čele českých, moravských a slezských měst v „dlouhém“ 19. století*) se **Zdeněk R. Nešpor** věnoval proměně postavení evangelíků v Českých zemích po vydání tolerančního patentu v roce 1781 a zvláště pak po roce 1861, kdy byl vydán protestantský patent. Hlavní pozornost zaměřil na otázku (ne)zastávání veřejných funkcí evangelíky zejména v druhé polovině 19. století, kdy důvody malé četnosti evangelíků mezi starosty měst ve sledovaném období byly primárně strukturální, a to i v oblasti s jejich nejvyšším podílem, na Těšínsku. Součástí úvodní části programu byla i komentovaná posterová prezentace připravená **Alenou Lehnerovou**, **Gabrielou Kalinovou** a **Petrem Zemanem**, věnovaná připomínce zachráněných hrobů či přesněji zapomenutých primátorů, již našli místo posledního odpočinku na Malostranském hřbitově.

Se způsoby a okolnostmi obsazování postu představeného pražského magistrátu před rokem 1848, včetně komplikací, jež nezřídka celý proces provázely, seznámily přítomné ve společném referátu **Martina Maříková**, **Martina Power**, **Zlata Prokšová Brátková** a **Petra Slámová** (*Zvolení měšťany, jmenovaný úřady, potvrzený císařem. Obsazování úřadu pražského purkmistra v letech 1784–1838*). **Martina Power** poté vystoupila s diskusním příspěvkem nazvaným *Pražská radnice v období bachovského absolutismu – „temná“ doba obecní správy?*, v němž představila výsledky dosavadního výzkumu věnovaného pražským primátorům, v daném případě osobnosti primátora Václava Vaňky, jenž stál v čele pražské radnice od roku 1848 do roku 1861. Upozornila na některé přesahy nejen do revolučních let 1848/1849, ale i do let následujících po obnovení samosprávy po roce 1860 (složení rady, náplň jednání, do něhož spadalo i schvalování realizace již dříve ve sboru obecních starších či v městské radě diskutovaných projektů). Dvě osobnosti staročeské strany, Tomáše Černého a Ferdinanda Vališe, jež v osmdesátých letech

19. století stanuly v čele hlavního města, přiblížila **Hana Gutová Vobrátilková** (*Staročeši Tomáš Černý a Ferdinand Vališ – cesta vizionáře a pragmatika do čela Prahy*). Zaměřila se na cestu obou staročeských politiků do křesla pražského starosty, objasnila jejich priority v úřadě a zhodnotila jejich působení na poli pražské komunální politiky, přičemž stranou pozornosti neponechala v dané souvislosti ani politické a osobní vazby mezi špičkami staročeské strany. Druhý dopolední jednací blok následně uzavřel **Jan Županič** vystoupením na téma *Elita města, elita státu? Nobilitace purkmistrů a starostů královského hlavního města Prahy*, v němž představil nejvyšší představitele Prahy, kteří stáli v čele hlavního města od roku 1784 do sklonku monarchie a především zásluhy, jež vedly k jejich povýšení do šlechtického stavu.

První část odpoledního zasedání zahájil **Tomáš Sterneck** příspěvkem, pro jehož titul zvolil verš ze souboru latinských básní věnovaných osobnostem, jež se zasloužily na konci 18. století o rozvoj piaristického gymnázia v Českých Budějovicích („*Hvězda přinášející obecné blaho, nebo bezohledný intrikán? Kult a kontroverze prvního purkmistra českobudějovického regulovaného magistrátu*“). Oslavné verše náležely Františku Eusebiovi Daublebskému, budějovickému purkmistrovi, jenž se zasloužil o to, že město přečkalo bez fatální újmy francouzskou a bavorskou okupaci v letech 1805–1806. Vycházeje z dochovaných anonymních listů podal T. Sterneck plastický obraz Daublebského jako výrazné osobnosti, mimořádně ctižádostivého, cílevědomého a zároveň tvrdého lokálního politika, jenž své vlastnosti (vzbuzující nezřídka velmi negativní emoce) dokázal efektivně zúročit a stal se tak „*hvězdou přinášející obecné blaho*“. Z jihu Čech do rakouských měst přenesl pozornost posluchačů **Martin Scheutz** referátem *Ve stínu revoluce 1848. Liberální starostové ve Štýrském Hradci, Linci a Vídni v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století a jejich pole působnosti*. Předmětem jeho zájmu se stala tři největší rakouská města nejen současnosti, ale i v 19. století, a to jako příklad postupujícího procesu urbanizace v rámci habsburské monarchie a současně i počínajících demografických změn od poloviny padesátých let 19. století. Zvláště se pak do centra jeho pozornosti dostaly aktivity jejich hlavních představitelů (zásadně ovlivněných revolučními událostmi roku 1848) v oblasti rozvoje města. K proměnám městské správy v Mnichově (po Berlínu, Hamburku a Vratislavi čtvrtém největším městě Německé říše), seznámení s nejdůležitějšími aktéry včetně představení jejich činnosti apod., obrátila pozornost přítomných **Brigitte Huber** ve vystoupení nazvaném *Od komunální nezralosti k sebevědomému zastupování zájmů měšťanů. Mnichovští starostové mezi lety 1791 a 1919*.

Čtvrtý a současně poslední blok příspěvků prvního jednacího dne náležel polským účastníkům konference. Osobnost toruňského starosty T. E. Körnera, jenž stál od roku 1842 po celých 29 let v čele města (jehož čestným občanem byl jmenován v roce 1879) a jako jeho hlavní představitel byl iniciátorem řady úspěšných projektů, směřujících k modernizaci a mnohostrannému rozvoji Toruně, představil **Włodzimierz Zientara** (*Zásluhy starosty Theodora Eduarda Körnera o město Toruň v 19. století*). Společenské a politické změny v 19. století, nebývalý rozvoj

měst a jejich proměna, provázená současně nárůstem řady problémů od hospodářských, přes zdravotní až po politické, a zejména to, jakým způsobem ovlivňovaly změny v technické infrastruktuře městskou správu, přesněji její politické směřování, stály v centru pozornosti příspěvku **Aleksandra Łupienka** (*Prezident a městská infrastruktura. Případ Haliče*).

Druhý jednací den zaznělo v rámci čtyř bloků celkem čtrnáct příspěvků. Maďarsko zastupoval **Attila Tózsza-Rigó**, v centru jehož pozornosti se ocitla Budapešť, respektive působení jejího čelního představitele v prvních desetiletích 20. století. Těžiště příspěvku spočívalo v představení opatření sociálního charakteru a stavebních projektů realizovaných za Istvána Bárczyho, a to na základě analýzy plánové sbírky uložené v budapeštském městském archivu (*Starosta v těžkých časech. Urbanistické aktivity starosty Istvána Bárczyho v Budapešti během první světové války*). Fenomén urbanizace druhé poloviny 19. století a s ním související profesní a společenský vzestup architektů a stavitelů a jejich pronikání na čelní pozice městské správy se ocitl v centru pozornosti i **Tomáše Korbela** (*Mezi stavebním podnikáním a komunální politikou. Socioprofesionální skupina českých architektů a stavitelů v čele městských samospráv 1859–1919*). Hlavní pozornost v dané souvislosti věnoval čtyřem aktérům – starostům, pocházejícím z odlišného sociálně-geografického prostředí (primárně Václavu Fejfarovi, Karlu Hartigovi, Adolfu Siegmundovi a Gustavu Wiedermannovi) z hlediska jejich sociálního původu, vzdělání, stavební praxe, podnikatelské činnosti a veřejné a spolkové činnosti. Neobyčejně osvěžující příspěvek **Terezie Hlaváčkové** představil (nejen) formou filmových ukázek kontroverzní osobnost starosty a posléze primátora Prahy Karla Baxy (*Karel Baxa na filmovém plátně*).

Druhá část dopoledního zasedání patřila čelním představitelům měst sousedních zemí. Osobnost předválečného starosty Lipska a jeho zásluhy o rozvoj města (i přes určité kontroverze) představila **Kinga Siedlich** (*Carl Friedrich Goerdeler – starosta Lipska v letech 1930–1937*). Inspirací pro následující referát **Niny Lohmann** a **Jiřího Peška** se stala role, kterou zastává v současném boji Ukrajiny proti ruské agresi primátor hlavního města Kyjeva, Vitalij Kličko a historická paralela k demokratickým varšavským primátorům Stefanu Bronisławu Starzyńskému a Julianu Kulskému v těžkých letech 1939 až 1944, kteří nejen překročili běžnou roli vycházející z jejich funkce, ale zapsali se zásadním způsobem (v konkrétním případě zvláště Starzyński) do paměti národa (*Prezidenti Varšavy aneb Jak udržovat hlavní město při životě v době války a destrukce (1939–1950)*). Jako třetí vystoupil poté **Andreas Weigl** s příspěvkem *Rudí patriarchové? Sociálnědemokratičtí starostové ve Vídni a jejich vnitrostraniční rivalové*, v němž přiblížil éru sociálnědemokratických starostů, zahájenou v roce 1919 a sahající až do současnosti (s přerušením pouze v letech národně socialistické diktatury 1934–1945).

Osobnostem, jež stanuly v čele jednotlivých měst domácích i zahraničních, byly věnovány i poslední dva bloky zasedání. Osobnost Františka Ulricha, jenž slovem i skutkem naplňoval obsah slova starosta, tzn. staral se o hospodářský, sociální i kulturně společenský rozvoj města, připomenula v diskusním příspěvku **Irena**

Kapustová (*František Ulrich – starosta, který vtiskl moderní ráz Hradci Králové*). Z východních Čech na západ republiky přenesl posluchače **Karel Řeháček**. Ve svém vystoupení, uvedeném pod názvem *Muži v čele Plzně první poloviny 20. století – typologie osobností a stylu řízení města*, se zaměřil na profesní i osobnostní kvality mužů stojících v čele Plzně a na mechanismy moci, které s různým úspěchem využívaly v řízení města, ať již se jednalo o profesionální politiky (Václav Peták, Matouš Mandl, Luděk Pik) či kariérní úředníky (Petr Němejc, Karl Wild, Walter Sturm). Osobnostem šesti úředníků, již se vystřídali v čele slovenských Košic během první poloviny 20. století, jejich postojům k častému střídání režimů v dané době v komparaci s příklady z dalších slovenských měst, věnovala pozornost **Veronika Szeghy-Gayer** (*Najvyšší predstavitelia miest na Slovensku v meniacich sa režimoch v prvej polovici 20. storočia – prípad mesta Košice*). Ke Slovensku, konkrétně Žilině a činnosti tamního starosty od sklonku třicátých let až do roku 1954 obrátil pozornost ve svém příspěvku **Pavol Matula**, *Žilinský starosta Vojtech Tvrдый – prominent i oponent ľudáckeho režimu*.

Nejnovejšímu období, druhé polovině minulého století, byla věnována závěrečná sekce, v níž se první dva referáty týkaly Norimberka. Jako první vystoupil **Christof Neidiger** s příspěvkem přibližujícím osobnost, rodinné zázemí a zejména působení poválečného norimberského starosty Otto Bärnreuthera (*Osídlování „stepi“ – Otto Bärnreuther a počáteční léta „hospodářského zázraku“ 1952–1957 v Norimberku*), na něhož navázala **Maria Horn**, s příspěvkem týkajícím se úlohy a působení Bärnreuthera nástupce, Andrease Urschlechtera v komunální politice a zejména v úřadu starosty, do něhož nastoupil po náhlém úmrtí svého předchůdce v roce 1957 a setrval v něm až do roku 1987 (*Iniciativy starosty města Norimberku Andrease Urschlechtera v „dekádě plánování“*). Postavení brněnských představitelů města po roce 1945 se dostalo do centra pozornosti **Tomáše Dvořáka** (*Prestižní post nebo horké křeslo? Předsedové brněnského národního výboru v letech 1945–1954*). Připomenul, že systém národních výborů zavedený v roce 1945 popřel samotný princip samosprávy, která tak prakticky přestala existovat a národní výbory a jejich předsedové se stali „prodlouženou rukou“ orgánů KSČ jako nositelů skutečné moci. Na příkladu Brna a především Vladimíra Matuly sledoval, jaký byl v letech 1945–1954 politický význam a stabilita úřadu předsedy brněnského národního výboru, jak se představitelé Brna snažili v rozporu s centralizačními trendy zachovat a pozvednout roli samosprávy, jak vnímali své vlastní postavení a jak prestižně vnímalo post předsedy brněnského národního výboru mocenské centrum. V závěrečném vystoupení se **Václav Ledvinka** zaměřil na vývoj postavení pražského primátora a význam primátorského titulu po roce 1945, kdy tradiční systém obecní samosprávy byl postupně odstraněn a nahrazen systémem tzv. lidové správy v podobě Ústředního národního výboru, pravomoci byly postupně výrazně okleštěny a primátor se stal pouze formální hlavou města (*Kult osobnosti primátora Vacka – k roli primátora v systému tzv. lidové správy v letech 1945–1990*). Závěrečné slovo, shrnutí dvoudenního zasedání, náleželo **Olze Fejtové** z hlavní pořadatelské instituce, která vyhlásila i bezpochyby obzvlášť atraktivní téma pro příští ročník

(říjen 2023), a to „*Město a víno*“. Hladký průběh konference je pak zásluhou především Markéty Růčkové, na jejichž bedrech spočívala hlavní tíže a zodpovědnost. Jí spolu s dalšími kolegy, podílejícími se na organizaci, náleží velký dík.

■ Ivana Ebelová

2. PRACOVNÍ SETKÁNÍ ZEMĚDĚLSKO-LESNICKÝCH A ŠLECHTICKÝCH ARCHIVÁŘŮ Z ČESKÝCH ZEMÍ V TŘEBONI

Po pauze, kterou pandemie koronaviru protáhla se zamýšlených dvou nakonec až na čtyři a půl roku, se ve dnech 12. až 14. října 2022 uskutečnilo ve Státním oblastním archivu v Třeboni pracovní setkání zemědělsko-lesnických a šlechtických archivářů z českých zemí s pořadovým číslem 2. Záštitu nad touto akcí převzali ředitel odboru archivní správy a spisové služby MV ČR PhDr. Daniel Doležal, Ph.D. a ředitel SOA Třeboň PhDr. Václav Rameš. První novodobý seminář této snad poněkud specifické skupiny archivářů, která pečuje obecně řečeno o fondy velkostatků, šlechtické rodinné archivy a o fondy státních lesů a statků, se konal v roce 2018 v Děčíně a na nedalekém Kristině hrádku a organizovala ho děčínská pobočka Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Cílem semináře v severních Čechách bylo po těžko uvěřitelné, téměř půlstoletí trvajícím přestávce obnovit odbornou debatu uvnitř zemědělsko-lesnického archivního suboboru a navázat na dávné pravidelné porady této skupiny z padesátých let 20. století. Jejich pozdní labutí písni byl seminář o rodinných archivech, který v březnu 1969 uspořádala archivní správa na Belvederu u Labské Stráně nedaleko Děčína. Potom se na dlouhou dobu v této oblasti jakoby zastavil čas, nejen za normalizace, ale i v období po roce 1989.

Je skvělé, že se tentokrát chopili iniciativy kolegové z Třeboně, protože jihočeské archivy mají díky významu svých šlechtických a zemědělsko-lesnických fondů a mimořádné historické kontinuitě nepochybně výsadní postavení.

To ostatně ukázala již úvodní exkurze účastníků semináře po renovovaných archivních prostorech v bývalém klášteře augustiniánů, včetně restaurátorského pracoviště, a hlavně v historických depozitářích na zámku. Po prohlídce budovy se všichni shromáždili v konferenčním sále. Úvodní slovo k cirká čtyřiceti účastníkům setkání pronesl ředitel hostitelského archivu **Václav Rameš**. Poté přítomní uctili památku nedávno zesnulé kolegyně PhDr. Heleny Hálové, ředitelky SOkA Jindřichův Hradec.

Pro první jednací den, zahájený v odpoledních hodinách, bylo připraveno pět referentů. Téma dvou příspěvků vyvolal ohlášený projekt dějin českého/československého archivnictví. **Karel Řeháček** (SOA Plzeň) pojednal o Československém

Účastníci setkání zemědělsko-lesnických a šlechtických archivářů před vstupem do archivu v Třeboni. Foto: SOA Třeboň.

státním archivu zemědělském v meziválečném období, **Jiří Smitka** (SOA Praha) pak o pramenech využitelných k přípravě statí z dějin regionálních zemědělsko-lesnických archivů. Setkání se bohužel nemohl zúčastnit kolega Jan Kahuda z Národního archivu, který k záměru sestavit dějiny archivnictví připravil alespoň stručnou písemnou informaci. Doufali jsme, že na ni dojde v rámci závěrečného shrnutí, ale bohužel se nedostávalo času. Pokud bude skutečně existovat vůle připravit ambiciózní dějiny našeho archivnictví, bude zřejmě nutné, aby se ke kapitolám, zahrnujícím zemědělsko-lesnickou a šlechtickou problematiku, sešla k poradě nějaká pracovní skupina.

Další referáty prvního dne byly věnovány obtížně zpracovatelnému fondu Ministerstva zemědělství I, spisové oddělení z let 1934–1950 (**Pavel Dufek**, NA Praha) a vnučeným správám na velkostaticích pod dozorem Ministerstva zemědělství a Státního pozemkového úřadu po vzniku Československé republiky (**Jaroslav Jiráč**, SOA Plzeň, 1. odd., pracoviště Klášter). Na závěr vystoupil **Petr Kopička** (SOA Litoměřice), aby vzpomněl osobnost a obět lochkowiczského archiváře Karla Jeřábka a na jeho příkladu ukázal, že zprostředkovat dějiny archivnictví na životním a profesním příběhu konkrétních archivářů, kteří v rámci své archivní služby překlenovali dějinné zvraty, může být daleko příhodnější než na dějinách institucí.

Myšlenkou představovat stále inspirativní osobnosti z doby minulé je vedená také volná řada sborníků k počtě významných agrárních historiků a archivářů, kte-

rou před lety začal vydávat Spolek zemědělského muzea ve spolupráci s Národním zemědělským muzeem a kterou později převzal Národní archiv. V roce 2022 vyšel zatím poslední svazek této řady, věnovaný zemědělsko-lesnickému archiváři Miloslavu Košťálovi, který platí za poválečného zakladatele obou nynějších archivních pracovišť v Děčíně. Oborový seminář skupiny, jejíž byl Miloslav Košťál v padesátých a šedesátých letech 20. století aktivním členem a přispěvatelem, byl nyní ideální příležitostí pro prezentaci této knižní novinky, jež doplnila naplánovaný program úvodního dne semináře.

Druhý den setkání byl referáty opravdu nabitý. Místo původně ohlášeného příspěvku kolegyně Evy Fialové z jindřichohradeckého pracoviště, která se měla věnovat problematice pořádání fotografických fondů na příkladu rodinného archivu Czerninů, vystoupili **Pavel Holub** (SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec) a **Eliška Hospasková** (SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov), aby velmi poutavě představili své archivy, spravující zejména fondy Czerninů z Chudenic a Schwarzenbergů. Následovala **Kristina Popelka** (SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov), která poreferovala a zároveň požádala o případné rady ve věci zpracování grafické sbírky schwarzenberské primogenitury. V dalším bloku vystoupily referentky z institucí mimo státní archivnictví. Lobkowiczská knihovnice a archivárka **Soňa Černocká** (Lobkowiczské sbírky) přítomným představila probíhající projekt zpracování souboru negativů z rodinného archivu roudnických Lobkowiczů. **Michaela Zeinerová-Brachtlová** a **Jana Jakubská** (obě Národní zemědělské muzeum) postupně pojednaly o archivu zemědělského muzea, který významně doplňuje fondy státních archivů, např. osobními pozůstalostmi agrárních historiků, a o tamním fotoarchivu, který je vedle historických fondů zaměřen také na tvorbu soudobé dokumentace zemědělství a lesnictví. Vystoupení k atraktivnímu tématu historické fotografie uzavřela **Helena Hloušková** (SOA Praha), věnující se nesnadné problematice datování fotografického materiálu z fondů šlechtických rodinných archivů.

Další blok byl ve znamení očekávání mohutnější diskuse. **Otto Chmelík** (SOA Litoměřice, pobočka Děčín) se pokusil zrekapitulovat restituce šlechtických archivů po roce 1989 a nastínit možnosti dalšího rozvíjení tohoto typu fondů na příkladu Thun-Hohensteinů a Clary-Aldringenů. **Jakub Mírka** (SOA Plzeň, 5. odd., pracoviště Klášter) položil do pléna otázku „*Co dál?*“ s digitalizací fondů velkostatků a rodinných archivů po dokončení velkých digitalizačních projektů, týkajících se matrik a pozemkových knih. Pozoruhodná byla např. jeho informace o snaze digitalizovat celý fond Rodinný archiv Trauttmansdorffů. Časový skluz v programu ale bohužel zabránil rozvinutí větší debaty, která musela být ponechána až večerní společnosti nebo spíše budoucím setkáním. Ambici vyvolat reakce měl také příspěvek **Petra Tesaře** (ZA Opava) s názvem „*Nová základní pravidla. Co nám berou a mohou dát?*“. Ani přes netradiční formu, při které referent všechny přítomné vyzval, aby zkusili pojmenovat problematická místa nových základních pravidel, jež cítí jako správci zemědělsko-lesnických a šlechtických fondů, se nepodařilo vyvolat žádoucí ohlas. Zdá se, že nová základní pravidla jsou v případě zpracování velkých archivních celků, často se složitou a historicky danou

strukturou a rozsahem stovek metrů, zatím nezažitá a že smysluplná diskuse o případných korekcích může přijít až za nějaký čas.

Poslední blok referátů byl vyhrazený příkladům zpracování konkrétních fondů. **Michal Morawetz** (SOA Třeboň) pohovořil o pozůstalosti pozoruhodného šlechtice-vědce Jiřího Buquoye, **Jan Hruboš** (ZA Opava) o osudech písemností Borků z Roztropic po roce 1702 a na závěr **Irena Moravcová** (ZA Opava) o působení Raimunda Goebela, tajemníka a archiváře knížat Lichnovských. To už se ovšem čas pomalu nachyloval k večeru a archiváře čekala ještě exkurze do pivovaru Regent.

Kdo z účastníků setkání vytrval do třetího dne, měl možnost prohlédnout si za zasvěceného výkladu kolegy Michala Morawetze knížecí hrobku hlubocko-krumlovské primogenitury Schwarzenbergů, která byla v listopadu 2021 předána do správy Nadačního fondu Schwarzenberská hrobka v Domaníně, založeného společně Karlem Schwarzenbergem a Elisabeth Petzoldovou.

2. pracovní setkání zemědělsko-lesnických a šlechtických archivářů v Třeboni lze hodnotit velmi vysoko. Velký dík za precizní organizaci náleží především kolegyni Blance Čechové z třeboňského archivu, ale samozřejmě také všem dalším kolegyním a kolegům z hostitelské instituce, kteří se na zdárném průběhu akce podíleli. Organizátoři neplánují, že by byl ze semináře vydán sborník, neboť prostor pro publikování příspěvků nabízejí běžná archivní periodika. Věříme, že jej alespoň někteří z referentů využijí.

A dále? Bude mít za čas oborové setkání zemědělsko-lesnických a šlechtických archivářů pokračování? Tematický prostor i chuť pro další podobnou pracovní sešlost nepochybně existuje. Pokud se najde organizátor a institucionální zázemí, dovolím si vyslovit přání, abychom i nadále udrželi skromný pracovní charakter a přiměřený počet účastníků semináře a pro případné příště snad ponechali o něco větší časový prostor odborné diskusi.

■ Otto Chmelík

DO ARCHIVŮ? DĚKUJI, RADĚJI NE! NEBO ŽE BY SNAD PŘECE JEN ANO?

Ve dnech 20.–22. září 2022 hostila Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem již 12. sjezd českých historiků. Jedním z konferenčních panelů byl i ten archivní s lehce provokativním názvem *Do archivů? Děkuji, raději ne!*, který se na program dostal poslední den dopoledne. Pozvaní konferenční hosté i posluchači se ve dvou jeho blocích zamýšleli nad rolí archivů v historické vědě 21. století.

V úvodu prvního bloku, který moderoval Karel Řeháček, vystoupil emeritní ředitel Archivu hlavního města Prahy **Václav Ledvinka**, který se ve svém příspěvku věnoval archivům jako vědeckým institucím, resp. jejich podílu na vědecké histo-

riografické produkci zejména v oborech dějin měst, dějin správy a hospodářských dějin. Všiml si i vědeckovýzkumného potenciálu archivů a jeho perspektiv a ve svém vystoupení reflektoval mj. i dopad aktuální kvalifikační skladby, systému vzdělávání archivářů a dlouholetého podfinancování archivů, stejně jako vliv současných procesů a trendů elektronizace (digitalizace), informatizace či byrokrati- zace na zaměření činnosti archivů a na kvantitu i kvalitu jejich vědeckový- zkmných výstupů. Druhý příspěvek na téma badatelsky orientované výuky jako formy archivní edukace přednesl vedoucí oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů **Čeněk Pýcha**. Zaměřil se v něm na využití historických pramenů při výuce soudobých dějin v kontextu archivní edukace. Vycházel ze zkušeností s vývojem digitální aplikace pro práci s historickými prameny HistoryLab.cz a představil ji i prakticky na příkladu kurátorsky garantovaných cvičení, která jsou postavena na badatelské otázce, již si žáci kladou nad konkrétním pramenem nebo setem pramenů. Třetí příspěvek se týkal zpřístupňování hebrejských pramenů v digitalizované podobě a přednesl jej i za svého nepřítomného kolegu Daniela Polakoviče odborný archivář Židovského muzea v Praze **Tomáš Krákora**. Představil v něm nejdůležitější tuzemské a zahraniční digitalizované soubory hebrejských pramenů a na jejich příkladech se věnoval problémům procesu digitalizace a po- pisu digitalizovaných archiválií. Ve svém příspěvku se v souvislosti s tím mj. ptal: *„Nezpůsobuje tento badatelský blahobyt ale i umělé uspokojení v řadách badatelů a historiků z rychlého úspěchu, který odrazuje od dalšího hlubšího výzkumu? Nezpůsobuje vyžadovaná možnost studia archiválií „v teple domova“ bez autentického profesního dialogu stále větší propast mezi badatelskou veřejností a archiváři?“* V posledním příspěvku prvního bloku se ideový otec celého archivního panelu, vedoucí 5. oddělení Národního archivu **Milan Vojáček**, zaměřil na Národní archivní portál (NArP) jako na novou bránu do české archivní sítě. V úvodu před- stavil část NArP určenou pro badatele, která byla zprovozněna v roce 2022, zdůraznil, že na jednom místě jsou zde k dispozici záznamy o archivních fondech a archivních pomůckách, a informoval, že NArP nabízí i rozcestník na prezentace archiválií jednotlivých archivů. Prezentoval rovněž projekt společné digitální ba- datelny pro síť veřejných archivů v České republice. V jeho rámci bude vytvořena aplikace umožňující vedení centrální evidence badatelů a badatelských listů a zá- sadní bude využití elektronické identity badatele a možnost zpřístupnění digitál- ních archiválií potažmo digitalizátů na vyžádání badatelem. Po letech, kdy jedno- tlivé archivy musely řešit prezentaci svých archivních fondů separátně, vzniká mož- nost společného postupu. Digitální badatelna může být reálným výchozím bodem pro společnou prezentaci archivů v online prostředí. Hned po každém vystoupení byla přítomným nabídnuta možnost diskuse, kterou mnozí využili k dotazům či doplněním (např. Marie Ryantová, Martin Sovák, Daniel Baránek a další).

Po přestávce se Milan Vojáček ujal role moderátora a Karel Řeháček ze Státního oblastního archivu v Plzni se s archivářkou Státního oblastního archivu v Třeboni Eliškou Hospaskovou sešel společně se zástupci historické obce, Michaelou Žáko- vou z Historického ústavu Akademie věd České republiky a Jaroslavem Pažoutem

Účastníci panelové diskuse (zleva) Milan Vojáček,
Michaela Žáková, Eliška Hospasková, Karel Řeháček, Jaroslav Pažout

z Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci u kulatého stolu. Hlavní téma diskuse se neslo v duchu názvu celého panelu: *Do archivu? Děkuji, raději ne!* Nejprve v krátkosti všichni diskutující prezentovali své pohledy na danou problematiku. **Michaela Žáková** jako profesionální badatelka zaměřená na období 18. a 19. století vyjádřila přesvědčení, že přes veškerý technologický pokrok jsou prezenční studijní návštěvy archivů nezastupitelné. Kromě řady pozitiv však upozornila i na některá negativa, která jsou ze strany badatelů vůči archivům zmiňována nejčastěji (mj. otevírací doba badatelen či denní limity archiválií předkládaných k nahlížení). **Eliška Hospasková** konstatovala, že se v poslední době v badatelnách objevuje stále méně historiků či studentů historie, a zamýšlela se nad tím, proč tomu tak je a zda je v silách archivářů to nějak změnit. Domnívá se, že svou roli může hrát i nejednotná terminologie a podoba archivních pomůcek v souvislosti s aplikací nové metodiky zpracování archiválií. Také masivní digitalizace může být problémem: zvláště mladší generace podle jejího názoru snadno podléhá dojmu, že co nelze vyhledat online, to neexistuje. Vyzývá proto historiky a studenty historie, aby se do archivu nebáli přijít, protože archiváři nemají potřebu svěřené archiválie tajit a jistě budou rádi nápomocni radou či konzultací. Archivy totiž stále disponují přebohatým materiálem, který mnohdy neměl ještě žádný badatel v ruce, stále lze objevovat velmi zajímavé prameny a najít inspiraci pro neotřelá studijní témata. **Karel Řeháček** doplnil předchozí úvahy tvrzením, že archiváři jsou lidé akribičtí, ochotní a příjemní a že archivy se po roce 1989 neuvěřitelně změnily, nejen rozvojem techniky, ale především přístupem, k dokumentům a původcům, archiváliím a badatelům, k oboru

jako takovému i k sobě samým. Archivní boom, vyvolaný po roce 1989 maximálním otevřením archivů veřejnosti, se plynule spojil s boomem digitalizačním. Oba boomy byly sice pro archiváře náročné, ale bohatě se vyplatily. Teď zbývá už jen boom edukační, protože kdo se správně ptá, dostane většinou uspokojivou odpověď, a kdo smysluplně hledá, obvykle i najde. Souhlasil se svou předřečnicí, že prezenční návštěvy archivů jsou nezastupitelné, a pozval do nich hlavně dychtivé a zvědavé badatele, pro poučení, ke konzultacím a na radu. Zároveň je však podle jeho mínění dnešní doba mimořádně příznivá i pro ty, kteří mají odvahu a chuť badat samostatně. Je to podle něj

v zájmu všech tří stran: archiváři mají více času na získávání a zpřístupňování archiválií, badatelé studují svobodně bez ohledu na badatelské dny archivů a archiválie odpočívají v bezpečí archivních depozitářů. Poslední diskutující **Jaroslav Pažout** se ve svém vstupu věnoval hlavně spolupráci archivů s vysokými školami a dalšími paměťovými a kulturněhistorickými institucemi. Zaměřil se na možné rozvíjení vědeckovýzkumných projektů i publikační činnosti, podíl na popularizaci historie, umožňující archivům více vstupovat do veřejného prostoru formou výstav, přednášek pro veřejnost, prezentací vybraných archiválií, dní otevřených dveří, komunikací s médii, účasti archivářů na výuce studentů historie formou odborných praxí, exkurzí či přímou pedagogickou činností.

V další části bloku pak moderátor pokládal svým hostům otázky, které se hlavního tématu v různých variacích dotýkaly. Diskuse se týkala mj. míry archivního popisu a pohledu na ni oběma stranami, archiváři i badatelé. Jsou pro historika či studenta historie potřebné rozsáhlé kapitoly o vývoji původců, nebo by se spokojili pouze se sofistikovaným soupisem archiválií? Potřebují ke své práci aktuálně masivně vytvářené přístupové body, nebo by se obešli bez nich? Po čem touží více, po kvantitě (tj. co nejrychlejším zpřístupnění archiválií), nebo po kvalitě (tj. po jejich podrobném popisu)? Už mezi diskutujícími historiky (Michaela Žáková, Jaroslav Pažout) bylo zřejmé, že shoda se bude hledat těžko: historik zaměřený na 18.

Výrazy účastníků panelu
svědčí o závažnosti řešených témat

a 19. století má prostě jiné priority a požadavky než odborník zkoumající dějinný vývoj ve 20. století. A následná bohatá diskuse přítomného publika právě uvedené jasně potvrzovala. Mnohem jednoznačněji naopak vyzněla debata nad otázkou, zda bychom se v historické vědě obešli bez archivů. Ani jeden z diskutujících si zkoumání historie bez archivních pramenů nedokázal představit, přestože část historické obce tento způsob práce patrně ovládá. Jen se nejspíš účastnila jiných konferenčních panelů...

Ještě řada dalších problémů se v diskusi aktivně řešila a debata to byla otevřená, plodná a pro všechny inspirativní. Celý panel tak bezesporu přispěl k lepšímu pochopení obou stran, archivářů i jejich klientů z řad badatelů různého typu. Jedni i druzí se totiž potřebují, v diskusi si dokázali vzájemně naslouchat a právě tento dialog představoval nejvyšší přidanou hodnotu celého panelu. Do archivů tedy badatelé docházejí i nadále jistě budou, jen už třeba poučenější o nejnovějších trendech současného archivnictví. Je proto určitě dobře, že archiváři touto cestou pronikli na konferenci historiků, byť se za historiky mnozí z nich oprávněně považují také. Jejich vzájemná setkávání by však měla být častější. Bylo by to nesporně ku prospěchu všech, kteří archivy navštěvují, tedy jejich zaměstnanců i klientů.

■ Karel Řeháček

KŘIVOLAKÉ CESTY *AD FONTES*? ZAMYŠLENÍ NAD VZTAHEM SOUČASNÉ HISTORICKÉ VĚDY K ARCHIVŮM

Níže uvedený text vychází z autorčina příspěvku předneseného na 12. sjezdu českých historiků v Ústí nad Labem (22. září 2022) v rámci diskusního panelu s názvem „Do archivu? Děkuji, raději ne! Role archivů v historické vědě 21. století“. Příspěvek byl reakcí na úvodní anotaci kol. Milana Vojáčka a byl adresován zejména zástupcům historické obce.¹⁾

V badatelných archívech se v poslední době méně setkáváme s historiky a studenty historie. Zapomínají snad někteří z nich cestu k tradičním pramenům, vystačí si s literaturou a edicemi, nebo se spoléhají na štědrost digitálních badatelen?

Nabízí se několik skutečností, které mohou odrazovat odbornou veřejnost od

¹⁾ Děkuji panu kolegovi PhDr. Ing. Milanu Vojáčkovi, Ph.D., za přizvání k diskusi, a paní doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., za zpětnou vazbu.

studia v archivu. Jistě je na prvním místě paleografická a jazyková náročnost starších pramenů, na což je třeba systematicky připravovat již studenty historie. Považuji za problematičtější, že se při výuce historiků klade zásadní důraz na teorii a praktická práce s prameny je přitom upozadována. Počítá se s tím, že si tuto dovednost každý osvojí sám dle vlastní odvahy a schopností. Zatímco se tedy důkladně řeší metodologie interpretace zjištěných faktů, zůstává otázkou, jak k těm faktům dospět. Pak student narazí na řadu problémů – kde pramen najít, jak ho přečíst a přeložit a jak jej pochopit. Důkladná výuka a cvičení z paleografie, němčiny, latiny a historické češtiny je tedy naprostou nezbytností, aby studenti nemuseli své badatelské ambice omezovat jen na nejnovější dějiny. Kromě těchto základních dovedností by se měli seznámit i s pramenovědou a základy archivnictví, pomocných věd historických a dějin správy.

Před samotným studiem archiválií je pak nutná pečlivá heuristika – ač je to k nevíře, méně zkušené badatelé neřídka přicházejí do archivu bez znalosti základní literatury. Mnohé cenné poznatky lze najít i ve starší literatuře včetně odborných periodik a případně v edicích archivních pramenů, s čímž mohou pomoci i příruční knihovny archivů. Do archivu je tedy dobré vyrazet vyzbrojen přinejmenším poznatkami a nejlépe i citacemi z literatury, přičemž může být užitečné se také seznámit s vývojem a strukturou původce studovaného archivního souboru.

Problém přístupu k pramenům ovšem vidím i na straně archivů – na jednom pólu najdeme stále vysokou míru nezpracovanosti archivních fondů a na druhém moderní metodiku zpracování archiválií, jež je svou snahou popsat vše co nej přesněji, neobjektivněji a pokud možno strojově čitelným způsobem bohužel nerozumitelná i mnohým archivářům. Badatele pak snadno může zmást nezvyklá a nejednotná terminologie a různá podoba archivních pomůcek.

Současný způsob zpracovávání archivního materiálu má vznešenou ideu – aby byla jakákoliv entita, jež s archiválií souvisí, elektronicky vyhledatelná. Aplikace tohoto postupu má však řadu úskalí: Jednak velmi zpomaluje pořádací práce, na straně druhé se jedná o nedokončitelný proces, a dokud se nebude alespoň chýlit ke svému mýtickému dovršení, nebude možné se spoléhat pouze na elektronické vyhledávání a vynechávat klasickou heuristiku. Moderní technologie snadno svádějí k dojmu, že co nelze vyhledat on-line, to neexistuje. K elektronizaci se sice upínají značné naděje, v archivním prostředí je to však stále velmi dlouhá a odborně i finančně náročná cesta, ač se této oblasti věnuje velká pozornost a již bylo vykonáno mnoho práce. Ani tolik adorovaná digitalizace archiválií nedokáže v následujících desetiletích zahrnout veškerý materiál, jehož je opravdu ohromné množství a přednost mají obvykle ty nejvytíženější prameny pro genealogický výzkum. Ostatní digitalizované materiály tedy mohou spíše sloužit jako ukázka našeho archivního bohatství a osobní návštěvy badatelen by nadále měly zůstat základním kamenem badatelské práce.

Bezpochyby největším přínosem digitalizace pro odbornou veřejnost je ovšem čím dál tím běžnější možnost prohlížení elektronických archivních pomůcek prostřednictvím digitálních badatelen, čímž si lze ve velké míře usnadnit heuristiku.

(Zde je třeba upozornit, že archivní pomůcky a zejména jejich úvody, jejichž některé kapitoly mají často charakter samostatné studie, jsou chráněny autorským zákonem.) K řadě význačných archivních fondů však stále pomůcky chybí, neboť ještě nejsou kompletně zpracované podle moderních metodik. V systému evidence archiválií jsou pak tyto materiály vedené jako nepřístupné, což může zájemce o jejich studium snadno odradit. Mnohdy jsou však takové fondy obstojně uspořádané již svým původcem a po domluvě s jejich správcem může být badání možné. Například fondy vzniklé z činnosti schwarzenberské správy disponují rozsáhlými historickými repertáři, které Státní oblastní archiv v Třeboni postupně digitalizuje a zveřejňuje ve svém Digitálním archivu. Tam je mimoto již několik let k dispozici většina pomůcek jihočeských archivů, ať již ty nejnovější elektronické, nebo starší strojopisné inventáře, a to buď přepsané do elektronické verze, či alespoň v podobě reprodukcí. Zároveň probíhá elektronické rejstříkování digitalizovaných archiválií, kterážto činnost se velmi zintenzivnila v době nařízené práce z domova.

Díky takovýmto vymoženostem internetových badatelen tedy mohou odborné veřejnosti doporučit procházet archivní pomůcky i jen pro inspiraci – a to zejména studentům, kteří teprve hledají oblast svého budoucího zájmu. Stává se totiž, že se více badatelů zajímá o podobná či totožná témata, ke kterým je v některých případech i nedostatek pramenů, zatímco jiná pozornosti unikají; nebo se badatelé spokojí s tím, co již bylo publikováno či digitalizováno, a nepátrají po dalších souvisejících materiálech, které zatím tolik štěstí neměly.

Archivy totiž stále disponují rozličným materiálem, který mnohdy neměl ještě žádný badatel v ruce, stále lze objevovat velmi zajímavé prameny a najít inspiraci pro neotřelé studijní záměry. Pro studenty a jejich školitele by tedy bylo jistě velmi přínosné, pokud by se mohli obracet na archiváře, kteří by jim poskytli účinnou pomoc při výběru vhodného tématu pro kvalifikační práce. Archiváři mohou přeci jen přispět přinejmenším svým přehledem o rozsahu a povaze potřebné prameně základny. Je jistě škoda, když si student vytyčí zajímavé téma, ale po setkání s archivními prameny zjistí, že je není schopen zpracovat, případně je k tématu málo pramenů, či naopak příliš mnoho. Kvalitní příprava studentů na badatelskou činnost je zásadní také z toho důvodu, že zvolené téma kvalifikačních prací mnohdy určuje směr jejich celoživotního studijního zaměření.

Ač je to stále rozšířený mýtus, archiváři určitě nemají potřebu svěřené písemné poklady tajit a jistě budou rádi nápomocni radou či konzultací. A to i přesto, že mnozí z nich mají pocit, že na ně historikové nahlíží jaksí přezíravě – že archiváři jsou někdy považováni vůči historikům za poněkud méněcenné (což se obzvláště citelně projevuje na fakultách). Tyto předsudky budou již asi staršího původu (z doby, kdy práce archiváře byla mnohdy přidělována „za trest“) – vždyť v současné době mají archiváři široké vysokoškolské vzdělání či přinejmenším dlouholeté zkušenosti a jejich práce nespočívá jen v obsluze badatelů, ale mohou být svými znalostmi historikům skutečně významně nápomocni a stát se plnohodnotnými partnery při řešení projektů či spoluautory publikačních počínů. Smutný fakt, že se sami archiváři v současné době méně věnují publikačním aktivitám, není způ-

soben tím, že by nebyli schopni vědecké činnosti. Jen na ni bohužel kvůli množství a náročnosti jiných agend mají čím dál tím méně prostoru.

Nenechme se tedy odradit předsudky od vzájemné spolupráce! Pakliže jsou archiválie odpovídajícím způsobem využívány, dává to archivářské práci smysl. A pokud by přeci jen vyvstal pocit, že archiváři někoho při bádání nějak omezují (množstvím formulářů, pečlivou kontrolou, omezeným množstvím materiálu na den či nabádáním k opatrnému zacházení s materiálem), je třeba si uvědomit, že jejich základní povinností je uchránit archiválie pro další generace. (Ovšemže za ty formuláře archiváři nemohou...)

Nakonec se ovšem nabízí ještě jedna provokativní otázka: Co když je studium ve většině archivů neuspokojivé proto, že nepostačuje současným trendům v historické vědě? Jak se zdá z programu 12. sjezdu českých historiků, dějiny do první poloviny 20. století zřejmě vycházejí z módy. Zvýšenému zájmu odborníků se tedy patrně těší jen některé typy archivů, přičemž klasickému studiu archivních pramenů vyrostla konkurence v podobě orálních a jiných alternativních zdrojů poznání. Někdy se též může zdát, jako by teoretické úvahy o historiografii byly v historické vědě více žádoucí než nové informace z pramenů. Kdo jiný – kromě archivářů – by však měl vědecky zpracovávat informace z přebohatého písemného dědictví naší historie, nežli historikové? Počítá se snad s tím, že archiváři budou nadále v pozitivistickém duchu tvořit primární literaturu, která poslouží jako podklad pro vysokou vědu?

Cesta *ad fontes* se dnes, kdy jsme rozmazleni digitálními technologiemi, může zdát kostrbatá, ale rozhodně stojí za námahu. Kromě toho je mnohem schůdnější než kdy dříve – archiváři pro to dělají vše, co je v jejich silách.

■ Eliška Hospasková

9. VÝROČNÍ KONFERENCE MEZINÁRODNÍ ARCHIVNÍ RADY V ŘÍMĚ

Ve dnech 21.–23. září 2022 proběhla v Římě 9. výroční konference Mezinárodní archivní rady (dále jen MAR). Konference této organizace se konají každý druhý rok, střídavě s kongresy MARu. V tomto případě byla konference pořádána ve spolupráci s Národní asociací italských archivářů (*Associazione Nazionale Archivistica Italiana* – ANAI), italským generálním ředitelstvím archivů (*Direzione Generale per gli Archivi* – DGA) a reprezentanty kongresového průmyslu z Říma a oblasti Lazio (*Convention Bureau Roma & Lazio*). Během konference, 21. září, proběhlo rovněž generální shromáždění organizace, kde byla projednána řada dokumentů, nová výše členských poplatků apod.

Vlastní jednání probíhala v konferenčním centru Auditorium Antonianum nacházejícím se na třídě Manzoni, nedaleko stejnojmenné stanice metra. Budova

Papežská univerzita Antonianum

z roku 1947 byla vybudována jako součást Papežské univerzity Antonianum (*Pontificia Università Antonianum*). V jejím komplexu je velké auditorium pro 572 osob a 4 další velké sály, ve kterých se konference uskutečnila.

Konference se zúčastnilo 640 delegátů. Asi třetinu účastníků tvořili zástupci černé Afriky a arabských zemí. Jednacími jazyky byly angličtina, francouzština, arabština a italština. Z výběru těchto jazyků vyplývaly částečně problémy spočívající v komunikaci, např. Italové mluvili italsky, ale měli anglické prezentace a naopak. Tlumočení do všech čtyř jazyků bylo zajištěno, ale ne vždy byla předem známa informace o jazyku prezentace, takže ne všichni si včas vyzvedli sluchátka.

Název konference zněl „*Archivy: Přemostování propastí*“ (*Archives: Bridging the Gap*) a odrážel narůstající propasti mezi jednotlivými archivy, archivními sítěmi i jednotlivými součástmi oboru na globální, národní, regionální a místní úrovni. Konference tak byla zaměřena na roli překlenování těchto propastí v oblasti právní, lidskoprávní, humanitární i technologické, kde se tyto propasti projevují nejvíce, a to i mezi vyspělými zeměmi. Minimálně v posledně jmenované oblasti bylo na konferenci ale prezentováno jen málo konkrétních archivních řešení, převažovaly teoretické prezentace akademiků, výsledky výzkumu, případové studie a firemní prezentace.

Autoři zprávy sledovali následující témata. **Michal Wanner** se zaměřil na otázky digitálního uchovávání, umělé inteligence, problematiku archivního popisu a za-

Zahájení konference. ve velkém auditoriu – projev předsedy organizace Davida Frickera

stupoval Ministerstvo vnitra na generálním shromáždění organizace. **Mikuláš Čtvrtník** se naopak věnoval prezentacím věnovaným archivní solidaritě, roli archivů v podpoře demokracie, lidských práv a nápravě křivd, archivní teorii a otázkám copyrightu.

Digitální archivnictví

Espen Sjøvoll z norského Národního archivu ve svém příspěvku ukazoval, jak norský Národní archiv rozvíjí ve spolupráci s původci princip „*Archiving by Design*“. Jde o soubor opatření, jejichž cílem je zajistit trvalou přístupnost informací u původců. Archiv poskytuje původcům rozsáhlé informace, doporučuje aplikaci sandboxingu (oddělení části softwaru tak, aby měl přístup pouze k určitým zdrojům, programům a souborům v počítačovém systému a snížilo se tak riziko chyb nebo malwaru ovlivňujícího zbytek systému) a nutí je dodržovat standardy v celém životním cyklu dokumentů. Jádrem tvoří standardy pro spisovou službu a metadata. Cílem je pomoci agenturám veřejného sektoru zajistit archivní kvalitu v digitálních systémech. Přehled těchto standardů je k dispozici v norštině i angličtině na webové stránce norského Státního archivu.

Maria Bernauerová z vídeňské univerzity prezentovala svou dizertační práci zaměřenou na uchování e-mailů ve veřejném sektoru. Rakouské veřejné archivy te-

prve začínají zkoumat oficiální e-mail jako významný, ale problematický typ záznamu. Protože archivace e-mailů byla v posledním desetiletí vzkvétající oblastí výzkumu v mezinárodním měřítku, rakouští badatelé mohou čerpat z hlubokých zkušeností jiných archivních kultur. Metodika americké federální správy Capstone požaduje po původcích použití zjednodušeného a automatizovaného přístupu při správě e-mailů, zejména umožňuje kategorizaci e-mailů na pozici vlastníka e-mailového účtu, archivem je pak převzat k trvalému uchovávání celý e-mailový účet. Využití Capstone údajně vede ke zvýšení množství e-mailů trvalé hodnoty převedených do archivů, snížení závislosti na postupech tisku a umožňuje systematické ničení e-mailů s dočasným obsahem na základě schváleném archivem. Autorka prezentace nicméně zpochybnila, že by Capstone mohl sloužit jako vzor pro rakouské archivy. Podle jejího názoru by mohl spíše vyvolat další problémy a preferovala proto socio-kulturní analýzu vycházející z historického hodnocení administrativních systémů Rakouska i Rakouska-Uherska. Jejím výsledkem je evaluace e-mailů podle „kulturní hodnoty“.

Příspěvek **Hišama Chalída Alrušdího** z Národního úřadu pro dokumenty a archivy Ománu se týkal rychlé implementace e-governmentu v této zemi, implementace spisové služby, standardizace správy životního cyklu dokumentů atd. Autor příspěvku podle všeho očekával od přítomných, že mu prezentovanou nově vytvořenou strategii schválí, na to však nebyla dostatečně konkrétní. Její základní prvky se nicméně nijak nelišily od řešení problémů v jiných zemích včetně České republiky.

Paolo Cecconi prezentoval systém digitálního uchovávání v Městském archivu v Saské Kamenici (Chemnitz). Projekt eKA (*elektronisches Kommunalarchiv*) lokálních archivů ve Svobodném státu Sasko umožňuje městským archivům plnit jejich úkoly v digitálním světě zajištěním uchovávání elektronických záznamů. Pro Archiv v Saské kamenici je eKA nejen zakládajícím projektem digitální agendy města, ale také prostředkem k archivaci digitálních informací a kulturních zdrojů u příležitosti akce *Chemnitz – evropské hlavní město kultury 2025*. Saští kolegové se řídí heslem, že nelze vytvořit dokument, který neumím archivovat, a principem, že v jednoduchosti je síla. Jádrem je úzká definice dokumentu, omezení použitých formátů na 5, nový standardizovaný systém pro správu dokumentů, nový systém pro práci s digitálními soubory a centrální digitální archiv, který slouží pro uložení dokumentů 8 saských provincií a 4/9 saských municipalit. Archiv byl vytvořen v letech 2012–2022 z prostředků spolkového státu. Budování archivu ukázalo na nezbytnost vytvoření robustní infrastruktury na všech úrovních, zaměstnání určitého počtu nových pracovníků různé kvalifikace a vytvoření nové pracovní kultury.

Aplikace umělé inteligence v archivnictví

Velká pozornost na konferenci byla věnována aplikaci umělé inteligence. Cílem příslušného panelu bylo ukázat, jak může umělá inteligence napomoci při digitalizaci analogových záznamů, současně bylo ale cílem rovněž čelit zbytečnému hum-

buku, který se v této otázce vytvořil a povzbudit archiváře k interakci s odborníky na základě jejich zavedených i novějších metod.

Jenny Bunnová z Národního archivu Spojeného království v úvodu definovala umělou inteligenci a pokusila se vymezit její místo v archivnictví. Umělou inteligenci definovala jako veškerou inteligenci nahraditelnou strojem, robotem schopným učit se. Např. v kontextu spisové služby se nasazení umělé inteligence promítá do identifikace a klasifikace dokumentů. Konstatovala, že umělá inteligence je často obtížně srozumitelná pro začátečníky. Její pokus o srozumitelnou definici se vzhledem k použití množství matematických vzorců, znalostních grafů apod. byl splněn jen částečně. Závěr vyzněl v tom smyslu, že jakkoli se umělá inteligence stává novou nezbytnou funkcí v archivech, systémech a procesech správy dokumentů, je nutno zachovat si při její aplikaci vlastní inteligenci a kritické schopnosti.

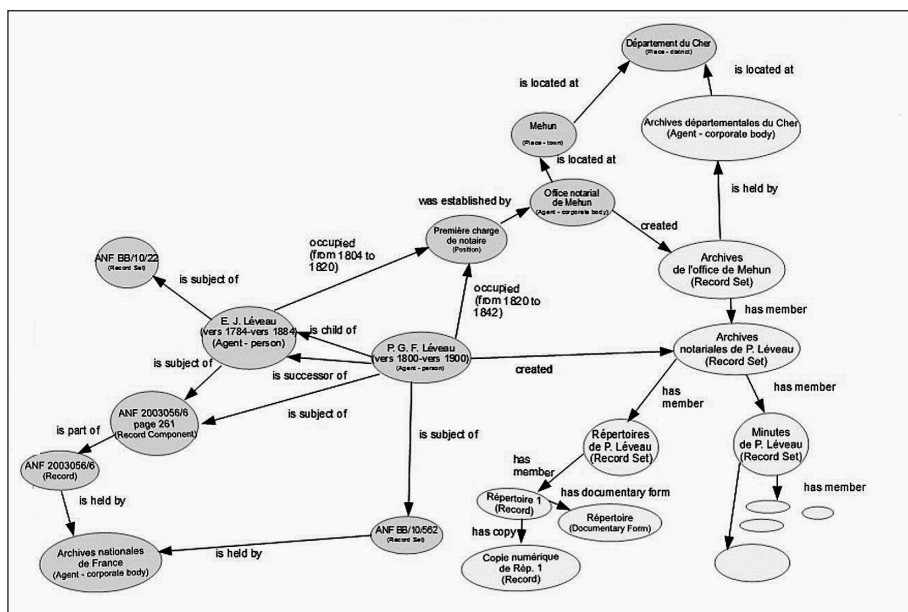
Příkladem teoretické aplikace byl příspěvek čtyř italských akademiků (**Mazzeo Antoninano, Amata Flora, Campanile Antonia, Ciampi Mario**) z univerzit v Neapoli a Římě na inovativní proces masové digitalizace, s cílem zaručit vznik digitálních kopií v souladu s ustanoveními čl. 22 kodexu digitální správy a automaticky získávat cenné znalosti z digitalizovaných dokumentů.

Poněkud praktičtější příklad aplikace uvedli francouzští kolegové **François Touko Nicheu, Caroline Méotová, Nathalie Genet-Rouffiacová** z Historické služby Ministerstva obrany (*Service historique de la Défense*). Šlo o projekt *Archivia*, který spočívá v použití umělé inteligence k automatické extrakci a klasifikaci zájmových oblastí obsažených v ručně psaných materiálech. Jde o dokumenty obdobné našim kmenovým listům a kvalifikačním listinám vojáků. Dokumenty jsou skenovány, technologie umělé inteligence umožňují čerpat a třídit údaje z těchto digitalizátů a vytvářet z nich indexované údaje ukládané ve formátech XML a CSV. Cílem je on-line zpřístupnění masy těchto dokumentů.

Archivní popis – nový popisný standard RiC

Značná část konference byla zasvěcena archivnímu popisu. Kolegové **Ivo Zandhuis** a **Mehel Geerlingsová** z amsterdamského Městského archivu vystoupili s prezentací „*Děkujeme ISADu (G), vítěj RiC-O.*“ Ve své prezentaci se vyslovili pro definitivní opuštění již nevyhovujícího standardu ISAD (G) založeného na vertikálním, hierarchickém popisu, ze kterého vycházejí i naše, z větší části ještě neaplikovaná Základní pravidla pro zpracování archiválií, a vyslovili se pro definitivní přechod na popisný standard RiC – Records in Contexts.

Records in Contexts – Conceptual Model (RiC-CM) je koncepční model, který se zaměřuje na intelektuální identifikaci a popis záznamů, činitelů (agentů), kteří je vytvořili, používali nebo jsou v nich zdokumentováni, a činností vykonávaných těmi činiteli (agenty), kteří záznamy zaznamenávají. Součástí standardu je rovněž Úvod do archivního popisu (RiC-IAD) a ontologie (RiC-O). Standard RiC byl budován od roku 2012, vytvořen byl skupinou pro archivní popis MARu a poprvé byl prezentován na kongresu v Soulu v roce 2016, následně procházel několika-

Records in Contexts – konceptuální model

rým připomínkovým řízením. Nejnovější veřejná verze je RiC-CM 0.2, která byla publikována expertní skupinou ICA pro popis archiválií (*Expert Group on Archival Description* – EGAD) v červenci 2021, spolu s výzvou k předkládání komentářů, která byla otevřena do 31. ledna 2022.

Jeden z autorů této zprávy, Michal Wanner se se základními principy tohoto standardu částečně seznámil již během kongresu MARu v Ciudad de Mexico v roce 2018. K využití tohoto nástroje se konal během konference workshop, během kterého byl účastníkům rozdán text popisující rumunskou listinu Vlada III. Dracula povolující svobodný obchod kupcům z Brašova. Text obsahoval podrobný popis listiny, její další osudy, kdy se dostala do ruských sbírek, a následný vznik skenu, který je uložen v rumunském muzeu. Úkolem účastníků, kteří pracovali ve skupinách, bylo analyzovat text z hlediska popisného standardu RIC a zodpovědět sérii asi 20 otázek. Popis byl vytvářen ze dvou pozic – z pozice sběratele, ruského tvůrce sbírky listin, do které byla listina začleněna a z pozice muzea, kde je uložen sken. Z listiny se vypsaly údaje, které byly rozděleny na data, dokumenty, osoby, místa, funkce a mandáty. Těm byly následně přisouzeny role a atributy a načrtnuty byly jejich vzájemné vztahy. Systém popisu směřuje od katalogu ke schémátům a umožňuje vztahovat údaje k několika agregátorům. Umožňuje napojovat skeny a digitálně zrozené dokumenty, spojovat velké množství dat heterogenního původu v celosvětovém měřítku. Je platformou jak pro archiváře, tak knihovníky.

V čele aplikace tohoto standardu stojí Francouzský národní archiv (*Archives nationales de France*), Meziministerská služba francouzských archivů (*Service interministériel des Archives de France*) a Francouzská národní knihovna (*Bibliothèque nationale de France*). Tyto instituce spojily své síly již v roce 2015 při vývoji prototypu, jehož cílem bylo převést do RDF některé soubory archivních metadat a zobrazit je jako grafy. Projekt byl nazván „*Pilot interoperability pro francouzské archivní autority*“ (*Pilote d'interopérabilité pour les autorités archivistiques françaises* – PIAAF). Kládl si za cíl sloužit jako doklad konceptu aplikace technologií sémantického webu na archivní popis. Úkolem bylo dokázat, že tyto technologie lze použít pro přesnou reprezentaci, pro propojení a novou vizualizaci souborů archivních metadat (vyhledávací pomůcky, autoritní záznamy a slovníky), které archivní instituce dnes vytvářejí a uchovávají ve svých současných informačních systémech. Projektový tým zvolil jako referenční model pro převod do RDF (*Resource Description Framework*, česky systém popisu zdrojů) vybrané soubory archivních metadat, Records In Contexts – Conceptual Model (RiC-CM) a jeho verzi OWL, Records In Contexts – Ontology (RiC-O). Prototyp byl prvním případem použití této ontologie. Prototyp byl zveřejněn online v březnu 2018: viz: <http://piaaf.demo.logilab.fr/>.

Ačkoli je nový standard RiC stále jen návrhem, mnoho projektů a institucí jej začalo používat, zejména k vytváření a publikování značného množství metadat formou propojených otevřených dat (*Linked Open Data*).

Příkladem byla prezentace **Florence Clavaudové** a **Pauline Charbonnierové** z francouzského Národního archivu nazvaná „*Od klasických vyhledávacích pomůcek po znalostní grafy RiC-O: poskytování nových perspektiv pro koncové uživatele*“. V květnu 2022 vydal francouzský Národní archiv webový demonstrátor, který používá Sparnatural, editor vizuálních dotazů pro zkoumání datových sad v RDF. Tato webová stránka umožní koncovým uživatelům dotazovat se na velkou sadu metadat RDF/RiC-O vytvořených v Národním archivu z jejich vyhledávacích pomůcek a autoritních záznamů. Tyto údaje popisují archivy pařížských notářů. Příspěvek ukázal výhody, které uživatelům nabízí migrace na RiC-O Linked Data.

Prof. Tobias Wildi ze Švýcarského institutu pro informační vědu ukázal použití RiC jako agregačního formátu pro data kulturního dědictví ve Švýcarsku. V projektu Connectome, což je ekosystém pro propojená data z otevřeného výzkumu ve Švýcarsku, se RiC používá jako meziformát pro agregaci metadat z organizací uchovávajících kulturní dědictví. Například data katalogu MARCXML z knihovny jsou sklížena prostřednictvím rozhraní OAI PMH a poté automaticky převedena do formátu RDF na základě ontologie RiC. Prezentace ukázala, jak byl tento kanál implementován na základě softwaru s otevřeným zdrojovým kódem.

Roberta Padlina ze Švýcarska představila Memobase By Memoriav – švýcarskou AV agregační platformu, která se vyvíjí směrem k sémantickému webu a propojeným otevřeným datům. Cílem Memoriavs je zachovat a indexovat švýcarské audiovizuální kulturní dědictví. Prostřednictvím online platformy Memobase usnadňuje Memoriav přístup k audiovizuálním kulturním statkům a jejich použí-

vání. Po opětovném spuštění v květnu 2021 je Memobase nově založena na standardu RiC. Memobase spolupracuje s Connectome na dalším extrahování a obohacení dat a metadat. Kromě toho Memobase spouští nový vědecký přístup k metadatům přes <https://api.memobase.ch>, který poskytuje REST API pro formát Linked Open Data.

Giovanni Bruno a **Fabiana Guernaccini** přednesli prezentaci nazvanou „*Od entit ke vztahům: Použití propojených otevřených dat pro archivní popis*“. Prezentovali v ní technologii Level of Detail (LOD) jako nástroj pro správu velkých dat (Big data) vytvořených digitalizačními projekty. Technologie umožňuje díky použití společné syntaxe expozice sdílet specifické části informací mezi různými a autonomními subjekty a podporuje interoperabilitu a dostupnost archivních zdrojů na webu, zajišťuje dynamickou a pluralitní rekonstrukci prezentovaných informací.

O tom, že transformace dat z popisu založeném na ISADu (G) není nijak jednoduchá, svědčilo vystoupení **Jone Garmendia** z Národního archivu v Londýně. J. Garmendia prezentovala celému světu dobře známý velký generální archivní katalog vytvářený v britském Národním archivu podle standardu ISAD (G), který má 24 milionů záznamů. Konstatovala, že jeho zastaralá technologie a datová struktura brání realizaci dalších digitálních cílů. Snaží se proto o tvorbu celoarchivního propojeného datového katalogu podloženého novým koncepčním modelem a ontologií RiC. Je to však spojeno s řadou profesních výzev, učením a bolestmi hlavy při transformaci dat, infrastruktury, rozhraní pro správu katalogu apod.

Celkově lze říci, že na konferenci zazněla v oblasti archivního popisu řada podstatných podnětů a postupů, které nejsou v České republice prozatím aplikovány, ani známy. Jejich výskyt ve většině členských zemí MARu je jistě rovněž nízký, přesto jej nelze ignorovat, protože dříve nebo později se s nimi budou muset vyrovnat všichni. I kroky nového vedení MARu, které následovaly po konferenci, svědčí o tom, že nový popisný standard RiC opírající se o technologie sémantických webů hodlá dále aktivně propagovat, podporovat a rozvíjet. Česká republika není prozatím na tento proces připravena ani strukturálně, ani personálně, ani po znalostní stránce.

Archivní solidarita

Jedním z důležitých témat konference se stal fenomén archivní solidarity, v jakých oblastech a jakými formami je aktuálně uskutečňována. Nejprve představila **dr. Emilie Gagnet Leumas** z pozice její předsdkyně práci expertní skupiny MARu pro zvládání mimořádných stavů a připravenost na katastrofy (*Expert Group on Emergency Management and Disaster Preparedness* – EG EMDP). MAR pro tyto případy disponuje – bohužel – pouze velice omezenými finančními prostředky. Využity mohou být pro fyzickou péči o poškozené archiválie, jejich uchování, transport a podobně. Vždy však musí jít o finance na prvotní nezbytnou nutnou rychlou pomoc pro záchranu archivního dědictví. Expertní skupina rovněž vy-

tvořila metodické a výukové materiály pro dobrovolníky, kteří chtějí pomáhat v momentech, kdy se archivy dostanou do krizových nebo katastrofických situací.

Aktuálně se hlavní akcent činnosti MARu na tomto poli zaměřuje na klimatickou změnu a válečné stavy. V současné době nejvýznamnějším polem působnosti MARu je pomoc ukrajinským archivům. Proběhlo již několik setkání představitelů MARu s archiváři z Ukrajiny. Nejnověji UNESCO požádalo MAR, aby vytvořila metodické doporučení pro ukrajinské archivy, jak přečkat zimní sezónu 2022/2023. Obdobný materiál byl vytvořen již pro oblast muzeí. Ukrajinský archivní systém je mírně odlišný od běžných archivních systémů. Archivnictví spadá do rezortu justice. Podle informací MARu nejsou na Ukrajině žádné archivní asociace či archivní společnosti (oproti silné knihovnické asociaci na Ukrajině). Pro MAR bylo obtížné vůbec navázat kontakt s ukrajinským národním archivářem. MAR v současné době usiluje o stahování a ukládání digitálních archiválií a dokumentů z ukrajinských archivních webů. Zmíněna byla významná pomoc ukrajinským archivům od kolegů ze Spojeného království. Britský Národní archiv nabídl a umožnil uložit ukrajinské digitální archiválie v cloudu britského Národního archivu. K říjnu 2022 v něm bylo uloženo 23 milionů složek v celkovém objemu 120 terabytů. V Kanadě byla uskutečněna finanční sbírka na pomoc ukrajinským archivům a kanadští archiváři jsou v přímém spojení s ukrajinskými archiváři. Bohužel o české pomoci ukrajinským archivům řeč nebyla.

David Sutton, Luisa Franco a Arda Scholte prezentovali projekt „*Safe Havens for Archives at Risk*“.¹⁾ Projekt míří na pomoc archiváliím jak postiženým válečnými konflikty, tak i dalšími riziky včetně přírodních katastrof. V rámci tohoto projektu podporují zejména formou odborné pomoci a poradenství, nikoli formou finanční pomoci. Nabízejí mimo jiné možnost zprostředkování vhodného hostitelského archivu pro ohrožené archiválie. Odtud také název celého projektového záměru, kdy jsou hledány archivy, které mají možnost stát se „*bezpečným přístavem*“ („*safe haven*“) pro archiválie ve stavu ohrožení. V rámci projektu pracují na metodických podkladech, jak má vypadat spolupráce mezi hostitelskou institucí pro ohrožené archiválie a domovskou institucí, která archiválie předává do úschovy. Hledají zejména ze západních demokracií archivy, které by se mohly stát hostitelskými archivy („*bezpečnými přístavy*“) pro ohrožené archiválie. Projekt rovněž provedl mezinárodní komparaci a sumarizoval regiony, v nichž jsou dokumenty ohroženy značným rizikem. Jde o následující: válečné zóny (interní a externí ozbrojené konflikty); Irák; Sýrie; Afghánistán; pacifické ostrovy, u nichž se zvyšuje hladina oceánu; státy s předchozími represivními režimy (například Latinská Amerika); Burma; Jemen; Palestina; od roku 2022 Ukrajina.

Nakonec **Christine Martinez** představila práci organizace „*Archiváři bez hra-*

¹⁾ Detaily k projektu viz <https://www.safehavensforarchives.org/>.

nic“ („*Archivistes sans frontières*“). Jednotlivé akce jsou velice často postaveny na bi-laterální formě spolupráce. Koncentrují se na tři hlavní pole působnosti:

1. Nouzové stavy a mimořádné situace. V tomto okruhu byla zmíněna například pomoc španělských archivářů v Bosně a Hercegovině po válce v Jugoslávii či pomoc francouzských archivářů na Haiti po zemětřesení v roce 2010. V případě pomoci na Haiti se však ukázal jako zásadní problém, že haitská veřejná správa nepředávala dokumenty k archivaci do veřejných archivů na Haiti po celá desetiletí, což posléze komplikovalo veškeré záchranné práce. Archiváři bez hranic na to vyslali odborníky, aby na Haiti pomohli ministerstvům se samotným nastartováním procesů předávání dokumentů do veřejných archivů. Rovněž se podíleli na rekonstrukci některých zničených/poškozených fondů.
2. Podpora demokracie a demokratických praktik. Zde se Archiváři bez hranic zaměřují zejména na aplikaci základního principu přístupnosti dat a přístupnosti k historii.
3. Zachování individuální a kolektivní paměti. V rámci Archivářů bez hranic zde například proběhla pomoc španělských archivářů Národnímu archivu Saharawi (Saharská arabská demokratická republika), dále pak některé akce v oblasti Afriky, mezi jinými v Pobřeží slonoviny.

Vládní archivy ve službách demokracie

Na konferenci zazněl panel věnovaný některým případům a možnostem, jak mohou být archivy nápomocny rozvoji a podpoře demokracie. **Dr. Paolo Massa**, **Dr. Ana Margarida de Almeida Casimiro Rodrigues**, **Dr. Inda Novominsky**, **Dr. Sandra Rodríguez Bermejo**, **Dr. Karin Schneider** a **Dr. Stephanie Kröger** společně prezentovali výsledky empirického průzkumu provedeného mezi archivy po celém světě a zaměřeného na komparativní průzkum, jak mohou archivy politických stran a parlamentů plnit roli podporovatelů demokracie. Zmínili například italský parlamentní archiv, který od roku 2013 významně pokročil v odtajňování dokumentů, a podobně také archiv izraelského Knessetu, kde rovněž běží projekt na podporu odtajňování dokumentů. Dále je zde masivně uplatněna digitalizace klíčových dokumentů a archiválií Knessetu. Aktuálně jsou zdigitalizovány a online dostupné veškeré záznamy z plenárních jednání Knessetu a z jednání jednotlivých výborů od počátku existence Knessetu v roce 1948.

Adama Kone, archivář Pobřeží slonoviny a prezident tamní knihovnické a archivní společnosti, se pokusil sumarizovat přínos archivů v rozvoji demokracie ve frankofonní Africe. Prezentoval *expressis verbis* mizerný stav demokracií ve frankofonní Africe a shrnul problémy tamního archivnictví. Zmínil kauzu z roku 2014, kdy se část obyvatel vzbouřila proti diktatorně vedené vládě Compaorého. Rozlíčený dav demonstrantů zapálil budovu parlamentu a došlo ke zničení dokumentů tamního Národního shromáždění.

Alvaro Arias nakonec představil projekt archivu v Bogotě, hlavním městě Kolumbie, zaměřený na zveřejnění a usnadnění přístupu k souboru 60 veřejných insti-

tucí již během prvotní fáze životního cyklu dokumentů. Cílem má být umožnění práva vědět občanům, podpora transparentnosti a přímé demokracie.

Archivy podporující spravedlnost a nápravy křivd

Velice zajímavý panel přinesl několik případů, jakými archivy podporují výkon spravedlnosti a nápravy křivd. **Dr. Andrea Hohmeyerová** v navýsost poutavém vystoupení představila podobu snah německé společnosti Evonik Industries AG, druhé největší německé chemické společnosti a jedné z největších chemických společností na světě, jak se vyrovnat se svou vlastní neblahou minulostí. Pět předchůdců této společnosti se podílelo na masových zločinech německého nacionálního socialismu ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století. Degussa jako jedna z nich měla mimo jiné dceřinou společnost Degesch, která byla hlavním výrobcem plynu Zyklon B, využívaný zejména v plynových komorách německých vyhlazovacích táborů. Dále byly v těchto společnostech využívány nuceně nasazené osoby. Až v devadesátých letech 20. století vyvinul německý tisk systematický tlak na prošetření účasti Degussy a dalších německých společností na realizaci nacistické politiky, na procesu vyhlazování a na dalších zločinech nacistického Německa. V té době začalo mnoho německých společností detailněji zkoumat svoji historii v době nacismu a vzniklo mnoho publikací na toto téma. Jednou z klíčových monografií byla kniha Petera Hayese „*From Cooperation to Complicity. : Degussa in the Third Reich*“²⁾ (Cambridge University Press Cambridge 2004) zaměřená právě na firmu Degussa. Archiv společnosti Degussa musel tehdy předložit Hayesovi veškeré archiválie a dokumenty, které si vyžádal. Významnost zjištění, k nimž Hayes i další autoři došli, dokládá, že na základě výsledků výzkumů o podílu Degussy na nacistické politice společnost přikročila v roce 2007 ke změně svého jména na Evonik Industries AG.

Dr. Victoria Lemieux prezentovala projekt vedený od Peer Social Foundation ve spolupráci s University of British Columbia, McGill University, Lucerne University of Applied Sciences and Arts, Swisspeace a některými dalšími subjekty, jehož cílem je vytvoření open source aplikace sloužící pro podporu ochrany autenticity a integrity dokumentů nesoucích informace o domovech, půdě a vlastnictví nemovitého i movitého majetku, a to v kontextu enormního počtu lidí nucených opouštět své domovy a majetky. Odhaduje se, že je na světě aktuálně cca 82,4 milionu lidí, kteří byli nuceni opustit své domovy, a to z různých důvodů od válek po přírodní

²⁾ Peter Hayes, *From Cooperation to Complicity: Degussa in the Third Reich*. Cambridge University Press Cambridge 2004. Z dalších významných publikací na toto téma lze jmenovat například Ralf Banken, *Edelmetallmangel und Großraubwirtschaft. Die Entwicklung des deutschen Edelmetallsektors im „Dritten Reich“ 1933–1945*. Akademie Verlag, Berlin 2009; Bernhard Lorent – Paul Erker, *Chemie und Politik. Die Geschichte der Chemischen Werke Hüls; 1938 bis 1979*. Beck. München 2003.

příčiny typu sucha a podobně. Na samotné Ukrajině se počet osob, které opustily své domovy, odhaduje k podzimu 2022 k číslu 13 milionů. Přitom platí, že lidé nucením opouštět své domovy obvykle nejsou schopni doložit své vlastnické právo ke jmenovaným nemovitým i movitým věcem, které byly nuceny ponechat na původním místě. Vznikají poté spory ohledně vlastnického práva, které mohou vést k napětí mezi jednotlivci, kteří byli nuceni opustit své domovy a těmi, kteří převzali jejich opuštěné majetky. Autoři projektu zamýšlí nabídnout aplikaci k využití na Ukrajině. Výsledky výzkumu a možnosti využití aplikace bude prezentováno ukrajinským oficiálním představitelům v Kyjevě na workshopu.

Výsledná open source aplikace projektu – NGO Mobile Claims – zamýšlí poskytnout platformu, která umožní lidem nuceným opustit své domovy a majetky uložit si v digitální podobě v bezpečném datovém úložišti své vlastní doklady dokládající přímo nebo nepřímou vlastnictví včetně garantování autenticity a integrity těchto dokumentů. Sem spadají například i takové dokumenty, jako jsou fotografie majetku, domovů, půdy včetně takových fotografií, jako jsou fotografie dotyčné osoby před svým obydlím se sousedem, ale například také doklady o doručování pizzy na určitou adresu. Do aplikace lze nahrávat fotografie, videa, audio svědectví svědků a podobně. Ukládat lze rovněž informace ze sociálních sítí. I toto se pak stává částí důkazního materiálu, který bude moci být využíván pro dokládání vlastnictví majetku. Současně je záměrem podpořit odsouzení válečných zločinců a procesů transitivity justice. Některé z důkazních materiálů ukládaných průběžně pocházejí z vládních registrů a evidencí. Tyto registry byly ovšem v některých případech zničeny, jindy byly manipulovány ze strany okupantů či těch, kteří získali kontrolu nad těmito registry a podobně.

Aplikace je postavena na nástroji blockchainu. Jeden z hlavních záměrů projektu, tedy vedle samotných dokumentů zajistit garanci autenticity a integrity dokumentů určených k uchování, je tak postaven na principu, že se dokumenty distribuují v mnoha kopiích na mnoha různých zařízeních, a tím způsobem je zajišťována jejich autenticita, nemožnost je manipulovat, ztratit a podobně. I v situaci, kdyby jednotlivé kopie navzájem zcela neodpovídaly (například některé z nich byly záměrně manipulovány, měněny, mazány atd.), autenticita je generována z množství kopií a jejich decentralizovaného uložení. V tomto ohledu chtějí autoři projektu využít výhody principu blockchainu. Jiným možným přístupem je samozřejmě transfer dokumentů k uložení u třetí strany. Victoria Lemieux se snažila argumentovat ve prospěch výhod blockchainového řešení ve srovnání s uložení materiálů u třetí strany a poukazovala na některá rizika tohoto řešení. Jí jmenované argumenty (problém péče o dokumenty, garance autenticity, ochrana soukromí původců dokumentů a některé další) jsou ovšem dle názoru autora této zprávy uplatnitelné stejně tak i pro blockchainové digitální online řešení uložení. V některých rovinách je toto blockchainové řešení ještě riskantnější. Rizika prolomení ochrany citlivých dat a neoprávněného přístupu k nim jsou vysoká, byť jsou dodané údaje kryptograficky zabezpečeny. Náklady na uchování digitálních dat a péče o softwarovou infrastrukturu jsou a budou enormní. Současné extrémně

vysoké náklady na energie navíc otevírají zásadní problém vysokých energetických nároků na blockchain a jeho udržitelnost. Stejně tak garance autenticity blockchainově uchovávaných dokumentů má své limity, jako se to ukazuje ostatně i na kryptoměnách a jejich zabezpečení.

Nakonec **Anouk Dunant Gonzenbach** a **Pierre Flückiger** prezentovali úlohu archivů ve Švýcarsku na odkrývání nespravedlnosti vůči dětem umístovaným mimo své rodiny (do ústavní péče nebo do pěstounských rodin), na reparacích a odškodňování těchto dětí jako obětí. Zákonem bylo těmto dětem umožněno získat přístup ke svým spisům a archivy byly zákonem pověřeny, aby těmto dětem (nyní už dospělým) pomáhaly v hledání jejich spisů.

Geoffrey Yeo a přemostování mezi ‚tehdy‘ a ‚nyní‘ a několik lekcí z archivní historie

V rámci konference jako jednu z hlavních přednášek pronesl významný britský myslitel v oblasti archivní vědy a správy dokumentů Geoffrey Yeo. Šlo o příspěvek s názvem „*Bridging the Gap between Then and Now? Some Lessons from Archival History*“. Autor řady význačných publikací prezentoval na konferenci některé ze svých pozoruhodných postřehů. Soustředil se přitom zejména na závěry vycházející z jeho poslední knihy *Record-making and record-keeping in early societies*.³⁾

Yeo svoji přednášku zaměřil na otázku, zda nám může uchovávaní dokumentů a způsob práce s nimi v raných společnostech dát nějaké ponaučení pro dnešní praxi. Nikoli nesporná Yeova teze – že totiž většina bádání se dosud zaměřovala na vytváření dokumentů a nikoli jejich uchovávaní – Yeo hodlá sledovat nejen vytváření dokumentů („*record-making*“), nýbrž současně právě také uchovávaní dokumentů („*record-keeping*“). Z řady Yeových postřehů a argumentace lze na tomto místě zmínit pouze některé.

Uchovávaní dokumentů, jak uvedl svoji přednášku, existuje pouze ve společnostech se specifickým vnímáním času. Dokumenty nejsou „*time machines*“, jak tvrdí další proslulá osobnost archivní vědy Eric Ketelaar, nýbrž představují pouze „*krátké letmé pohledy do minulosti*“ („*brief glimpses in the past*“). Pokaždé jsou jen „*nedokonalým obrazem*“ („*imperfect pictures*“). Yeo dovozuje, že dnešní společnost si cení informace samotné a nikoliv dokumenty či jejich záznamy. Informace je vnímána jako zdroj bohatství, zatímco dokumenty/záznamy jsou chápány maximálně jako nástroj nesoucí informace. Naopak Yeo zamýšlí vyzdvihnout hodnotu dokumentů jakožto dokumentů a nikoliv jejich pouhou instrumentální úlohu v podobě nosiče informace.

Ani dnešní digitální svět nezměnil nic na základním významu records od nejstarších dob – totiž sloužit jako evidence, svědectví o úkonech, jednáních, skut-

³⁾ Geoffrey Yeo, *Record-making and record-keeping in early societies*. Routledge. London 2021.

cích. Současný digitální svět jako jeden z určujících principů přináší podle standardních výkladů oddělení zprávy od jejího nosiče, respektive zprostředkovatele. Zprávy lze libovolně přenášet různými nástroji, v různých prostředích atd., nosič jako by se přitom stával druhořadým, nedůležitým. Dokumenty se stávají fluidními artefakty a někteří dokonce tvrdí, že dokumenty/záznamy ani nejsou potřeba v dnešním digitálním světě, že jsou zbytečné. Tomuto Yeo oponuje a zdůrazňuje, že ani digitální svět a jeho fluidita a proměnlivost nemění nic na potřebě vytvářet a uchovávat dokumenty.

Nakonec i proslulý archivní myslitel Terry Cook postavil koncepci postmoderního archivnictví na proměnlivosti, fluiditě média (nosiče informace). Yeo se vymezuje proti tomuto principu a zdůrazňuje, že pro dokumenty (records) je zásadní, aby byly stabilní, aby byly fixované. Přejít k digitálnímu věku přitom otevřel řadu nových možností a výzev. Umožnil mimo jiné uchovat dokumenty v mnohem větším rozsahu než dříve. Již před 40 lety se hovořilo o „*digitálním temném věku*“ („*digital dark age*“), předpovídalo se, že digitální dokumenty nepřežijí, nevydrží, ztratí se. Tato varování se ovšem mezitím ukázala jako mylná. Dodnes přetrvalo cosi, co Yeo označuje vlastním termínem „*mentalita uchovávání dokumentů*“ („*record-keeping mentality*“). Nakonec i fluidní média pro uchování informace byla využívána i v raných společnostech. Docházelo k přepisování voskových destiček, přepisovány byly knihy, pergameny atd. v situacích, když se ukázaly již jako nepotřebné. Obdobně třeba i takové kipu, uzlové písmo, užívané například v Incké říši, mohlo být a bylo měněno podle aktuální situace, například jako evidence aktuálního obsahu zboží v obchodě. Uzlíky byly převazovány a stejně tak existovalo již tehdy také riziko jejich manipulace a záměrných změn ve formě převazování jednotlivých uzlíků. Ať tak či onak, západní společnosti staví obecně primárně na tom, že dokument či záznam má být stabilní, neměnný, respektive složitě proměnitelný.

Vztah fluidity (proměnlivosti) a stability (neměnnosti) spatřuje Yeo jako zásadní i pro samotnou archivní teorii a principy, na nichž má stavět. Máme je vnímat jako něco trvalého a neměnného, jak preferuje například Luciana Duranti, nebo je máme chápat jako neustále proměnlivé a fluidní, k čemuž se přiklání spíše Terry Cook? Yeo reflektoval úvahy některých autorů, které porovnávaly dokumenty od doby antiky do jejich dnešní podoby a dochází k závěru, že jsou principiálně totožné.

Geoffrey Yeo patří nesporně k jednomu z nejpozoruhodnějších dnešních myslitelů zabývajících se archivní vědou, teorií i praxí, dokumenty a správou dokumentů v jejich historickém vývoji a dnešním formování. Je škoda, že v českém prostředí není téměř reflektován. Rozhodně stojí za to zabývat se jeho myšlenkami a číst jeho texty.

Anne J. Gilliland a přemostování komunit a prostorů

Další zajímavou hlavní přednášku proslavila významná postava současného archivnictví **Anne J. Gillilandová**, profesorka na University of California, která se

ovšem narodila a vyrostla v Severním Irsku. Již její původ předznamenal její pozdější výrazné angažování v situacích etnických a válečných konfliktů, jako například v bývalé Jugoslávii, Náhorním Karabachu i Severním Irsku. Gillilandová si položila otázku, jak uchovávání dokumentů a archivy mohou přispět k vytváření mostů v těchto konfliktních a válečných situacích.

Gillilandová zmínila několik projektů, na nichž pracuje s různými partnery a které vycházejí z výše uvedeného kontextu. Zmínit lze například projekt „*Records and Rights in Displacement and Diaspora*“ pod vedením Anne Gillilandové, Kathy Carbone a Jamese Lowryho, či také projekt „*Negative Evidence and the Armenian Diaspora*“, který Gillilandová vede s Mariann Hovhannisyanovou zabývající se mapováním, hledáním i digitalizací dokumentů se vztahem k arménské diaspoře, uprchlíkům z Arménie a ke genocidě Arménů ze strany Turků ve 20. století. Mimo jiné zkoumají, jaké dokumenty chybí a co to znamená pro svědectví a důkazní hodnotu. Jiný projekt „*The R-Archive*“ se zaměřuje na distribuci a uchování archiválií se vztahem ke komunitě Rohingů z Myanmaru.

Gillilandová nakonec představuje svůj vlastní koncept tzv. „*archivní bdělosti*“ („*archival vigilance*“). Záměrem tohoto konceptu je včasné zajišťování archiválií, které budou v budoucnu potřeba pro určité komunity či skupiny obyvatel. Gillilandová uvedla již několik aktuálních projektů vtělujících v sobě tento koncept. Jedním z nich je mimo jiné „*Archival Vigilance: Archives, Cultural Memory and Climate Change in Micronesia*“ zabývající se uchováním a záchranou archiválií z oblasti Mikronésie v souvislosti s dopady na tuto oblast v kontextu klimatické změny. Jiný projekt „*Archival Vigilance: Anticipating and Informing the Future of the Northwest of Ireland*“ se zaměřuje na mapování a uchování dokumentace ke konfliktům v Severním Irsku, která v některých případech chybí, či se jí dochovalo jen velice málo.

Obecným záměrem všech těchto projektů je zvýšit zájem o uchování dokumentů vypovídajících o rozličných konfliktech, krizích (včetně klimatické změny a podobně), bezprávích, upozadovaných komunitách, podporujících zachování paměti, a zvýšit jejich financování.

Copyright a archivy. Deklarace o copyrightu Mezinárodní archivy rady

Zvláštní sekce byla věnována vztahu autorského práva, copyrightu a oblasti archivnictví. Zřetel byl přitom položen na Deklaraci o copyrightu vypracovanou Mezinárodní archivní radou.⁴⁾ **Dr. Jean Drydenová** upozornila, že neexistuje žádný mezinárodní zákon, který by reguloval copyright. Existují pouze mezinárodní smlouvy a dohody, například v rovině obchodních dohod, které se mohou vztahovat rovněž k autorskému právu. Tyto je třeba mít na paměti, pokud určité dílo překračuje hranice státu. Významnou organizací je zde Světová organizace intelektuálního vlastnictví (*World Intellectual Property Organization* (WIPO)), organizace v rámci OSN, kde jsou vyjednávány mezinárodní dohody o copyrightu. V rámci mezinárodního srovnání přitom platí, že země EU a USA preferují, aby se

copyright řešil pouze v rámci jejich národních legislativ. Naopak africké země upřednostňují, aby závaznost byla stanovena na mezinárodní úrovni, prostřednictvím mezinárodních dohod.

Pro archivy jsou přitom zásadní výjimky, které umožňují mimo jiné uchování, další šíření a publikaci díla. Archivy nutně tyto výjimky pro svoji práci potřebují. Mnoho zemí pak stanovuje specifické výjimky z autorského práva speciálně pro archivy, knihovny a další paměťové instituce. Archivy ovšem nemusejí být vždy explicitně zmíněny. Nejčastější výjimkou v rámci mezinárodní komparace jsou výjimky umožňující vytváření individuálních kopií pro individuální potřeby badatele.⁵⁾ Bez robustních výjimek z copyrightu by ovšem archivy neměly ani legální nástroj pro vytváření kopií za účelem uchování svých archivních souborů a jejich zpřístupňování veřejnosti. Bez výjimek by archiváři prakticky nebyli schopni plnohodnotně vykonávat svoje řemeslo. Drydenová na závěr sumarizovala, že copyrightové zákony je třeba zlepšit v mnoha zemích tak, aby v nich byly stanoveny právě tyto dostatečně silné výjimky pro účely archivace.

Dr. Malcolm Todd, archivář britského Národního archivu a předseda Expertní skupiny pro právní záležitosti (*Expert Group on Legal Matters*) MARu, ve svém vystoupení stručně zmínil některé momenty příznačné pro vztah autorského práva a archivace. Zatímco naprosto převažující část práva se vztahem k autorskému právu a intelektuálnímu vlastnictvím směřuje k finančnímu ohodnocování autorů, o toto archivní legislativě nikdy nešlo. Dále platí, že naprostá většina materiálů uchovaných v archivech nebyla nikdy publikována a jeho tvůrci ani nepředpokládali, že budou někdy dále šířeny, ba dokonce zveřejňovány. Současně na toto pole vstupují rozmanitě formované veřejné zájmy. Problém přitom představuje, že archivy představují pouze velice malou část legislativy, přičemž zákony jsou staveny mnohem komplexněji pro mnoho zainteresovaných skupin a archivy představují spíše menší zájmovou skupinu.

Margaret Crockettová na závěr panelu rovněž zopakovala, že archivy obvykle nebyly vytvořeny pro komerční využití a pro sdílení s veřejností a obvykle jde o nepublikovaná díla. Dále pak je třeba mít na zřeteli, že archiválie jsou jedinečné a nenahraditelné, tudíž vytváření kopií archiválií napomáhá uchování a sdílení děl. Obecným problémem přitom je, že je často těžké identifikovat vlastníka autor-

⁴⁾ ICA Copyright Declaration. Text deklaráce v anglickém jazyce je dostupný na https://www.ica.org/sites/default/files/copyright_declaration_ica_eng.pdf.

⁵⁾ Vynikající studii přinášející širokou mezinárodní komparaci nastavení autorského práva a omezení a výjimek z něj pro oblast archivů a knihoven představuje Kenneth D. Crews, *Study on Copyright Limitations and Exceptions for Libraries and Archives. Updated and Revised (2017 Edition)*. World Intellectual Property Organization, Standing Committee on Copyright and Related Rights. Thirty-Fifth Session. Geneva, November 13 to 17, 2017 https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=389654.

ských práv v případě archiválií, nebo pokud ho identifikovat lze, tak je těžké ho dohledat. Současně v rámci mezinárodní komparace platí, že vlastníci copyrightu pak zřídka uplatňují autorská práva ve směru k archiváliím. Velikou výzvu pak představují nativní elektronické archiválie a digitalizáty a fenomén neustále narůstajícího objemu digitálního obsahu dostupného pro širší publikum a pro vzdálený přístup. Archivy ve vztahu ke copyrightu musejí řešit technologické bariéry včetně otázky možností (i nelegálního) kopírování a jak tomu technicky zamezit.

Velice dobře Crockettová na závěr vyzdvihla nutnost vyvažovat na jedné straně práva držitelů autorských práv a na straně druhé veřejný zájem na otevřený přístup k dokumentům, archiváliím a informacím a na široce formované právo vědět.

Archivy přemostující strategie společenských a lidských práv

Extrémně zajímavý panel si položil otázku po vztahu lidských práv, jejich porušování i napravování křivd a archivů. Nejprve vystoupil **Raymond Fronger**, vedoucí archivu při Národním centru pro pravdu a usmíření (*National Centre for Truth and Reconciliation*) v Kanadě. Ve svém příspěvku představil roli, jakou hraje toto centrum a jeho archiv pro aktuálně společensky nesporně nejdiskutovanější téma v Kanadě – kulturní genocidu původních obyvatel realizovanou zejména v rámci tzv. rezidenčních škol v Kanadě, spravovaných zejména církevními (převážně římskokatolickými) institucemi různých denominací, zejména římskokatolické.

V posledních zejména dvou letech došlo v Kanadě k nálezům řady neoznačených pohřebišť dětí indiánských obyvatel Kanady, které byly nejčastěji násilím odvedeny od své původní rodiny a umístovány do rezidenčních škol, jejichž hlavním účelem byla „převýchova“ dětí a jejich kulturní a společenská asimilace s většinovým bílým obyvatelstvem Kanady. V roce 2021 bylo spácháno několik žhářských útoků na kostely v Kanadě (nejen římskokatolické). Rovněž byly provedeny vandalské útoky na sochy královny Viktorie a královny Alžběty II. V Kanadě sílí společenské napětí mezi indiánskou populací a bílou majoritou. Návštěva papeže Františka II. je zrcadlem vážného stavu a neblahé role, jakou v tomto procesu sehrała katolická církev.

Jedním z úkolů Národního centra pro pravdu a usmíření je identifikovat prameny zdroje vztahující se k rezidenčním školám a koncentrovat je v útrobách jeho archivu. Církevní instituce i státní archivy by měly do jeho archivu předat buď přímo originály, nebo alespoň kopie příslušných dokumentů či archiválií. Úkolem centra je vedle zkoumání této neblahé kapitoly ze současné historie Kanady individuální zpřístupňování materiálů osobám, které byly postiženy kulturní genocidou, ale rovněž digitalizace dokumentů a různé formy veřejné prezentace.

V příspěvku, který vedl **Antonio González Quintana**, znalec soustředící se již po mnoho let na téma vztahu archivů a lidských práv, ve spolupráci se **Sahar Ammarovou** a **Romainem Ledauphinem**, byla tematizována otázka lokalizování míst, kde jsou uchovávány dokumenty, jejichž původcem jsou rozličné komise pro

pravdu usmíření a podobně postavené („*truth commissions*“) v celosvětovém měřítku. Autoři se zaměřují na problém, kde jsou dokumenty této provenience uchovávány po ukončení práce příslušných komisí, jak jsou využívány posléze ze strany občanů a v rámci procesů tranzitivní justice.

González Quintana podtrhl, že jedním z nejvýznamnějších pilířů tranzitivní justice je „*právo na pravdu*“. Za zmínku zde stojí dvě klíčové zprávy vypracované Pablo de Greiffem pro OSN.⁶⁾ De Greiff zde sumarizuje soubor doporučení pro komise pro pravdu a archivy. Autoři příspěvků na závěr shrnuli, že v případě více než 50 % z případů ze souboru 52 zkoumaných komisí pro pravdu a usmíření se neví, kde se nacházejí archiválií/dokumenty jejich provenience.⁷⁾ Informace autoři projektu shromažďovali jak od místních regionálních profesionálů, tak i dalšími cestami včetně dotazníkových šetření. Pozoruhodné jsou případy například Libérie, Guatemaly či Salvadoru, v jejichž případě jsou archiválie příslušných komisí pro pravdu uloženy v jiné zemi než v zemi původu příslušné komise.

V kontextu analyzované tematiky byl prezentován dlouhodobý cíl MARu (konkrétně Sekce pro archivy a lidská práva) vytvořit databázi institucí uchovávajících dokumenty důležité pro lidská práva (*Directory of Archives for Human Rights*). Archivy komisí pravd budou základní částí této databáze. Rádi by také integrovali do této databáze rovněž lokátor dokumentů komisí pravdy.

Nakonec australské archivářky **Sue McKemmishová** a **Barbara Reedová** prezentovaly listinu práv ve vztahu k uchování dokumentů dětí vychovávaných mimo domov.⁸⁾ Tato charta vznikla v kontextu australské zkušenosti, kde docházelo dříve k situaci, že děti byly umísťovány do péče mimo své původní rodiny v, dnešní perspektivou viděno, velice sporných případech. Mimo jiné šlo o děti původních obyvatel. Záměrem bylo opět, stejně, jako v analogickém případě Kanady a tamních rezidenčních škol) zničení kultury původních obyvatel. V Austrálii je jedno ze 100 dětí nepůvodních obyvatel v náhradní péči, zatímco v případě původních obyvatel jde o jedno z 18 dětí. Jednalo se ale také o děti chudých bílých obyvatel, děti

⁶⁾ Pablo de Greiff, *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence*. United Nations. Human Rights Council. Thirtieth session. 2015. https://digitallibrary.un.org/record/803412/files/A_HRC_30_42-EN.pdf?ln=en; Pablo de Greiff, *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence*. United Nations. Human Rights Council. Twenty-fourth session. 2013. https://digitallibrary.un.org/record/762926/files/A_HRC_24_42-EN.pdf?ln=en.

⁷⁾ Důležité studie představují zejména Trudy H. Peterson, *Final Acts. A Guide to Preserving the Records of Truth Commissions*. Woodrow Wilson Center Press. Johns Hopkins University Press. Washington, D. C. Baltimore 2005. Priscilla Hayner, *Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*. Routledge. London 2011.

⁸⁾ Charter of Lifelong Rights in Childhood Recordkeeping in Out-of-Home Care. https://www.monash.edu/__data/assets/pdf_file/0003/2904330/Rights-Charter-consolidated.pdf.

matek samoživitelek, dětí imigrantů, které byly od těchto rodičů nuceně odděleny. Fakticky šlo o politiku nucených adopcí těchto dětí.

Za velice bedlivou pozornost stojí samotné výchozí principy, na nichž zmíněná charta stojí. Každé dítě má právo očekávat, aby instituce, u níž vyrůstalo, dochová úplnou a přesnou dokumentaci vztahující se k jeho zkušenosti z této péče. Zahrnjuje také právo na přístup dotčených osob ke svým složkám. V aktuální situaci a současné správě dokumentů u příslušných původců by podle závěrů charty mělo ale navíc každé dítě mít právo přímo participovat na procesu vytváření a uchovávání dokumentů vypovídajících o jeho dětství, životě, vyrůstání a dospívání v pečovatelských ústavech. Jde o případ práva na podíl na vytváření a uchovávání dokumentace, v tomto případě podíl dotčených osob na vytváření dokumentů o sobě, podíl na rozhodování či udělování souhlasu o tom, co bude zaznamenáno, uchováno, archivováno. Rovněž je deklarováno právo na vlastní rozhodování dotčených dětí o tom, jak budou dokumenty v budoucnu využívány ze strany badatelů a kdo bude mít k dokumentům přístup.

Stojíme zde vlastně před specifickou rovinou, jak se může rozvíjet vztah archivů a lidských práv, jejich uplatňování a hájení. I české archivnictví by se mělo zamýšlet nad rovinami a způsoby, jakou roli by měly archivy hrát ve vztahu k lidským právům ve společnosti rozvíjejícího se 21. století.

Prezentace na posterech

Mezi výrazné znaky konference patřilo rozsáhlé zastoupení prezentací na posterech, kterých bylo asi padesát. V programu konference byl vyčleněn čas pro prezentace tohoto typu, kdy si účastníci prohlíželi jednotlivé plakáty a poslouchali výklad prezentátorů před nimi, nebo jim kladli otázky. Vedení MARu podporuje tuto formu prezentace natolik, že zřídilo hodnotící komisi (*ICA Posters Awards Committee*), která postery hodnotí a uděluje ceny za nejlepší. První cenu získala **Alia Levár Wegner**, knihovnice z Digitální knihovny v Miami v USA za plakátovou prezentaci projektu „*Prostory paměti: Obnova památníku holocaustu ve virtuální realitě prostřednictvím archivních zdrojů*“ (*Spaces of Remembrance: Recreating a Holocaust Memorial in Virtual Reality through Archival Sources*). Zmíněná forma prezentace je jednou z těch, ve kterých by se mohly v budoucnu uplatnit i české archivy.

Generální shromáždění MARu

Dne 21. listopadu proběhlo Generální shromáždění organizace, na kterém byli přítomni registrovaní členové všech kategorií. Mimořádné zasedání se konalo dne 21. září od 17.30 hod. V úvodu promluvil odcházející předseda organizace David Fricker. Seznámil přítomné se dvěma body návrhu změn stanov: 1. Možnost online volby do Výkonného výboru organizace a na generálním shromáždění. 2. Zavedení práva volit do Výkonného výboru pro delegace, a to prostřednictvím zástupců. Oba návrhy byly jednohlasně schváleny.

Na toto jednání plynule navázalo řádné generální shromáždění. David Fricker v úvodu připomněl nedávno zemřelé členy MARu, ze známějších jmen to byl např. Michel Duchen, známý francouzský odborník na archivní budovy. Následovala zpráva viceprezidentky programové komise Meg Phillipsové, ve které definovala priority organizace pro další období. Soustředí se na hájení výsledků práce archivářů, archivní popis, boj proti obchodu s archiváliemi, ochranu národního kulturního dědictví, ochranu před přírodními katastrofami, budování audiovizuálních archivů, africký program a program „*New professionals*“. Konstatovala, že MAR v současnosti financuje celkem 120 projektů. Následovala stručná zpráva nového výkonného ředitele MARu Carlose Serrana Vasqueze.

Normand Charbonneau z Kanady následně představil držitele ceny za zásluhy MARu. Nominováni byli Ramon Alberch I Fugueras z Katalánska, Joan Boadas i Raset z Katalánska, Trudy Huscamp Petersonová z USA a Laura Millarová z Kanady. Protože šlo o vesměs známé osobnosti oboru s velkými zásluhami, všichni nominovaní se dočkali ovací ve stoje.

Nejbouřlivější část generálního shromáždění představovalo zmatené hlasování o finanční situaci v roce 2022 a zvýšení členských poplatků. Navrženo bylo zvýšení o 2,5 %, v případě OASSS MV by mělo jít o 20 euro, přičemž celkový roční poplatek by měl činit 6 683,00 euro. Přestože jde o zvýšení relativně malé, jde o další zvýšení v řadě, celková částka je značně vysoká a podle názoru autora zprávy neodpovídá přínosu, který je za ní členům poskytován. Standard na konferenci, pokud jde o jídlo, pohodlí a technické vybavení nebyl ostatně nijak oslňující a vše zaplatil delegát ve vstupním poplatku. Celý průběh hlasování měl navíc výrazně manipulativní charakter. Nebyla ukázána žádná čísla, část hlasujících vůbec nevěděla, o čem hlasuje, informace byly zaslány pozdě a byly přístupné jen stálým delegátům. Celé jednání probíhalo výhradně ve francouzštině, která je sice oficiální řečí MARu, ale používá ji jen málo delegátů. Mnozí ze zúčastněných žádali o podklady, odklad na další generální shromáždění apod. Nakonec se hlasovalo celkem třikrát. Poprvé bylo konstatováno, že celkový součet hlasů proti, a těch, kteří se zdrželi, byl takový, že návrh neprošel. Poté skrutátoři v čele s novým viceprezidentem pro finance Gustavem Castanerem Marquardtem ohlásili omyl při sčítání a hlasovalo se znovu, kdy návrh prošel, ale manipulace byla taková, že mnozí jev zkritizovali. Až při třetím hlasování, uskutečněném po asi hodině a půl jednání, návrh prošel jasnou většinou. Proti bylo 48 hlasů, zdrželo se 109, zbytek, 223 hlasů, byl pro. Autor zprávy ve všech případech hlasoval proti návrhu. Aktuální zvýšení není významné, ale situace v tomto ohledu není dlouhodobě uspokojivá a lze očekávat další navýšení. Odpor ze strany členů organizace proto očividně stoupá.

V závěru se znovu představilo nové, již dříve zvolené vedení organizace v čele s novou předsedkyní MARu Josée Kirps, ředitelkou Národního archivu v Lucemburku, Meg Phillipsovou jako viceprezidentkou programové komise, Gustavem Castanerem Marquardtem, viceprezidentem pro finance, novým výkonným ředitelem Carlosem Serranem Vasquezem a novým členem výkonné rady ICA kategorie „D“ Giovannim Michettim.

Na závěr zaznělo pozvání na kongres MARu v Abú Dhabí, který se uskuteční ve dnech 9.–12. října 2023.

■ Michal Wanner – Mikuláš Čtvrtník

SEMINÁŘ ZÁPADOČESKÝCH ARCHIVÁŘŮ V NOVÝCH HAMRECH

Po tříleté prodlevě, zapříčiněné covidovou pandemií, se v polovině října 2022 uskutečnil další seminář západočeských archivářů. Tentokrát se na své tradiční akci sešli západočeští archiváři a jejich hosté v hotelu Malamut v Nových Hamrech na Nejdecku a účast byla jako vždy hojná. Kromě archivářů Státního oblastního archivu (SOA) v Plzni, který seminář pořádal, jej navštívili i kolegyně a kolegové z Archivu města Plzně, Podnikového archivu Plzeňského Prazdroje a Západočeského muzea (ZČM) v Plzni. A nechyběli ani tradiční hosté, od nichž získávají Západočeši cenné zkušenosti odjinud: tentokrát jsme přivítali ředitele Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra (OASSS MV) Daniela Doležala a archivářku Moravského zemského archivu v Brně (MZA) – Státního okresního archivu (SOkA) Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna Michaelu Zemánkovou.

Tradiční byl i program semináře, který SOA v Plzni pokládá za odbornou (tj. vzdělávací), kulturní i společenskou událost v jednom. A všechny tyto tři aspekty se snaží při plánování akce beze zbytku naplnit. Jak tomu tedy bylo letos?

Středa 19. října 2022 dopoledne patřila tradičně oblasti kulturní a program připravili zaměstnanci SOkA Karlovy Vary, v jehož správním obvodu se tentokrát seminář konal. Jeho účastníci se setkali v Nejdku, kde se jich ujal kolega Pavel Andrš, který je s patřičným výkladem provedl nádhernými kulisami křížové cesty s úchvatným výhledem na město a na krušnohorská panoramata zalitá podzimním sluníčkem. Po této historicko-vlastivědné vycházce se archiváři přepravili do ne-dalekých Nových Hamrů, kde byl po obědě zahájen oficiální program semináře.

Středeční odpoledne patřilo prvním bloku historicko-archivních příspěvků. Po úvodní zdřevici ředitele SOA **Karla Řeháčka** se ujal slova již zmíněný **Pavel Andrš**, který všem přítomným představil Nejdecko, region, který seminář hostil. Poté již za moderování **Petra Koláře** (SOA v Plzni) následovala prezentace výsledků archivářské a badatelské práce kolegyně a kolegů. **Michael Pešťák** (SOA v Plzni) se jako znalec historie železnic zabýval dějinami místní dráhy Karlovy Vary-Potůčky-Johanngeorgenstadt, na níž se nacházela i stanice v Nových Hamrech. **Karel Řeháček** (SOA v Plzni) se opětovně věnoval vývoji karlovarské lázeňské oblasti, tentokrát bezprostředně po skončení druhé světové války. Na něj tematicky navázal **Antonín Mařík** (SOkA Karlovy Vary), který pojednal o praní prádla v Karlo-

vých Varech, nenápadné, ale důležité oblasti lázeňství. V širším regionu zůstali i zbývající čtyři referující: **Jaroslav Jirát** (SOA v Plzni) se zaměřil na vývoj Průmyslové a obchodní komory v Chebu v letech druhé světové války, **Pavel Dohnal** (SOkA Sokolov) v reminiscenci na dobu covidovou srovnal lockdowny 21. století s opatřeními proti nakažlivým nemocem v první polovině století 19., **Hana Knetlová** (SOkA Cheb) provedla přítomné historii Müllerovy apatyky na chebském náměstí a blok zakončil **Pavel Andrš** (SOkA Karlovy Vary) s výsledky svého výzkumu o integraci obcí na Karlovarsku v sedmdesátých letech minulého století. Během přestávek se mohli účastníci semináře občerstvit nejen v hotelovém baru či na čerstvém horském povětří, ale také hrou s funkčním modelem části místní dráhy, který pro obveselení a inspiraci instaloval Michael Pešák, protože kdo si hraje, ten přece nezlobí.

Dopoledne ve čtvrtek 20. října 2022 bylo opět již tradičně zasvěceno metodickému bloku, tentokrát zaměřenému na horké téma zpracování archiválií. Blok, který moderoval předseda komise pro metodiku zpracování archiválií **Jakub Mírka** (SOA v Plzni), zahájil ředitel OASSS MV **Daniel Doležal**, který zhodnotil dosažitelný stav problematiky v celém oboru a nastínil další cesty jejího dalšího možného vývoje. Jelikož se jedná o agendu, která není omezená pouze na SOA v Plzni, byli účastníci semináře rádi za to, že mohli mezi sebou přivítat i **Michaelu Zemánkovou** (MZA-SOkA Vyškov), která dlouhodobě patří k aktivním průkopníkům nového pohledu na zpracování archiválií a která přijala pozvání s cílem předat zkušenosti své a svých jihomoravských kolegů s převody starších archivních pomůcek do informačního systému (IS) ELZA. Na ni s obdobnými zkušenostmi v SOA v Plzni navázala ve svém příspěvku **Hana Hrachová** (SOkA Rokycany) a praktické poznatky získané pořádáním archivních souborů v IS ELZA přidaly i **Eva Němečková** (SOkA Plzeň-sever), **Marie Mírková** (SOA v Plzni) a **Jana Hrušková** (SOkA Domažlice). V další části bloku se účastníci věnovali interním procesním záležitostem, kdy **Jakub Mírka** (SOA v Plzni) shrnul (zejména pro hosty odjinud) proces schvalování archivních pomůcek a **Petr Cais** (SOA v Plzni) proces schvalování archivních autoritních záznamů (entit). Posledním příspěvkem metodického bloku bylo vystoupení **Petra Kocourka** (SOA v Plzni), který představil aktuální stav propojení IS ELZA s portálem Porta fontium a nastínil možnou budoucnost zobrazovacího softwaru pro data z IS ELZA. Po jednotlivých příspěvcích (někdy i během nich) vystupovali mnozí účastníci semináře ve spontánní diskusi, a tak je zřejmé, že výběr tématu a způsob jeho reflexe byl organizátory zvolen nejspíš dobře.

Čtvrtek odpoledne byl opět odpočinkový, kulturně historický. Účastníci měli na výběr z několika organizovaných aktivit, kdy bylo možno navštívit rozhlednu Pajndl na Tisovském vrchu nad Novými Hamry, rozhlednu Blatenský vrch a přírodní památku Vlčí jámy, pro předem nahlášené zájemce byla zorganizována zajímavá prohlídka provozu závodu VLNAP v Nejdku spojená s možností nákupu v podnikové prodejně. Zájemci o individuální program se mohli vydat na pěší túry po okolí či strávit odpoledne třeba v hotelovém bazénu.

Pátek 21. října 2022 dopoledne byl opět věnován bloku historicko-archivních vystoupení, která moderoval **Karel Řeháček** (SOA v Plzni). Blok zahájil **Petr Kolář** (SOA v Plzni) svým oblíbencem Augustem Sedláčkem a jeho aktivitami při pořádání archivů měst, na něj navázala **Radka Kinkorová** (SOkA Domažlice) líčením urbanistického vývoje jednoho z předměstí meziválečných Domažlic a před přestávkou vystoupila ještě **Markéta Novotná** (SOkA Tachov) s problematikou pobytu řeckých dětí v Plané v letech 1949–1950. Poslední část tohoto bloku nabídla čtyři témata: **Vladimír Červenka** (SOA v Plzni) se ve svém příspěvku věnoval budování rodové paměti šlechtických rodů, **Markéta Šinknerová** (ZČM v Plzni) přítomným prezentovala osudy a současný stav historického archivu Západočeského muzea, o nějž jako archivářka pečuje, **Miroslav Eisenhammer** (SOA v Plzni) nabídl výsledky svého pramenného výzkumu v oblasti výcviku řidičů na Plzeňsku v letech 1932–1953 a blok uzavřela restaurátorka **Lucie Šimková** (SOkA Domažlice), která pohovořila o restaurování pozemkové knihy z archivního fondu Velkostatek Bystřice nad Úhlavou.

Závěrečné slovo ředitele SOA v Plzni **Karla Řeháčka** seminář západočeských archivářů ukončilo definitivně a jeho účastníci se po posledním obědě rozjeli do svých domovů. Nakolik byli s průběhem a výsledky setkání spokojeni, se snad vedení archivu dozví z dotazníkové akce, která tuto tradiční vzdělávací, společenskou a kulturní aktivitu uzavře i po formální stránce. V každém případě si zaslouží poděkování nejen oni, ale zejména organizátoři celého semináře. Já osobně se už těším na další podobné inspirativní a příjemné setkání!

■ Danuše Dostálová

PO ZÁSLUZE OCENĚNÁ JUBILANTKA LENKA KLOČKOVÁ

V roce 2022 oslavila významné životní jubileum PhDr. Lenka Kločková (nar. 1962), archivářka Národního archivu, která v uplynulých letech významně přispěla k rozvoji a precizaci archivní teorie a praxe v České republice i k budování živých kontaktů se zahraničními původci a archivními institucemi. Patří k těm, kteří dokáží trvale přispívat k budování pozitivního obrazu našeho oboru ve směru k odborné i širší laické veřejnosti v České republice i v zahraničí.

Lenka Kločková pracuje v Národním archivu od roku 2008, od roku 2015 působí v tomto archivu ve funkci zástupkyně vedoucího oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek (6. oddělení). Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze působila od roku 1985 v oblasti muzejnictví a knihovnictví v různých prestižních institucích v Praze. Z nich zmiňme alespoň její činnost v Pedagogickém muzeu Jana Amose Komenského v Praze, v Národní knihovně České republiky a v knihovně Vojenského historického ústavu.

Zkušenosti z příbuzných oborů posléze úspěšně uplatnila i v archivní práci. V Národním archivu se specializuje zejména na úkoly v oblasti předarchivní péče a akvizic, na získávání a zpracování archiválií soukromoprávní provenience. Výrazně se zapsala do povědomí širší veřejnosti spoluprací s politickými stranami, hnutími a spolky se složitou organizační strukturou a s celostátní i mezinárodní působností, prohlubováním metodologických postupů v této oblasti a znalostmi v oblasti legislativy. V diskusích o chystaných změnách archivního zákona, odehrávajících se v posledních letech občas v poněkud hektické atmosféře, zaujala svým klidným, uvážlivým a odborně erudovaným přístupem.

Svou odbornou zkušeností a současně lidsky citlivým přístupem výrazně napomohla k obohacení Národního archivního dědictví o některé významné osobní fondy, z nichž zmíníme alespoň archiv účastníka druhého odboje, evangelického kazatele Jana Jelínka, plk. v. v., nositele Řádu T. G. Masaryka i medaili Virtus et Fraternitas, uděleného polským prezidentem, kněze a sociálního pracovníka Jana Langa, zakladatele Velehradu v Londýně, manželů Blahoslava a Olgy Hrubých, evangelického duchovního a jeho choti, bojovníků za demokracii a lidská práva, či archiv prof. JUDr. Zdeňka Jičínského, DrSc., dokumentující dějiny právního myšlení i dějiny disentu. Dr. Kločková se významně podílí na plnění čestného úkolu ochrany archivů Čechů, žijících v zahraničí, a jejich organizací, ale také spolků národnostních menšin v České republice.

Lenka Kločková se podílela na přípravě několika výstav, z nichž zmíním alespoň výstavu „*Jednota bratrská a J. A. Komenský. Význam jednoty pro českou vzdělanost*“, konanou v roce 2007 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského. Pravidelně spolupracuje s Českou televizí a s dalšími médii. S kladným ohlasem i za hranicemi České republiky se setkaly především některé reportáže redaktora České televize Bohumila Vostala, v nichž byly využity unikátní dokumenty (včetně dokumentů filmových), nalezené a identifikované Lenkou Kločkovou v osobním fondu Jana Langa i v jiných fondech. Dr. Kločková postupně převzala organizaci tradičních setkání přátel Národního archivu, k nimž jsou zváni dárci archiválií, pracovníci spolupracujících institucí i další příznivci Národního archivu. Dne 25. října roku 2022 se konalo již 10. setkání přátel, pořádané 6. oddělením Národního archivu.

Své zkušenosti a znalosti uplatňuje dr. Kločková v publikační a přednáškové činnosti. Upozornila na sebe některými studii, mapujícími prameny k emigraci z Ruska po roce 1917, k dějinám odboje a druhé světové války a k dějinám spolků,¹⁾ zejména národnostních a z nich jmenovitě spolků volyňských Čechů.²⁾ Její publikační činnost rovněž vychází z jejího zájmu o osobní fondy a jejich zpracování.³⁾ V roce 2016 přispěla k cennému knižnímu vydání obsažných vzpomínek novináře a historika Miloslava Moulise.⁴⁾ Momentálně dokončuje s kolegyní M. Chaloupkovou edici pamětí historika a publicisty Dušana Tomáška.⁵⁾

¹⁾ Lenka Kločková, *Československý červený kříž*. *Paginae historiae*, sv. 26, 2018, č. 2, s. 83–117.

²⁾ Jiří Křesťan – Lenka Kločková – Jan Kahuda, *Archivy národnostních menšin*. *Archivní časopis*, roč. 60, 2010, č. 1, s. 28–40. Lenka Kločková – Roman Štér, *Volyňští Češi v zrcadle archivních dokumentů uložených v Národním archivu*. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd*, roč. 29, 2015, č. 2, s. 3–12.

³⁾ Lenka Kločková, *Osobní archiv generála Miloše Knorra*. *Paginae historiae*, sv. 19, 2011, s. 356–363. Miloš Knorr byl oceněn udělením vyznamenání The Most Excellent Order of the British Empire. K němu *srv. rovněž inventář Lenka Kločková, Knorr Miloš, generálmajor v. v.* Praha, Národní archiv 2009.

⁴⁾ Miloslav Moulis, *Z mých vzpomínek*. K vydání připravili Lenka Kločková, Maria Chaloupková a Roman Štér. Praha, Národní archiv 2016.

Dne 19. října 2022 byla Lence Kločkové předána v kinosále Národního archivu na Chodovci medaile „*Za zásluhy o české archivnictví*“, kterou jí udělil ministr vnitra České republiky, Mgr. Vít Rakušan. Plným právem. PhDr. Lenka Kločková je kvalifikovanou odbornicí, která pro archiv vpravdě dýchá. Její zaměstnání pro ni nepředstavuje jen práci, ale i poslání. Je vzácným člověkem, který ví, že celý život se učíme a jedním z bohatství života je porozumění druhým. Jeví se vzorem archivářky odborně zdatné, ale současně pokorné, a při tom pevné ve svých zásadních názorech.

Jiří Křesťan

⁵⁾ Dušan Tomášek, *Zpověď reportéra* (kniha má vyjít v roce 2023).

Zborník spoločnosti slovenských archivárov 2019–2020, eds. Štefan Hrivňák – Peter Keresteš, *Spoločnosť slovenských archivárov, Nitra – Bratislava 2020*, s. 340, ISBN 978-80-971356-8-3, *černobílé fotografie v textu*.

Zborník našich slovenských přátel dosud vycházel každoročně a tradičně obsahoval vysoce fundované statě vybavené standardním odborným aparátem, anglickým abstraktem, key words a anglickým resumé.¹⁾ Tento zatím poslední počín není v tomto ohledu výjimkou. Výjimečný, ovšem vynuceně, je v tom, že shrnuje příspěvky ze tří akcí v průběhu dvou let poznamenaných pandemií a karanténními uzávěrami. První byly každoroční tradiční a již XXII. Archivní dny v Slovenskej republike v květnu 2019 (což je obdoba našich archivních konferencí) s tématem *Od elenču po e-archív. Archívne a registraturne pomôcky včera, dnes a zajtra*. Ve II. oddíle Zborníku jsou referáty ze semináře z cyklu *Osobnosti slovenského archívnictva V.*, který uspořádala Sekcie Archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti při SAV, Štátny archív v Nitre a Regionálne muzeum Mojmirovce 4. prosince 2019 a zasluženě věnovaném archiváři a muzejníku PhDr. Otmaru Gergelyimu (1919–1995), na který navazuje jako III. oddíl „webinár“ ze stejného cyklu číslo VI. věnovaný PhDr. Zoře Viestové (1920–2002).

První a nejdelší část sborníku obsahuje 10 referátů a článků. Na konferenci jich zaznělo více, ale tyto našly svoji tištěnou podobu. Zabývají se jak dějinami archivů, archiváři a archivními pomůckami, tak i současností a někdy se blíží i futuristické budoucnosti. Začíná se, jak se na náš

obor sluší, od nejstaršího a pokračuje k přítomnosti. **Ján Kukel** z Archívu mesta Bratislavy se zabývá nejstaršími pomůckami, elenchy, ze 17 a 18. století. **Jakub Roháč** napsal čtivý článek o svém předchůdci, trnavském archiváři Mateji Ursénim (1781–1849). **Miroslav Martinický** se zabývá pokusem o unifikaci uspořádání soudních písemností v stoličných archivech v letech 1785–1790 na příkladu Liptovské, Oravské, Trenčianské a Turčianské stolice. Šlechtická samospráva v Uhrách, a tedy i na Slovensku byla mnohem suverénnější než v českých zemích, kde pobělohorské krajské úřady a jejich spisy nemají takovou povahu jako třeba kongregační zápisnice apod. Ostatně archivy stolic a žup jsou kmenové fondy slovenských státních archivů. V tomto případě se jednalo o centralizační josefínský pokus o oslabení šlechtické samosprávy ve prospěch centralizace. Ovšem při praktickém uplatnění směrnice Sedmipanskej súdnej tabuly se uplatnila subjektivita tvorby nových skupin při uplatnění pertinenčního principu. A tak snaha o unifikaci byla rozporná a až kontraproduktivní. Článek doplňují grafy dochovaných jednotlivin podle roku vydání dokumentu v jednotlivých stolicích, což byla jistě mravenčí práce.

Do současnosti se dostáváme v důkladném rozboru archivářky SNA a aktivní členky Společnosti **Daniely Tvrdoňové**, pořádání fondu Krajinského úradu v Bratislave, příznačně nazvaném *Súboj s obrom*. Pro Slovensko má fond vzniklý z činností tohoto úřadu, na základě zákona 125/1927 o zemském zřízení (který mj. na Slovensku zrušil po staletí župy i když ty už měly jiný význam než šlechtické stolice) možná větší, rozhodně v emotivní rovině, význam než pro nás analogické zemské úřady. V úvodu při-

náš poučení z dějin správy a o charakteru úřadu, o jeho volených orgánech, kdy krajinské zastupitelstvo mělo menší význam než výbor, protože jeho členové byli v užším kontaktu s prezidentem a úředním aparátem. To ale bylo pro tu dobu typické, že volené orgány i okresních zastupitelstev ustupovaly stranou byrokratickému vedení. Možná na tuto tendenci pak navázala poválečná doba, kdy volené orgány za socialismu byly vždy v područí aparátu a jmenovaných, byť formálně volených funkcionářů, ale to je jen úvaha na okraj. Peripetie se stěhováním a dílčím pořádáním a někdy i snahou o katalogizaci²⁾ tohoto velkého fondu jsou archivní Iliadou a Odyseou zároveň, kdy boj s kyklopem Polyfémem byl jen jednou z epizod. Tak to autorka nepíše, tak to domýšlím na základě jejího přesvědčivého diskurzu. Část materiálu byla dokonce v roce 1967 převzata z pověstného Studijního ústavu Ministerstva vnitra v Praze, kde sloužil pro vytěžení „kompra“, tedy kompromitujících údajů k osobnostem předválečného Slovenska. Při stěhování Slovenského ústředního archivu do nové budovy na Drotárskej ceste v polovině osmdesátých let se jednalo o téměř půl druhá kilometrový fond. Dále pak autorka, jedna z hlavních archivářek v současné době pověřená jeho zpracováním, podává přehled a výklad, jak se postupuje v závěrečné fázi spolu s pořádacím schématem podle struktury úřadu v době jeho vzniku v roce 1929. Zásadně se postupovalo metodou dílčích (částkových) inventářů podle jednotlivých let, které byly postupně zveřejňovány. Od konce roku 2021 by měl být již celý fond přístupný. Nemohu si odpustit, že podle českých nových základních pravidel by tento fond nemohl být v reálně době inventarizován.

Štefan Hrivňák z Archivu města Bratislavy se zabývá tvorbou archivní metodiky v době socialismu (1948–1989), tedy dějinami československého archivnictví, protože to bylo odvislé od vzniku jednotného archivnictví, bez něho by metodiky a naopak neměly smysl. Pro socialis-

mus je centralizace a metodické vedení příznačné, možná to ani jinak nejde. Řeší odvislost od české archivní školy a metodiky. Autor zmiňuje i teoreticky zajímavé spory o uplatnění provenienčního principu, který byl někdy modifikovaným diplomatickými kategoriemi. Základní pravidla z konce padesátých let minulého století na Slovensku v podstatě platí dodnes po reformulaci v poslední normotvorné slovenské archivní příručce z roku 1988, tzv. zelené knihy.³⁾

Poslední články nás přenášejí do sféry archivů specializovaných. **František Chudják** píše o archivních pomůckách v Archivu Národní banky Slovenska, která navazuje na Státní banku Československou a její předchůdce. V roce 1993 vznikl spolu s novým státem i Archiv Národnej banky Slovenska. Téměř od samého začátku byla na pořadu elektronizace archivů a registratury a o elektronických systémech a digitalizaci vlastně pojednává celý článek. Evidence elektronické formy archivního dokumentu, čárové kódy atd. to je již archiv pro většinu z nás budoucnost. Autor přiznává, že zpracování archivních fondů v elektronickém informačním systému se výrazně odlišuje od zpracování v papírové podobě. Ale svět je snad ještě dál, protože archiváři z ostatních centrálních bank otvírají „úplne nové témy, ako je využívanie umelej inteligencie na automatické generovanie metadát, sofistikované vyhľadávacie nástroje, integrácia informačných systémov pre správu registratúry a archívu s externými systémami pre získavanie a výmenu informácií a dát...“

Milena Balcová připomenula archivní pomůcky ve Vojenskom historickom archíve, který je integrální součástí Vojenského historického ústavu. Vznikl v roce 1995 archivní rozlukou z ČR a již v roce 1996 byl přístupný badatelské veřejnosti. Poněkud mne překvapilo konstatování, že fondy uložené v Praze měly pomůcky v češtině a že bylo potřeba vytvořit nové pomůcky „ktoré by boli v prvom rade napísané po slovensky...“ Ale ona taková doba tehdy byla.

Teoretický článek **Lajose Körmenyho** o pomůckách v integrovaném systému elektronického archívu, je poměrně stručný a je v maďarské verzi i slovenském překladu.

Náhled do železničního spisovenského světa **Daši Krčové** Od atramentu k elektronickému prostředí, popisuje spisové řady (kanceliarský poriadok) Československých státních drah (ČSD) a později v samostatných železničních společnostech Slovenské republiky.

Pavol Pytlík a **Luboš Zeman** fundovaný článek o komplexním archivním informačním systému Ústavu paměti národa. Na Slovensku je situace odlišná od Čech, kde vedle Ústavu pro studium totalitních režimů funguje více méně autonomně Archiv bezpečnostních složek (ABS), protože archiv svazků a spisů státní bezpečnosti (StB) a dalších složek je integrální součástí Ústavu paměti národa (ÚPN). V úvodu při výčtu zákonů k vyrovnání minulosti chybí zákon č. 451/1991 Sb. tzv. lustrační. Je to jen potvrzení známé skutečnosti, že tento zákon nebyl ani po dobu trvání společného státu, natož po jeho rozpadu, na Slovensku fakticky uplatňován. Přitom pro ČR se dosud jedná o jeden ze základních pilířů polistopadového právního státu. Za dobu existence ÚPN se podařilo systém „*nakrmít*“ velkým množstvím údajů. Systém umožňuje vyhledávat informace z evidencí a původních evidenčních a archivních pomůcek vytvořených StB i z pomůcek nových. Jako uživatel mohu říci, že funguje rychle a spolehlivě.

Slovenští kolegové se dlouhodobě věnují mapování dějin svého oboru a biografiím jeho koryfejí i těch, kteří poctivě vykonávali svoji práci mimo mainstream v regionech a lokalitách. Přecházíme tak k druhému dílu (s. 179–308). Na osobě O. Gergelyi si uvědomíme zásadní rozdíl mezi českou společností, jejíž elity se rekrutovaly převážně z venkovského, selského a řemeslnického prostředí a Slovenskem s jeho výrazným podílem nižší šlechty, zemanů, pověstné gentry, běžně maďarsko-slovenské. Byla to sku-

tečná osobnost, jaké se dnes již prakticky nevykytují. Vynikající vzdělání, samozřejmá maďarština, vlastně to byla jeho mateřština, ale jak uvidíme, dokonale ovládl krásnou slovenštinu a další jazyky. Kromě historie a archeologie byly jeho zájmem i dějiny zemědělství a především organologie. Úvodní studie **Štefana Hrivnáka** přináší řadu podrobností biografických, včetně jeho šlechtického zemanského původu, což nebylo na Slovensku na rozdíl od Čech tak neobvyklé. Nábožensky byla rodina rozdělena, matka byla katolička a předčasně zemřelý otec evangelík. Pocházel z Kežmaroku, ale gymnázium již studoval v Bratislavě, kde také za války a po válce studoval filozofickou fakultu a formovali ho již jen slovenští odborníci jako Alexander Húščava a hlavně Daniel Rapant (připomeňme jeho monumentální dějiny slovenského povstání roku 1848).

Daniela Tvrdoňová opravdu plasticky přiblížila jeho první archivní „*štaci*“ a sice v Pôdohospodárskom archíve v Humennom, jehož pobočku vedl do roku 1952. Patřil totiž k zakladatelské generaci skutečně profesionálních slovenských archivářů. Po válce v důsledku především konfiskace tzv. nepřátelského (na Slovensku tedy především „*Maďarů*“) majetku a posléze i revize první pozemkové reformy došlo nejen k zabavení zemědělské půdy, ale také jejich sídel, zámků (na Slovensku kaštieľů a kurií) s jejich mobiliářem a sbírkami, nejen uměleckými, ale i knihovnamí a archivy. Ty se staly základem tohoto archívu a jeho venkovských poboček, které se po vydání vládního nařízení č. 29/1954 Sb o archivnictví staly součástí nově budovaných státních oblastních archívů. Byl podřízený Poverenictvu pôdohospodarstva a v jeho pobočkách začínali takoví budoucí odborníci jako Bello Polla, Richard Marsina, Michal Kušík, František Sedlák, Jozef Watzka a další. Do jeho faktického zřízení v roce 1948 byl stav venkovských kaštieľů žalostný a mnohé se zřejmě nenávratně ztratilo a bylo zničeno. Musíme si uvě-

domit, že Slovenskem prošla vojna. Gergelyi byl jazykově i paleograficky na složitou práci prvotního rozřídění rodinných archivů a písemností velkostatků velmi dobře připraven. Nejen odborně, ale i mentálně si udržoval v Humenném zdravý nadhled, jak vysvítá z jeho na Slovensku poměrně známých a částečně publikovaných pracovních deníků. Autorka vybrala jeden citát pars pro toto: „*Netvrším, že situácia v Humennom je beznadejná, konštatujem však, že tu ide všetko slimačím tempom, a to nie obyčajným, lež asi takým, ako keď slimáci idú padlému slimákovi v smútočnom sprievode na pohreb. Tak je to aj s opravou knižnice...*“⁴⁾ Nebyli lidé, nebyly podmínky ani prostorové. Archiv spolu s dalšími institucemi sídlil v tamním kaštielu do roku 1952, kdy objekt obsadila armáda a Gergelyi přešel do pobočky v Nitře se sídlem v Bojnících.

Období v Nitře do roku 1965 zasvěceně zhodnotil dnešní ředitel ŠA v Nitře **Peter Keresteš**. Pobočka Bojnice se totiž na základě vládního nařízení č. 29/1954 Sb o archivnictví, kterým byly zřízeny státní archivy, stala v r. 1956 součástí ŠA Bratislava, pobočka Nitra, což byl předchůdce dnešního štátného archivu. Mnohé se opakovalo z Humenného, protože to bylo symptomatičtější pro celé socialistické archivnictví s jeho velkými vizemi a představami a omezenými materiálně technickými a personálními možnostmi, suplovanými morálně volnými vlastnostmi archivářů. Přináší ale jednu pozoruhodnost, o níž jsem se již částečně zmínil. Při akvizici dokumentů v soukromém vlastnictví jeho úspěch tkvěl v „*čare jeho osobnosti*“ a k tomu přispělo, že byl sám potomkem šlechtické rodiny, a tak „*si vedel získať sympatie majiteľov archívnych dokumentov z radov šľachticov a veľkostatkárov*“. Mnozí si písemnosti ze svých sídel odnesli, zachránili je tak, představovaly pro ně rodovou paměť a tedy nevyčíslitelnou hodnotu, a bylo nutno vynaložit jisté úsilí, jak je od nich získat. V bojnické pobočce to dokonce v době

vrcholného socialismu dopadlo tak, že tam spolu s ním pracovali ještě další dva šlechtici (a musíme říci, že to nebyla žádná nová šlechta 19. století), takže v této „*archivárskej societe...vznikla vcelku kuriózna situácia*“. V druhé polovině padesátých let se sice nic moc nezlepšilo, ale úsilí začalo přinášet výsledky. Během krátké doby se zinventarizovalo více než 1 kilometr písemností, vyšly i edice urbářů. Ale takový proces můžeme pozorovat i jinde, ve filmu, v umění, kultuře, a vše vyvrcholilo v pověstných šedesátých letech. P. Keresteš podrobil tuto práci, resp. úspěchy, objektivní kritice, z které vyšli naši předchůdci docela dobře. Ano, něco se tehdy dělalo jinak, ale při požadavcích doby (jako všude a vše i v archivnictví se plánovalo) to ani jinak nešlo, ale díky tomuto nasazení jsou mnohé kmenové fondy, a to platí měrou vrchovatou i pro české archivy, alespoň nějakým způsobem zpřístupněny a je možno se v nich orientovat, objednávat a bádat.

Závěrečnou část jeho pracovního života po roce 1965 v Zemědělském muzeu v Nitře do odchodu do důchodu (tehdy i archiváři odcházeli a mnozí zřejmě rádi, do penze mnohdy brzy po dosažení věku 60 let) zpracoval Alexander Fehér. Gergelyi nepřestal přednášet a psát převážně, ale nejen, o historii místních obcí. Byl to regionální badatel, historik a archivář, jak má být. Ale to ještě nebylo vše. Marian Alojz Mayer, jeho příbuzný, ho představil ještě z další stránky, a sice jako organologa a organistu (varhaníka) s absolutním hudebním sluchem a v dalším článku podobně i **Nikola Danišová**. Kromě toho, že byl externí pracovník Slovenského ústavu památkové péče a věnoval se výzkumu historických nástrojů na Slovensku, byl ještě v letech 1976–1983 externím pedagogem na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě, kde vyučoval dějiny varhanní hudby. **Ludmila Šimková** na závěr sestavila jeho výběrovou bibliografii.

III. oddíl je Storočnica PhDr. Zory Viestovej (s. 311–336) z cyklu osobnosti slovenského ar-

chívnictva VI. Poslední a rozsahem nejmenší, last but not least, se kvůli covidové karanténě uskutečnil 2. 12. 2020 jako „webinář“ (termín, který pomalu zdomácněl, aniž bychom to moc chtěli, protože setkávání osobní je nezastupitelné, jak v předmluvě uvádí i **M. Orosová**). Zora Viestová byla skromná městská archivářka ve Skalici – to město na Záhorí má velký zvuk v historii česko-slovenské vzájemnosti (konec konců byla rodištěm Pavla Blahy) ještě za starého mocnářství. Po vzniku Okresního archivu Senica se sídlem ve Skalici se stala jeho dlouhou ředitelkou a regionální historiografkou Záhorí, jak se tato země při hranicích s Moravou nazývá. I ona se ve skromných podmínkách musela potýkat se vším možným. Připomnělo mi to trochu osud českolipské archivářky dr. Vojtíškové. Jako ona musela překonávat nejen nepřízeň doby ale i konkrétní hloupost místních funkcionářů, jak dokládají články **Heleny Polakovičové, Terézie Májkové, Petra Breziny** a vzpomínka **Petra Zoričáka**. Tato skromná archivářka a regionální badatelka, vynikající latinářka, což ovšem v době osmiletých gymnázií a kvalitní univerzitní výuky bylo běžné. Jako by vše dobrodružné prožila ve svém mládí. Není to shoda jmen, byla totiž neteří nešťastného povstaleckého generála Rudolfa Viesta. Jako ošetřovatelka byla v povstání a po jeho porážce odletěla z letiště Tri Duby do Lvova a pak do Moskvy, kde zůstala až do konce března 1945. Pak vyučovala na gymnáziu, ale kvůli víře a kádrovým důvodům nemohla dále učit. Zanedbané archivy byly tehdy „odložiště“, kde taková lidé tolik nevadili. A když je zvelebili, tím lépe. Na rozdíl od školství neměli kontakt s širší veřejností, vždyť kdo tehdy chodil bádát do archivů? Ovšem jak říkával litomyšlský Jindřich Růžička, archivy byly tehdy i dobrovolné „*Tusculum*“. V roce 2017 byla na budově archivu doktorce Viestové odhalena pamětní deska. Nevzpomínám si, že by takto byl poctěn „*novodobý*“ český archivář.

Na závěr je uveden seznam autorů s jejich tituly, elektronickými kontakty a pracovišti, které jsem v textu z pochopitelných důvodů vynechal.

Dalibor Státník

¹⁾ Ročence České archivní společnosti, která přináší aktuality uplynulého roku výroční zprávy sekcí, poboček, a třeba i valných hromad, odpovídá na Slovensku Fórum archivárov, které vychází pouze v elektronické verzi třikrát ročně.

²⁾ V jistě době se zřejmě nejen presidiální spisy katalogizovaly, protože to zkrátka dobře vypadalo jako nejhlubší stupeň popisu, i když velkou část fondu archiváři vůbec neznali. Nakonec metodická komise Státního ústředního archivu SSR dospěla k názoru, že je nutno napřed fond zcelit, roztrždit a uspořádat a teprve pak přistoupit k jeho zpřístupnění formou inventářů či katalogů.

³⁾ Vladimír Horváth – Peter Kartouz – Josef Watzka, Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov. Bratislava 1988, 204 s.

⁴⁾ Tuto citaci uvedla autorka ovšem pouze v referátu již na konferenci Dejiny archívov – Archívy dejin rovněž v Mojmírovicích 19.–20. 9. 2017, Daniela Tvrdoňová, Pôdohospodársky archív. Dedičstvo, z ktorého čerpáme dodnes. In: Dejiny archívov – Archívy dejin, ed. Peter Keresteš, Nitra 2018, s. 78–90. Též Daniel Doležal – Dalibor Státník, *Konferencie k dejinám archívov*. AČ, 1, roč. 68, 2018, s. 80–84.

Thomas Huber – Frischeis – Rainer Valenta – Nina Knieling – Hans Petschar, *Die Familien-Fideikommissbibliothek des Hauses Habsburg-Lothringen 1835–1918*. Wien, Böhlau Verlag 2021, 1071 s.

Trojice rakouských autorů, kteří přímo pracují anebo na vědecké bázi spolupracují s Rakouskou národní knihovnou (*Österreichische*

Nationalbibliothek), připravila k vydání podrobné dějiny někdejší císařské fideikomisní knihovny. Ředitel obrazových a grafických sbírek Rakouské národní knihovny, dr. Hans Petschar, opatřil celé monumentální dílo předmluvou, v níž stručně vysvětlil přeměnu soukromé knihovny vládnoucího představitele habsbursko-lotrinské dynastie na samostatnou instituci s vlastním vedením a zaměstnanci, na pozdější C. a k. soukromou a rodinnou fideikomisní knihovnu.

Prvopočátky této soukromé a rodinné fideikomisní knihovny (*K. u. k. Privat- und Familien-Fideicommiss-Bibliothek*) souvisejí s testamentem rakouského císaře Františka I., datovaným 1. března 1835, v němž se mimo jiné počítá s budoucím založením knihovny coby součástí habsbursko-lotrinského rodinného fideikomisu. V tomto čase čítala Františkova knihovna 28 500 knih ve 43 000 svazcích. Její přirozenou součástí bylo rovněž 18 400 map, 66 000 portrétů a přes 35 000 drobnějších uměleckých předmětů. Knihovna se postupně dál doplňovala. Například v roce 1875 do ní byla po smrti bývalého císaře Ferdinanda I. včleněna jeho soukromá knihovna, do té doby umístěná na Pražském hradě.

Prvním systemizovaným knihovníkem, v ještě soukromé císařově knihovně, se stal Peter Thomas Young (1764–1829). Velmi záslužnou práci po Youngovi odvedl především dlouholetý bibliotékař Leopold Josef von Khloyber. Úřad představeného knihovny zastával mezi lety 1829–1869. Hned na počátku mu pomáhali kustod Eduard Frister, pisář Georg Thaa, knihovní sluha Michael Brunner a uklízeč místností Alois Hofmann. Vlastní rodinná fideikomisní knihovna vznikla až na základě Nejvyššího rozhodnutí ze dne 27. března 1878. Počet zaměstnanců císařské fideikomisní knihovny se jinak pohyboval mezi čtyřmi až šesti osobami. V čele fideikomisní knihovny se s titulem ředitele po Khloyberovi vystřídali Moritz Alois rytíř von Becker (1812–1887), Josef rytíř von Zhishman (1820

–1894), Franz Schnürer (1859–1942) a Rudolf Payer-Thurn (1867–1932). Během své existence se musela knihovna celkem třikrát přestěhovat, než v roce 1908 našla definitivní útočiště v prostorách vídeňského Nového hradu (*Neue Hofburg*). Po zániku monarchie byla v dubnu 1919 vyvlastněna, a v červnu 1920 se stala oficiálně majetkem Rakouské republiky.

Výpravná kniha je rozdělena do třech základních částí. První (strana 19–431), jejímž autorem je dr. Thomas Huber-Frischeis, pojednává o třech soukromých knihovnách Františka I. (*Franziseische Privatbibliothek*), Ferdinanda I. (*Ferdinandeische Privatbibliothek*) a Františka Josefa I. (*Privatbibliothek Franz Josefs*), jež v roce 1878 vytvořily rodinnou fideikomisní knihovnu. Huber-Frischeis neváhá často citovat dochované archivní prameny. Druhá část (strana 431–929) od dr. Rainera Valenty přibližuje osudy knihovny až do vypuknutí první světové války. Autor objasňuje personální strukturu a zdroje financování, otázku obstarávání knih, neopomíjí trojí stěhování sbírek. Pozornost věnuje rovněž pomocnému aparátu při sbírce portrétů, o přístupu odborné veřejnosti do knihovny nebo o plánu ředitele Schnürera na vznik habsburského muzea z roku 1899. Závěrečnou a nejsmutnější éru (strana 329–1031) představila dr. Nina Knieling. Ta se věnuje stagnaci během první světové války, nedostatku personálu, stejně tak zabavení knihovny v roce 1919 a urychlenému pensionování dosavadního ředitele Schnürera. V knize je rovněž zajímavé představení finančních poměrů zaměstnanců knihovny anebo tabulkový přehled všech zaměstnanců v letech 1878–1918.

Pavel Koblasa

„Bildungsroman“ Karla Teige

Tereza Sudzinová – Jan Wiendl (eds.): Karel Teige: *Deníky 1912–1925*. Praha, Akropolis ve

spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy a Památkem národního písemnictví 2022. 792 stran, ISBN 978-80-7470-416-1

Ve druhé polovině září 2022 byla v pražském knihkupectví, kavárně a vinotéce Božská lahvi-
ce uvedena nová publikace, která vznikla a byla
vydána díky spojení nakladatelství Akropolis,
vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity
Karlovy v Praze a Památkem národního pí-
semnictví. Nejedná se o nic menšího než o ob-
sáhlou knihu juvenilních a cestovních deníků
přední osobnosti meziválečné československé
avantgardy, Karla Teigeho (1900–1951). O tom,
že se jedná bezpochyby o velmi zdařilý naklada-
telský počín, nemůže být sporu, stejně jako o uni-
kátnosti Teigových zápisků, které jsou v této po-
době publikovány poprvé.

Edice obsahuje dochované deníkové záznamy
z doby Teigova dětství a mládí vznikající od ro-
ku 1912 a deníky ze zahraničních cest do Paříže,
Itálie, Francie a SSSR, kde navštívil Moskvu a Le-
ningrad, z let 1922 až 1925. Cestovní deníky jsou
jiné povahy než osobní, ty jsou více úvahové,
často obsahují rozsáhlé pasáže sklouzávající
k teoretizování. Jsou začleněny do zvláštního
oddílu a jejich specifikum (v knize a potažmo
i v Teigově životě) editoři zdůraznili v dopro-
vodném textu. V porovnání s první částí tvoří
cestovní deníky o poznání menší oddíl v knize.
Nelze zpochybnit jejich výjimečnost, ale do-
mníváme se, že umělecké zrání lépe zachycují
juvenilní deníky a z toho důvodu jim věnujeme
v recenzi větší prostor.

Deníky nesou stopy každodenních událostí
a nálad. Toto obecné konstatování má u *Deníků*
konkrétní projevy, a proto považujeme za nutné
se o nich zmínit; jak po formální stránce (struč-
né až šifru připomínající zápisky na jedné,
a dlouhé hloubavé pasáže na druhé straně), tak
i po stránce obsahové. Pozorujeme tu, jak se
z jejich autora, nadšeného čtenáře dobrodruž-
ných románů Julese Verna a *Humoristických lis-*

tů velmi brzy stává milovník poezie, obdivova-
tel básníka Antonína Sovy. Ruku v ruce s tím jde
zájem o výtvarné umění, který bude trvat až do
konce Teigova života.

Z obdivovatele a horlivého diváka a čtenáře se
velmi brzy stane osobitý tvůrce. *Deníky* zachy-
cují jeho první zážitek s vydáváním vlastního
díla – jakkoli jeho první publikovaný text, po-
vídka *Venkovská neděle*, dle hodnocení autora
samotného nepatřil mezi ty nejzajímavější. Po-
vídka publikoval roku 1918 v časopisu *Lípa*,
v jehož čele stála spisovatelka Růžena Svobo-
dová. (Mnohem přínosnější než hodnocení Svo-
bodové bylo pro Teigeho setkání s malířem
Janem Zrzavým v domácnosti manželů Svobo-
dových). A u zrodu malířského zájmu stál zase
učitel Vilímek z Neveklovska. (Jen dodejme, že
první výtvarná práce vyšla Teigemu v časopise
Aktion v roce 1917).

Jak uvádí v úvodní studii Josef Vojvodík,
*„tento až závratně rychlý osobnostní a intelektu-
ální vývoj studenta reálného gymnázia v Kře-
mencově ulici, kde v červnu 1919 maturoval, stu-
denta dějin umění na pražské filozofické fakultě
a záhy markantní postavy nejen české, ale také
evropské avantgardy, dnes vzbuzuje úžas“* (s. 10).
K tomu si pouze dovolíme dodat, že citovaný
vývoj započal už v době jeho dětství, i když to
možná není tak zřejmé. Už od svých dětských
let převyšoval své vrstevníky. To se projevilo
velmi záhy při Teigových snahách o literární
tvorbu. V tom se sice setkával se svými vrstev-
níky, ale ti se mu velmi brzy vzdělili, jak o tom
svědčí kritické komentáře na jejich adresu. Tei-
ge dokázal vstřebávat domácí i zahraniční umě-
ní a od pouhé nápodoby svých vzorů se stal své-
bytným tvůrcem, což bylo něco, co se většině
ostatních spolužáků nepovedlo. Existují však
výjimky, které potvrzují pravidlo. Jedním ze stu-
dentů pražského gymnázia v Křemencově ulici
byl například Jiří Weil, který se velmi záhy stal
novinářem, překladatelem a s Teigem spolupra-
coval. Sám Teige měl ve svém okolí talentované

vrstevníky, ale často se s nimi v deníkových zápiscích vyrovnával značně nevybíravě. Svědčí to nejen o jeho schopnostech, ale i o jeho povaze. Takto hodnotil své spolužáky v deníkovém zápisku z 8. srpna 1920: „*Při této příležitosti vystala mi v mysli opět vzpomínka na své p. t. kolegy a kolegyně ve studiích! Ach, poprvé vůbec od té doby, co jsem se této neslané a nemastné společnosti zbavil: po celou tu dobu jsem posud na ně nikdy nevzpomněl, a jak dobře mi bylo! Jsou to opravdu hrozní lidé, ale ne, lidé to vůbec nejsou, bez důstojnosti lidské to je všechno, lidičky, figurky, karikatury lidských bytostí od prvního do posledního: hloupý, potrhlý a servilní dr. Friedl se svou bezvýznamnou, rovněž potrhlou ženuškou, líný, nafoukaný a hrubý Laichter, který sice vůbec neštuduje a myslí o sobě, že je spisovatel, pan Rejsa, který – jako všichni ovšem – rozumí umění jako koza petrželi (...)*“ (s. 574).

Na druhé straně to, že si začal psát deník, nebylo nic neobvyklého. První motivací bylo rodinné prostředí a podpora ze strany rodičů. Otcova knihovna patřila k důležitým bodům ve světě mladého Karla. Druhou a neméně důležitou motivací byl dobový trend psaní deníků, který byl v době Teigova dětství častý a souvisel i s tím, že se ukázky ze starších deníků objevovaly v gymnaziálních učebnicích. Teigovo specifikum spočívá i v tom, že mu bylo dopřáno do 11 let soukromé vzdělání. *Deník* můžeme vnímat i vyrovnání se s touto izolací, která na mladého chlapce musela chtít nechtě dolehnout.

Především pozdější období let 1918 a 1919 asi nejlépe zachycuje proměnu, kdy se z mladého chlapce ze středostavovské rodiny stává příslušník levicové avantgardy s často velmi ostře vyhraněným názorem. Rodina a letní byt v Neveklově se pro Teiga stávají – i přes všechny životní změny – útočištěm a prostředím, které ho velmi významně formovalo. Rodinné prostředí bylo ve všech směrech středostavovské; otec pracoval jako archivář a vedle pražského bytu měla rodina k dispozici letní byt v Neveklově. Zde trávil

Teige pravidelně prázdniny, navazoval zde první klukovská přátelství. Místní krajina jako by podněcovala jeho obrazotvornost a on, ovlivněn tvorbou impresionisty Slavička (i výše zmíněného učitele Vilímka), se pokoušel tuto krajinu zachytit. A od začátku jí nevnímal jen jako objekt výtvarného zájmu. O tom svědčí jeho obliba Sovových a Březinových veršů. Lásku ke Slavičkovi vyjádřil například v zápisku ze 7. července 1915. „*Pak, až do dneška, mimo několik bezpodstatných, určuje moji dráhu nejlepší umělec, nejlepší vzor, Antonín Slaviček. Jsem úplně totožný v názorech s ním, a kde se mi přičí, přizpůsobuji si ho*“ (s. 145).

Také v pozdějších letech, když byl Teige mnohem více spjatý s Prahou a činností novinářskou a převážně uměleckou, stále s oblibou Neveklův navštěvoval a zval tam návštěvy. Mimo chodem... i když budeme *Deníky* vnímat především jako přínos v oblasti literární historie, tak nám mnoho napoví i o tzv. dějinách každodennosti. A to hlavně proto, že tyto pasáže zaujmají nejvíc prostoru. Ať to jsou zmínky o chodu domácnosti manželů Teigových v Praze, ale mnohem více v Neveklově na letním bytě, nebo společenská atmosféra na tomto malém středoevropském městě. V neposlední řadě jsou to velmi časté zmínky o školním prospěchu. Pro ilustraci uvedme citát z části deníkového zápisku z 1. července 1915 ve kterém je v několika málo slovech obsaženo mnohé z výše zmíněného: „*Dnes zaletovali tu rouru a služka mi uklidila můj pokoj. Zasadil jsem si řeřichy do truhlíku pod okny. Prohlížel jsem si z okna Dubovku – ještě malovat nejde – až bude obilí úplně zralé. Takhle krajina nevypadá pěkně*“ (s. 140).

V době dospívání Karla Teigeho také přibývají zmínky o jeho návštěvách hudebních, divadelních, literárních či filmových pořadů a představení. K Neveklůvu nutno dodat, že Teige byl celoživotním milovníkem přírody a procházky (často i dlouhé) patřily k jeho zálibám.

Teigeho *Deníky* jsou jistě – tak jako většina

ego-dokumentů – výrazným zrcadlem doby. Nejedná se tak o deník intimní či důvěrný. I když se pisatel nevyhýbá zmínce o citech, ženách a důvěrných vztazích, nehrají v deníku prvořadou roli. V té hlavní roli je Umění. Teigovy často ostré odsudky jsou nemilosrdné a kritické – za všechny stačí připomenout hodnocení Zdeňka Kalisty (averze byla oboustranná). Už v útlém věku se neváhal takto vyjádřit o Karlu Matěji Čapku Chodovi: „*Včera večer jsem prohlížel starý (asi 1894?) Světozor a četl hloupé kritiky pana K. M. Čapka. Musil jsem se jim smát!*“ (s. 142).

V *Denících* čtenář nalézá hluboké vhledy do Teigových uměleckých úvah. Díky své svědomitosti si jednou nebo dvakrát ročně pořizoval shrnující zápis o tom, co přečetl, napsal, namaloval, co ho ovlivnilo a jaké byly jeho plány v další tvorbě. Ve své podstatě to popírá deníkovou formu, protože se tím pisatel vrací několik měsíců zpět, rekonstruuje své dojmy a prožitky. Více se tak tyto pasáže podobají uměleckému zápisníku.

I díky tomu můžeme rekonstruovat jeho umělecký vývoj, který z něj postupně učinil erudovaného znalce i kritika umění. To by ale nebylo možné bez znalosti cizího prostředí. Okouzlení zahraničním uměním bylo na jeho životní cestě zásadní. Přelomová byla cesta do Francie. Nejen západ, ale i východ učinil z Teiga toho, kým byl. Oslnění novým světem, který se v SSSR budoval, zapůsobilo. Vypovídá o tom vyznání, které si napsal do deníku: „*Komunismus je dosud jediná má velká láska, která mne nezklamala*“ (s. 678). O tom, že při své návštěvě viděl jen to, co měl, a že o skutečném stavu neměl vědět naopak vůbec nic, Teige nevěděl. Je možné, že mu to došlo o pár let později. Cesta do SSSR splnila svůj účel. Členové delegace, mezi nimiž byl například Theodor Bartošek, Josef Hora nebo Jiří Frejka, vyprodukovali značné množství oslavných nadšených textů. Teige sám zde načerpal i inspiraci pro témata, k nimž se

později vrátil. Ať už to byly úvahy o dělnickém bytě nebo celých městech pro pracující. Na zpáteční cestě vlakem ze SSSR si napsal: „*Do ublbených Čech mne netáhne nic, kromě hrstky osob*“ (s. 677).

V Teigeho deníku nechybí stylizace. Už od prvních zápisů je deník koncipován jako deník umělecký, značná dávka stylizace v něm tedy nemůže chybět. Uměleckým deníkem ho můžeme nazvat z toho důvodu, že se zde primárně věnuje otázce umění. Ať už svojí vlastní tvorbou nebo obecnějším úvahám o umění.

Na druhé straně (a právě proto) tu scházejí zápisky o niterném prožitku, vnitřních citových rozporech, snech a touhách. Jednu z mála českých výjimek je líčení vojenského odvodu na počátku roku 1918. Teige nakonec odveden nebyl, zásluhou otcovy přímluvy na těch správných místech, ale Teige přiznává, že měl opravdový strach.

Ještě několik málo slov k osudům deníků. Teige si vedl deníky po většinu svého života, vedle toho udržoval čilou korespondenci s významnými postavami nejen československé avantgardy. Vydány byly ty juvenilní a cestovní mimo jiné i z toho důvodu, že šlo o nový přírůstek, do již existujícího fondu Karla Teigeho, který je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Další z důvodů byla snaha o zachycení vývoje přední postavy české meziválečné avantgardy. Kromě psaní deníků vedl Teige velice čilou korespondenci se značným okruhem umělců, novinářů a přátel, což se stalo zdrojem doplňujících informací pro editory.

Editoři vycházeli z dílčích celků jednotlivých sešitů, do kterých si Teige deník psal. Do nich jsou často vloženy volné listy, pozvánky, kresby. Jedinečnost deníků si uvědomoval už o několik desítek let před současným vydáním i Vratislav Effenberg (1923–1986), který patřil na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století k nejbližším spolupracovníkům Karla Teigeho a který plánoval vydání deníků již v šedesátých le-

tech minulého století. Navrhoval sloučit výbor z dopisů s výběrem deníkovým. Editori nově vydané knihy Effenbergrovo přání nerespektovali – naštěstí, chce se nám dodat – a uveřejnili jeho juvenilní a cestovní deníky kompletně.

Dochází k tomu až teď, a to díky jedinečné akvizici, kterou učinil v roce 2015 Literární archiv Památníku národního písemnictví. Práce na knize zabraly editorům několik let usilovné práce.

Edice zohledňuje Teigův typický způsob psaní: Autor celý život vycházel vstříc jazykovým normám („*v duchu celoživotního progresivistického stanoviska*“, jak uvádějí editori) a zachovává nezaměnitelný a specifický charakter jeho osobních zápisků, které nebyly psány primárně s úmyslem jejich pozdějšího publikování.

V jedné z prvních (ne-li úplně první) recenzí na *Deníky* píše Jan H. Vitvar, že kniha aspiruje na ocenění o nakladatelský počín roku. Nelze jinak než s ním souhlasit. Spojení sil Památníku národního písemnictví s Vydavatelstvím FF UK v Praze a nakladatelstvím Akropolis přineslo nadstandartní publikaci nejen co se týče obsahu, ale i formy. V knize čtenář nalezne velké množství obrazové přílohy spočívající převážně z faksimilií deníkových záznamů, dále z reprodukcí Teigeho výtvarných děl a fotografií. Samostatnou kapitolou jsou faksimile deníkových záznamů z roku 1912. Samotný přepis potom začíná rokem 1914, deníky předcházející tak nejsou přepsané.

V české literatuře máme několik významných deníků, které se řadí do jejího zlatého fondu. Ať už je to *Celý život* Jana Zábrany, *Teorie spolehlivosti* Ivana Diviše, *V zajetí stalinismu* Čestmíra Jeřábka nebo právě vydané „*T. Deníky / korespondence Zbyňka Havlíčka*.“ *Deníky* Karla Teigeho se sem už zařadily a je velmi pravděpodobné, že zde po právu zůstanou. Nejen že přinášejí nové poznatky ze života významné postavy českého kulturního života, ale jsou příspěvkem k literatuře o meziválečném umění. A kdo

ví, třeba to není poslední počín na téma Karel Teige. Jistou naději dávají slova editorů o tom, že k vydání jeho korespondence dosud nedošlo.

Martin Dolejský

Radek Lunga – Jiří Roháček, *Umlčené hlasy. Zum Schweigen gebrachte Stimmen. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943.* Praha, Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., 2064 s., ISBN 978-80-88283-48-5

Soubor tří svazků s poetickým názvem *Umlčené hlasy*, je rozšířeným a upraveným druhým knižním vydáním původně elektronické publikace (Praha: Artefactum 2020) Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, v. v. i., zaměřené na zpřístupnění rekvizičních záznamů zvonů z Říšské župy sudetské (1940–1943) z fondů oddělení dokumentace Ústavu dějin umění. E-kniha vzbudila u české i německé odborné veřejnosti velmi pozitivní ohlas a dala podnět k vydání tištěné knihy. Pro širší badatelské využití jsou úvodní statě (česky i německy) doplněné o aktuální poznatky a údaje (zjištění lokace některých restituovaných zvonů, které byly považovány za ztracené).

V průběhu devadesátých let 20. století byly v pozůstalosti Antona Gnirse (1873–1933, historik a archeolog) nalezeny dva kartony s fragmenty spisové agendy župního památkového úřadu v Li-berci s rekviziční dokumentací (evidenčními kartami) zvonů odvezených za druhé světové války z československého pohraničí (Sudetská župa/*Reichsgau Sudetenland*) do jednoho ze „*sběrných míst*“, konkrétně do skladiště kovozpracující továrny Hüttenwerke Kayser AG nacházející se ve městě Lünen (dnešní spolková země Severní Porýní-Vestfálsko). Takovéto sběrné byly přezdívány „*hřbitovy zvonů*“. V úvodu

knihy poukazují autoři kampanolog Radek Lunga (autor úvodních textů a popisů evidenčních karet) a epigrafik Jiří Roháček (vedoucí digitalizačních prací) na skutečnost, že rekviziční dokumentace se do osobního fondu Antona Gnirse dostala druhotně, a to z pozůstalosti po Zdeňku Wirthovi (1878–1961, významný historik umění), jehož byl fond Gnirseho od roku 1945 součástí. Zdeněk Wirth sbíral dokumentační materiály různého druhu a převážně z jeho pozůstalosti byla vyčleněna část fondů a sbírek Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění. Roku 2005 rekviziční dokumentaci převzalo nově založené Centrum epigrafických a sepulkrálních studií AV do své epigrafické dokumentace. V roce 2018 byla dokumentace nově uspořádána, doplněna a digitalizována (v rámci programu Paměť v digitálním věku). Nyní záznamy obsahují nejen evidenční karty s fotodokumentací ale i frontáže (obtahy), metodické a prováděcí materiály a dobovou korespondenci. Velkou výpovědní hodnotu mají jak záznamy o již zaniklých kampanologických památkách, tak o samotných válečných rekvizicích a jejich průběhu.

Zvonařství má v Čechách i na Moravě staleté kořeny. Zvony vyráběli jak konváři, tak později již specializované dílny zvonařů a jejich učňů, z nichž nakonec vycházejí generace zvonařských rodin. Zvon měl být dílo stálé, věčné, jehož úkolem bylo svolávat na bohoslužby, oslavovat, truchlit, ochraňovat před živelnými pohromami a udávat čas. V některých případech se stávalo, že zvon časem pukl nebo zanikl v ničivém požáru. V takových to chvílích bylo nutné pořídit zvon nový, často za použití kovu ze zvonu původního. Ceny ušlechtilých kovů byly vysoké a výrobní procesy obtížné. Zvon byl a stále je nákladnou záležitostí, pořádaly se veřejné sbírky a doplňovaly je mnohokrát fundace ze strany místní elity. Ovšem největší ničivou ranou byly v moderní době válečné rekvizice. Jejichž průběh můžeme sledovat již za první světové války a pokračujeme i za války druhé.

V těchto dobách probíhají největší snahy zvony před zabavením uchránit. Pro výběry vznikají třídící kritéria, ke kterým se poté přihlíželo, ku příkladu stáří (památnost) zvonu. Požadavky na naplnění stanoveného hmotnostního objemu kolikrát smazali i tuto hranici a v záru kovo-zpracujících továren končily i velice hodnotné „kousky“.

Z pohledu dnešního badatele, i když se to může zdát neuvěřitelné, měli rekvizice i jednu pozitivní stránku. Předměty, které do té doby bylo možné povětšinou jen slyšet, spatřily světlo i mimo kostelní věže a vzbudily zájem veřejnosti. Jak se v úvodu knihy výstižně uvádí „*umlčení svědkové staletých dějin zvonařství, ... jejich blížící se zkáza vyzývala k uchování vzpomínky prostřednictvím jejich písemné a obrazové dokumentace.*“. Právě tyto záznamy jsou hlavním zdrojem informací pro studium zvonařství, epigrafiky, ale i ikonografie. Rekvizice vedly k provedení plošného soupisu zvonů, které byly následně přesunuty do centrálních skladů. I navzdory limitovaným lidským zdrojům, nedostatku času a dalším komplikacím. Ve výsledku vznikly sbírky fotografií, obsahů, sádrových odlitků a rozsáhlé kartotéky. Například kartotéka skladiště zvonů v Hamburku za druhé světové války čítala na 13 000 evidenčních lístků (*Deutsches Glockenarchiv*, dnes součástí muzejního archivu *Germanisches Nationalmuseum* v Norimberku). Další skladiště se nacházela v Polsku a ve vestfálském městě Lünen, kam byly v letech 1941–1943 svázeny zvony i z Říšské župy Sudetenland (449 evidenčních karet). Dvě třetiny těchto zvonů se po válce navrátily do Československa. Autorům knihy se zvony popsané na kartách podařilo rozdělit na zvony gotické (14. – počátek 15. století, 3 %), pozdně gotické (15.–16. století, 20 %), renesanční (16. – počátek 17. století, 15 %), barokní (17. století, 15 %), pozdně barokní a klasicistní (18. století, 31 %, 19. století, 14 %) a 20. století (2 %). Z velké většiny se jedná o díla českých a moravských

zvonařů, necelých 5 % tvoří „kousky“ výrobců působících za hranicemi českých zemí.

Zvony mají hodnotu i z hlediska svého výrobního zpracování a především epigrafiky. Nápisů jsou zajímavé nejen technikami vyhotovení (odlévané z forem), ale i svým obsahem a strukturou. Z evidenčních karet je patrné, že zvony z nejstaršího období (14. století) ve většině případů nápisů postrádají a nenesou ani výraznější výzdobu. Čím dále se v čase posouváme do přítomnosti, tím více jsou zvony bez nápisů ojedinělejším jevem, většinou se jedná o menší zvony. Co se druhu písma týče až do konce 14. století je užívána výhradně gotická majuskula, kterou v 15. století vystřídá gotická minuskula přetrvávající až do první poloviny 16. století. Ve 20. letech 16. století se do popředí dostává kapitální písmo, které se na zvonech ustálí až do 20. století. Po stránce obsahové, pokud zvon obsahuje nápis, je jeho nedílnou součástí datace, která udává rok ulití zvonu. Většinou se jedná o číslice arabské, ale mohou se vyskytovat i římské nebo může být letopočet vyjádřen písmeny. Nelze vyloučit i občasný výskyt kombinací slovní a číselné datace nebo chronogram. Z hlediska jazykového je ve vyšší míře zastoupena latina s němčinou, již v menším množství figuruje čeština. Jazyky jsou často kombinovány.

Na území župy Sudetenland měly probíhající rekvizice za úkol zásobit zbrojný průmysl v nacistickém Německu mědí a cínem. Zvony odlévané ze zvonoviny (bronzová slitina z mědi a cínu, povětšinou v poměru 78 měď:22 cín) byly dobrým zdrojem těchto materiálů, které bylo potřeba získávat v rámci zavedeného čtyřletého hospodářského plánu vyhlášeného v Německé říši roku 1936. V listopadu 1939 padlo rozhodnutí k přípravě provedení tzv. mobilizace kovů. O rok později bylo stanoveno, že jedním ze zdrojů budou zvony. Rekvizicemi zvonů byla pověřena říšská řemeslná komora (*Reichsstand des deutsche Handwerks*) za spolupráce s župními a okrskovými řemeslnými svazy (*Kreis-*

handwerkerschaft), započalo se v květnu 1940. První rekvírované zvony byly z území Říše včetně Rakouska, dále z Belgie, Nizozemí, Itálie a Maďarska. V případě župy Sudetenland byly rekvizice plánovány do několika etap: soupis všech bronzových zvonů, rozřídění do čtyř skupin dle historické hodnoty, demontáž z věží a označení rekvizičními čísly, shromáždění v mezi-skladech a převezení po železnici do vybraného průmyslového podniku v říši. Za soupisy, demontáže, klasifikaci a odesílání českých zvonů odpovídal župní řemeslný svaz. Vlastní soupisy byly prováděny od března 1940 prostřednictvím ohlašovacích listů, které byly trojmo vyplněny vlastníkem (povětšinou farností).

Do formuláře byly zaznamenány všechny zvony s jejich identifikačními znaky – obec, kostel/kaple, jméno vlastníka zvonu, hmotnost, dolní průměr zvonu, případně základní tónina, rok ulití a výrobce. Dvě kopie listu byly zaslány církevním úřadům a jedna byla ponechána vlastníkovi. Vikariáty provedly klasifikaci do čtyř kategorií označených písmeny A, B, C a D, které určovaly jejich historickou hodnotu a míru možnosti s nimi disponovat. Kategorie A zpravidla obsahovala zvony ulité po roce 1800, kategorie B a C si byly podobné – kat. B byla první rezerva u kat. C se jednalo o zvony umělecky a hudebně cenné. Poslední kategorie D byla určena pro zvony historicky a památkově nejcennější. Kromě kategorie byla zvonům před odesláním do Říše přidělována i rekviziční čísla sestávající ze tří číselných pozic dělených lomítkem a kategorizační písmeno. Číselné pozice označovaly na prvním místě župu, následně číslo okrskového řemeslného svazu (*Kreishandwerkerschaft*) a třetí pozice bylo číslo zvonu v seznamu zvonů, zpracovaném na základě ohlašovacích listů. Řemeslných svazů bylo celkem dvacet dva (později dvacet tři) a byly číslovány vzestupně podle abecedy. Ne vždy se podařilo udržet přehledné číslování. Poté, co byly zvony shromážděny ve skladech, započalo jejich postupné odesílání do Říše.

V dalším kroku byl stanoven minimální hmotnostní objem, kterého bylo nutno měsíčně dosáhnout (200 tun). Koncem roku 1941 začaly být odesílány do skladiště v Lünen zvony kategorie A, na jaře 1942 se připojily kategorie B a C. Do skladiště byly zvony dopravovány po železnici a po složení z vagonů byly umístěny na volnou plochu k ostatním zvonům podobné velikosti. Zde měla být provedena dodatečná dokumentace. Pořizovaly se snímky, probíhala měření, popis výzdoby zvonů a přepisy nápisů. Výsledkem byly evidenční karty, které byly doplněny obrazovou přílohou. Veškerá dokumentace se zaslala do Münsteru na úřad vestfálského zemského konzervátora památek, odtud byly karty odeslány župnímu památkovému úřadu v Liberci, kde byly archivovány. Provoz kovozpracujících továren byl zastaven až roku 1944.

Po skončení války začalo období snahy získat v rámci restitucí neroztavené zvony ze skladišť zpět do Československa. K tomu došlo již roku 1946, mezi 4. a 11. listopadem bylo na devět vagonů naloženo celkem 435 zvonů a odesláno z Lünen do Prahy. Uloženy byly dočasně v Praze-Libni ve skladu na Maninách. Některé zvony byly za války převezeny do Hamburku odkud byly vráceny až během roku 1950. Z Prahy měly být zvony navráceny do původních objektů ovšem z důvodu ztížené identifikace toto úsilí probíhalo pozvolna. Postupně se tak ukazovalo, do jaké míry zvonový fond v pohraničí utrpěl nenahraditelné ztráty. Z původního počtu více než 6 500 kusů zůstalo přibližně jen 650 zvonů tj. 10 % nedotčených.

Obrazová část edice obsahuje 449 evidenčních karet rekvírovaných zvonů a spisovou agendu z okupovaného českého pohraničí a doprovodnou obrazovou dokumentaci vzniklou v letech 1942–1943. Soubor doplňují oběžníky, nařízení a další dokumenty normativní povahy z produkce německých říšských úřadů, dále korespondence župního památkového úřadu v Liberci. Pro orientaci je ke každé evidenční kartě

zpracován stručný popis pro snadnější vyhledání prostřednictvím rejstříku. Karty jsou uspořádány, tak aby vznikla souvislá řada jednotlivých zvonů vedených podle rekvizičních čísel s dostupným obrazovým materiálem. Základní údaje zahrnují župu, politický okres (*Landkreis*), obec, rekviziční číslo včetně kategorie (A, B, C, D), dolní průměr zvonu, výšku zvonu včetně koruny, výšku koruny, rok ulití, zvonáře, popis zvonu, přepis nápisů na zvonu. Popiska karty v edici obsahuje rekviziční číslo, lokalitu, stano-
viště (kostel/kaple), rok výroby, autora, dolní průměr, písmo nápisu, jazyk nápisu, obsah nápisu, výzdobu, vrácení v restituci (1946), dnešní umístění a zda se jedná o kulturní památku. Druhou částí edice jsou dokumenty z let 1940–1944, které patří do spisové agendy župního památkového úřadu ve věci zvonů. Jsou ponechány v původním pořádacím principu (ukládány chronologicky pod spisovou značkou), vzestupně dle data přijaté nebo odeslané pošty. Edice je pro snadnější vyhledávání doplněna místním a jmenným rejstříkem, dále rejstříkem zvonářů, ikonografickým a epigrafickým rejstříkem.

Závěrem je nutno říci, že se jedná o edici, s velkou informační hodnotou vztahující se ke zvonové tématice. Vydání tištěného exempláře vedle elektronické knihy bylo jistě dobrou volbou. Pro někoho může být lehce odrazující objem edice čítající 2 064 stran, ovšem myslím, že i díky tomu je více patrný rozsah a množství práce, kterou autoři odvedli. Dílo svým obsahem přispívá ke studiu epigrafiky, ikonografie a je zde dobře pozorovatelný průběh válečných rekvizic za druhé světové války. Velkým kladem jsou rejstříky, které umožňují komfortní a rychlé vyhledávání v edici. Fond evidenčních karet stále obsahuje díla prozatím neurčeného původu, a tudíž přináší možnost dalších zkoumání v budoucnu.

Vanda Fouňová

Autoři tohoto čísla

PhDr. Mikuláš Čtvrtník, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4;
e-mail: mikulas.ctvrtnik@soapraha.cz

PhDr. Martin Dolejský, kurátor Městského muzea v Čelákovících, Vykáň 51, 289 15,
pošta Kounice; martin.dolejsky@atlas.cz

Ing. Danuše Dostálová, Státní oblastní archiv v Plzni, Kardinála Berana 20, 301 00 Plzeň;
e-mail: dostalova@soaplzen.cz

Ilona Dostálová, odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, pošt. schr. 21 AS,
170 34 Praha 7-Holešovice; e-mail: ilona.dostalova@mvcz.cz

Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., Katedra pomocných věd historických a archivního studia,
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1;
e-mail: ivana.ebelova@gmail.com

Vanda Fouňová, studentka navazující Mgr. Archivnictví a PVH na Filozofické fakultě
Univerzity Karlovy, Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha; Vanda1000@seznam.cz

Mgr. Eliška Hospasková, Státní oblastní archiv v Třeboni, Oddělení správy fondů a sbírek Český
Krumlov, Zámek 59, 381 01 Český Krumlov; e-mail: eliska.hospaskova@ceskearchivy.cz

JUDr. Ivana Houšková Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň;
e-mail: houskova@soaplzen.cz

Mgr. Otto Chmelík, Státní oblastní archiv v Litoměřicích pobočka Děčín, Zbrojnická 14/1,
405 02 Děčín 4 – Podmokly; e-mail: chmelik@soalitomerice.cz

Mgr. Pavel Koblasa, Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4;
e-mail: Pavel.Koblasa@nacr.cz

PhDr. Jiří Křestán, CSc., Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 01 Praha 4;
e-mail: Jiri.Krestan@nacr.cz

Mgr. Marie Mírková, Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň;
e-mail: mirkova@soaplzen.cz

PhDr. Karel Řeháček, Ph.D., Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň;
e-mail: rehacek@soaplzen.cz

Mgr. Dalibor Státník, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 4,
149 00 Praha 4-Chodovec; e-mail: dalibor.statnik@soapraha.cz

PhDr. Michal Wanner, odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, pošt. schr. 21 AS,
170 34 Praha 7-Holešovice; e-mail: michal.wanner@mvcz.cz